

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

CUPRINSUL

- Organizarea sinodală a Bisericii Ortodoxe, în paralelă cu cezaro-papismul catolic *de Pr. Prof. D. Stăniloae*
- Bizanțul și Catolicismul în trecutul nostru îndepărtat *de Prof. V. Grecu.*
- Instituții sociale în Vechiul Testament *de Pr. Lect. A. Negoită*
- Superstițiile și combaterea lor *de Pr. Prof. Petru Rezuș*
- Idei dogmatice în colinde . . *de Gh. Alexe*
- Invățământul superior al Bisericii Ortodoxe Ruse . . . *de I. P. S. Patriarhul Alexei*
- În memoria lui Grigori Teodorovici Livovschi *de I. Parischi*
- Vizita Rectorului Academiei Teologice din Moscova, la Institutul Teologic Universitar din București . . . *de Diac. Prof. Gh. I. Moisescu*

9 — 10

SERIA II-a = NOEMBRIE — DECEMBRIE = ANUL II/1950

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE UNIVERSITARE
DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ
APAR 10 NUMERE PE AN // ABONAMENTUL ANUAL 400 LEI

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
STRADA ANTIM NR. 29 — BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE:

Președinte :

I. P. S. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Redactor responsabil :

P. C. Diacon Dr. N. NICOLAESCU, profesor universitar.

Membri :

P. C. Preot Dr. N. NEAGA, Rectorul Institutului Teologic
Universitar din Sibiu

P. C. Preot Dr. LIVIU MUNTEANU, Rectorul Institutului
Teologic Universitar din Cluj.

P. C. Preot Dr. IOAN COMAN, profesor universitar.

DI. Dr. NICOLAE CHIȚESCU, profesor universitar.

P. C. Diacon Dr. O. BUCEVSCHI, profesor universitar.

Secretar de redacție :

DI. AL. CERNA-RĂDULESCU, consilier de presă al Patriarhiei
Române.

COLABORATORI :

Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți și Arhiepiscopi și Prea Sfințiii Episcopi ;
Prea Cucernicii Profesori de la Institutele Teologice Universitare,
Studentii și Prea Cucernicii Preoți cursiști.

ORGANIZAREA SINODALA A BISERICII ORTODOXE IN PARALELA CU CEZARO-PAPISMUL CATOLIC

Intre Biserica Ortodoxă și cea catolică sunt unele deosebiri importante în privința organizării. Biserica Ortodoxă este organizată sinodal, cea catolică are o organizare monarhic-centralistă. În Biserica Ortodoxă forurile cele mai înalte de conducere sunt sinoadele de episcopi: pentru întreaga Biserică, sinodul ecumenic, în care e reprezentat tot episcopatul, iar pentru Bisericile autocefale, sinoadele locale. În Biserica Catolică toată puterea e concentrată în ființa unei singure persoane, a papei. Propriu zis, conducerea curentă în Biserica Ortodoxă o exercită sinoadele locale, pentru că sinodul ecumenic se întrunește numai în cazuri rare, excepționale, pentru definirea unor învățături disputate și pentru stabilirea unor canoane cu putere universală, permanentă.

Încă din acestea se vede dreptul fiecărui episcop de a contribui la hotărârile ce se iau în eventualul sinod ecumenic și libertatea de mișcare a sinoadelor locale, ca organe parțiale în sistemul organizării Bisericii Ortodoxe. În catolicism, asemenea drepturi și libertăți pentru episcopi și pentru sinoadele locale, nu există.

Episcopii și sinoadele de episcopi, chiar cel ecumenic, pot fi consultate. În Răsărit, dreptul episcopilor de a participa la hotărâri, înseamnă și o intercondiționare a lor. În Apus, papa nu e condiționat de nimeni.

Dar deosebirea nu se oprește aici. Ea s'ar opri aci în cazul când sinodul ecumenic din Răsărit ar fi pentru întreaga Biserică, iar sinodul local pentru Biserica autocefală, ceea ce este papa pentru Biserica Romano-Catolică. În realitate, papa are cu mult mai multă putere în catolicism, decât au sinoadele în Ortodoxie. În Ortodoxie, sinoadele ecumenice, de pildă, sunt condiționate de doi factori în dreptul lor de a da definițiuni dogmatice: de tradiția Bisericii și de consimțământul ei, adică de Biserica trecută și de Biserica actuală sau imediat următoare. Un sinod care formulează vreo definiție care nu e în armonie cu doctrina de mai înainte a Bisericii și care nu primește aprobarea Bisericii, se dovedește că n'a fost ecumenic, chiar dacă s'a pretins ca atare.

Nu mai vorbim de armonia în care trebuie să se afle sinoadele locale cu totalitatea Bisericii, în deciziile privitoare la doctrină, sau de necesitatea de a ține seamă de împrejurările locale, în chestiunile privitoare la organizarea specială a Bisericilor autocefale pe care le reprezintă, sau de uzul de a împărți cu reprezentanții clerului și ai poporului dreptul de a hotărî în chestiuni cari nu au caracter dogmatic și sacramental.

Deci, în general, sinodul episcopilor în Răsărit e condiționat de Biserică în totalitatea ei, constatatoare din cler și mireni, de Biserică ce ieri și azi e aceeași. Nu există numai o intercondiționare între episcopi, ci și o condiționare a lor de totalitatea Bisericii. Mai bine zis, în dreptul fiecărui episcop de a contribui la luarea hotărîrilor din sinod și în dreptul sinoadelor locale de a lua hotărîri în mod autonom, într'o serie întreagă de chestiuni se manifestă și dreptul Eparhiilor sau al Bisericilor autocefale reprezentate de ei, de a contribui la luarea hotărîrilor în chestiuni ce privesc învățătura și conducerea lor sau a întregii Biserici.

În înțelegerea acestei condiționări a episcopatului de Biserică, părerile sunt împărțite. Unii dintre teologii mai noi, merg până acolo încât pun pe mireni aproape în rând cu episcopii.

Că puterea și dreptul de a săvârși tainele e un apanagiul membrilor ierarhiei în baza hirotoniei, nu încapă nicio îndoială.

O vie discuție se poartă însă, în timpul nostru, asupra puterii ierarhiei de a învăța și în special asupra infailibilității sinodului ecumenic. Iși au membrii ierarhiei puterea de a învăța și totalitatea lor întrunită în sinodul ecumenic însușirea infailibilității în temeiul hirotonirii printr'un har venit direct dela Duhul Sfânt, sau au această însușire ca o delegație dela corpul Bisericii, care cuprinde și pe laici? În termeni mai concreți, deciziunile dogmatice date de ierarhie primesc puterea, sau sancțiunea lor, dela această ierarhie, sau dela întreaga Biserică?

Teologii ruși reprezintă, începând dela Homiacov, opinia din urmă. Iată ce spune Homiacov: «Tăria neclintită, adevărul nesdruncinat al dogmei ortodoxe, nu atrână de cinul ierarhiei; e păstrată de toată plenitudinea, de toată comunitatea poporului bisericesc, care formează Biserică și Trupul Domnului.

Nici puterea ierarhică, nici însemnătatea cinului duhovnicesc nu pot fi recunoscute ca garante ale adevărului. Cunoașterea adevărului este strict despărțită de obligațiile ierarhice, adică de administrarea tainelor și menținerea disciplinei bisericești.

Darul cunoașterii neschimbabile, care nu însemnează altceva decât credința însăși, nu e atribuit persoanelor singuratice ci totalității vieții bisericești și ține strâns de principiul etic al iubirii reciproce. Sau: «Biserică dă episcopilor cinstea și dreptul

de a proclama hotărârile ei dogmatice; dar ea își păstrează dreptul să judece de a fost urmată credința și tradiția ei.

Au fost respinse așa de multe sinoade cari extern nu se deosebesc de sinoadele ecumenice. Dece? Numai de aceea, pentru că hotărârile lor n'au fost recunoscute ca glas al Bisericii de tot poporul bisericesc, de acest popor și din acest mediu, unde în chestiunile de credință nu e deosebire între învățați și neînvățați, clerici și laici, bărbat și femeie, domnitor și supus, stăpân și slugă...

Unde, dacă e necesar, după judecata lui Dumnezeu, copilul primește darul vederii, tânărului i se dă cuvântul înțelepciunii, erezia învățatului episcop e respinsă de ciobanul neînvățat, ca astfel toți să fie una în unirea liberă a credinței vii, ceea ce este o manifestare a Duhului dumnezeiesc¹⁾.

Unii dintre acești teologi încearcă și o explicare mai profundă a acestei doctrine. Conștiința Bisericii, zice Bulgacov, este deasupra persoanelor, adevărul se descoperă nu unei rațiuni individuale, ci unității de iubire în Biserică. El este misterios și necunoscut în căile lui, ca și coborîrea Sfântului Duh în inimile oamenilor. La cincizecime, Duhul s'a coborît peste Apostoli, stând toți împreună.

Așa dar, adevărul se intuește întâi, datorită coborîrii Duhului Sfânt, în supraconștiința comună, ca pe urmă să se precizeze în conștiințele personale. În faza aceasta finală a procesului se intercalează și autoritatea sinodului. Deci, sinodului episcopilor îi revine o anumită putere de a proclama definițiuni dogmatice, acest sinod fiind organul suprem al puterii bisericești.

Dar exprimarea învățăturii de către episcopi trebuie să se facă totdeauna în numele Bisericii, în legătură de dragoste cu ea. Episcopul are prin harul său puterea de a păstra învățătura și de a formula noi formule dogmatice, dar adevărul acesta îl găsește el în Biserică, unde l-a așezat Duhul Sfânt.

Altfel se pronunță în această chestiune Andrutsoș. Recunoaște și el că ierarhia e infailibilă în toatitatea ei, numai pentru că «reprezintă Biserica în general, fiind organul sau glasul prin care se exprimă întreaga Biserică»²⁾. «Dar trebuie notat că reprezentarea aceasta nu trebuie considerată ca datorindu-se unei porunci a totalității credincioșilor și avându-și dela această autoritatea, cum socotesc destui dintre protestanți, răstălmăcind învățăturile Bisericii Ortodoxe... Ierarhia reprezintă Biserica în sinoadele ecumenice nu din porunca credincioșilor, ci jure divino, potrivit cu chemarea ei dela Dumnezeu, iar definind credința, pe

1. La St. Zankow. *Das Orth. Cristentum des Ostens* p. 85, Berlin 1928.

2. Andrutsoș, *Simbolica* (grec.), Atena, 1930, p. 86, și citează pe Möhler, *Symbolik*, ed. 12, 1900, p. 393. Peste tot *Simbolica* lui Andrutsoș e mult influențată de Möhler.

care trebuie s'o mărturisească în toată Biserica, își ia autoritatea sa dela Duhul Sfânt, care călăuzește Biserica după făgăduințele nemincinoase ale Domnului»³⁾. Și citează următoarele propoziții din Mărturisirea lui Dositei: «Dar învățătura prin Duhul Sfânt nu luminează Biserica nemijlocit, ci prin Sf. Părinți și prin conducătorii Bisericii Catolice». Și mai jos: «Prea Sfântul Duh, lucrând totdeauna prin Sfinții Părinți și prin conducători, izbăvește Biserica de orice rătăcire»⁴⁾.

Avem în această chestiune, precum se vede, două accepțiuni ale caracterului reprezentativ al magisterului ierarhic: una după care ierarhia ar reprezenta Trupul Domnului și ar vorbi în numele lui, în virtutea unei delegații dela Hristos, primită prin hirotonie, deoarece cu Hristos e unită toată Biserica; și alta după care ierarhia ar deține magisterul învățăturii, întrucât reprezintă corpul credincioșilor printr'o delegație imediată primită dela el⁵⁾. Cea dintâi este acuzată de catolicism, a doua de protestantism.

Chestiunea merită să fie supusă unei scrutări mai atente.

Noi socotim în primul rând, că nu se poate separa între puterea de a săvârși tainele și între aceea de a învăța, respectiv de a formula adevărul, separație pe care o fac teologii ruși. Mântuitorul, când i-a trimis pe Apostoli, a legat aceste două misiuni: «Mergând, învățați toate neamurile, botezându-le...». Și amândouă funcțiunile au fost puse în lucrare, în ziua Cincizecimii, prin pogorirea Sfântului Duh peste Apostoli. Căci îndată ce s'a coborât Sf. Duh peste ei, nu înainte de aceea, au început a propovădui. Cincizecimea reprezintă plenitudinea harurilor și darurilor Sf. Duh, date Bisericii. Dar darurile și harurile nu s'au coborât direct peste toți cei ce credeau în Hristos, ci numai peste Apostoli. Coborirea aceea a Sfântului Duh a fost hirotonia Apostolilor și darurile împărțite lor sunt plenitudinea harurilor și darurilor sau a tuturor puterilor din Biserică. Nimic nu se face în Biserică, fără primirea unei părți din acele haruri și daruri. Dar aceste daruri nu se mai pogoară pe urmă din cer peste cineva direct, ca peste Apostoli, dar nici nu se împărțesc de corpul credincioșilor, prin niscăi reprezentanți ai lor, ci ele se transmit în plenitudinea lor dela Apostoli la primii episcopi și dela aceștia la alți episcopi, până azi, iar episcopii dau o parte din această plenitudine de puteri preoților și diaconilor, iar prin aceștia sau direct, o altă parte mai mică, mirenilor.

3. Andrușos, *op. cit.*, p. 86.

4. Def. 12.

5. L. Bouyer. *Orthodoxie et protestantisme*, Irenikon, t. XV, Nr. 3, Mai—Iunie 1938 p. 228—229, numește prima concepție catolică, a doua protestantă. Möhler ar oscila între amândouă; la Homiaeev, a doua ar fi înghîțit pe prima.

Deci se pune întrebarea: puterea de a învăța și formula adevărul e legată de vreuna din tainele rezervate mirenilor, ca să se dea și acestora? Întrebării, desigur, nu i se poate da un răspuns negativ. Dar în niciun caz nu urmează că puterea de a învăța și formula învățătura se dă ierarhilor de corpul credincioșilor, ci, după cum am văzut, curentul este invers. Desigur, Duhul Sfânt odată coborât prin harurile sale fie și parțiale, în corpul credincioșilor, nu rămâne fără rod. Mulți din aceștia se luminează considerabil în privința adevărului, și din înțelegerile ce se făuresc în totalitatea corpului credincioșilor, din întâlnirile între învățătura ierarhiei și înțelegerile mirenilor scânteiază lumini de care se folosește poate și ierarhia. Dar nu e mai puțin adevărat că ierarhii sunt aceia prin care mireni, și în general corpul credincioșilor, primesc, deodată cu tainele, darul de sus al înțelegerii.

Felul cum se dă apoi unui nou episcop totalitatea harurilor și darurilor Sf. Duh, este iarăși semnificativ. Ele nu se mai dau prin coborîrea de sus, ci prin doi sau trei episcopi reprezentând episcopatul din trecut și de pretutindeni. Dece aceasta? Desigur, pentru a-l face solidar pe noul episcop cu Biserica din trecut, și de pretutindeni, nu atât în privința săvârșirii la fel a tainelor, căci episcopul nu prea are de săvârșit multe taine, ci în privința propovăduirii la fel a învățăturii. Aceasta se vede din faptul că nu are să săvârșească în fața episcopilor hirotonisitori o taină, dar are să arate cum și-a însușit învățătura de totdeauna a Bisericii. De aci se vede că el este responsabil pentru păstrarea învățăturii de totdeauna și de pretutindeni a Bisericii, în Eparhia sa. Și precum el este responsabil în Eparhia sa, așa alți episcopi au fost responsabili în Eparhia lor și de aceea nu mireni din alte Eparhii îi dau hirotonia lui și primesc mărturisirea învățăturii dela el, ci episcopii.

Din aceste fapte putem trage următoarele concluziuni: mireni pot spori în înțelegerea învățăturii și pot contribui la lămurirea ei, deci pot și învăța în Biserică, neavând numai un rol pasiv, dar această lucrare a lor trebuie să se facă sub supravegherea episcopului; mai ales când vor să învețe pe alții trebuie să primească incuviințarea episcopului. Aceasta se și practică de altfel, în Biserica noastră. Dacă preotul primește puterea de a învăța dela episcop, prin hirotonie, după ce episcopul l-a găsit pregătit pentru aceasta, și e supravegheat pe urmă tot de episcop, cu atât mai mult trebuie să primească mireanul această incuviințare dela episcop, care e responsabil pentru corectitudinea propovăduirii în Eparhia sa.

Se poate întâmpla ca mulți mireni să fie mai ageri la minte ca episcopul, să înțeleagă învățăturile bisericesti mai adânc. Totuși, episcopul e investit cu un oficiu și deci cu un dar (sentin-

ment) de răspundere pe care nu-l au mireni. Episcopul este chemat poate, de cele mai multe ori, să exercite un fel de frână, nu în calea propovăduirii adevărilor stabilite, ci în calea avântului de a scoate la iveală laturi noi ale învățaturii, care-i însufletește pe unii mireni. Episcopii (și episcopatul în întregime) poate primi sugestii noi din ideile ce se frământă în corpul credincioșilor. Dar ei știu mai bine ce să aleagă din ele și până unde să meargă, având în obligația de solidaritate cu trecutul Bisericii o frână și un îndreptar. Aci se validează mai ales faptul că Duhul Sfânt, prin infailibilitate, nu conduce Biserica la descoperiri de adevăruri noi, ci garantează păstrarea învățaturii revelate de totdeauna. Putem vorbi deci «de o participare activă a credincioșilor la apostolatul doctrinar al ierarhiei», dar nu de un rol egal ⁶⁾.

Desigur, ierarhia încă e «în Biserică», nu «deasupra Bisericii». Energiile Duhului Sfânt rămân dela Cincizecime în Biserică, (ceea ce nu însemnează că nu lucrează însuși Duhul Sfânt prin ele). Dar a lucra în Biserică nu însemnează a săvârși fiecare act prin totalitatea credincioșilor. Când a rânduit ca plenitudinea darurilor și harurilor să se dea unui episcop prin alți episcopi și nu prin mireni, și hirotonia unui preot să se facă prin episcop, Dumnezeu a avut în vedere lucruri pe care noi nu le înțelegem deplin. În Biserică sunt diferite mădulare și grupe de mădulare. Și Duhul Sfânt lucrând în Biserică, lucrează diferit în aceste grupe, deși e același. Ierarhia, deși e în Biserică, are în ea acest rol de supraveghetoare a corectitudinii învățaturii, printr'un dar special dat ei de Duhul Sfânt, care de altfel e în toată Biserica. Ierarhia are în Biserică o trimitere specială dela Duhul Sfânt. Mai bine zis, însuși Duhul Sfânt împlinește prin ierarhie în Biserică și din Biserică o lucrare specială.

Astfel, condiționarea episcopatului de Biserică nu însemnează o egalitate a episcopilor, ca episcopi, cu mireni, ci legătura pe care trebuie s'o păstreze în activitatea lor învățătoarească cu învățătura Bisericii de totdeauna, dependența lor de Biserică în genere, care deși nu e chemată cu toate mădularele ei la formularea adevărului, totuși poate să-și dea seama, în întregimea ei, dacă o formulare este justă sau nu.

Sistemul sinodal, ca intercondiționare a episcopilor între ei și ca dependență a lor de Biserică, însemnează că activitatea conducătoare și învățătoarească a ierarhiei trebuie să se desfășoare sub semnul smereniei și al iubirii. Adevărul nu este o producție sau descoperire individuală. Ci se descoperă prin contribuția tuturor, în atmosfera de comuniune a Bisericii. Mai

6. Această participare activă o admite azi și catolicismul. Vezi Dr. Anton Pawlowski, *La Primauté du spirituelle dans l'ecclésiologie*, Irenikon, t. XVI, 1937, Nr. Nov.—Dec., p. 72.

bine zis, Duhul Sfânt ca Duh al adevărului, lucrează în întregimea Bisericii și prin această întregime face să se lumineze tot adevărul. Episcopatul numai în legătură organică cu trupul Bisericii, numai rămânând în trupul Bisericii, primește dela Duhul Sfânt lumina care-l face apt să păzească, să învețe și să formuleze drept cuvântul adevărului.

Astfel, sinodalitatea sau sobornicitatea în sens strâns, ca **adunare de episcopi**, e în funcție și în unire cu sinodalitatea sau sobornicitatea în sens larg, ca adunare, ca unire în duh a credincioșilor. Nu degeaba au redat talmăcitorii slavi ai Simbolului Niceo-Constantinopolitan atributul de catolică al Bisericii, prin termenul **sobornaia**, românește: sobornicească. Biserica adevărată e o Biserică a soboarelor ecumenice în care au fost reprezentanți toți episcopii, dar tocmai prin aceasta ea e și o Biserică a unirii tuturor credincioșilor în soborul unei comuniuni universale, de care trebuie să țină seama soborul episcopilor. Credincioșii sunt legați și adunați în ea, ca celulele în trup. Niciunul nu stă singur, ci fiecare stă în unire cu toți, împărtășindu-se de aceeași viață divină. Pe toți îi unește prezența aceluși Hristos și-i sfințește și-i luminează aceeași putere a Duhului Sfânt. Duhul Sfânt îi leagă pe toți într'o sinodalitate sau sobornicitate largă, crescându-i pe toți în interconținutarea smereniei și în legătura dragostei. Termenul grec *ἕλον* indică un întreg care își manifestă aceeași ființă în toate părțile sale: ca focul în scânteie, ca marea în stropii de apă. Biserica e catolică sau sobornicească, în sensul că în fiecare membru se vede întreaga ei esență, dar și că fiecare e legat lăuntric cu toți ceilalți membri. Pe toți îi leagă lucrarea Duhului Sfânt, iar aceasta se manifestă cu mai multă eficacitate în rugăciunea comună, în dragostea reciprocă și în înțelegerea și mărturisirea comună a adevărului. Duhul Sfânt fiind în toate părțile Bisericii, toate puterile emană dela întreaga Biserică. Infaibilitatea este și ea a întregii Biserici, deși există organe speciale prin care se manifestă, nu în baza unei delegații speciale dela toate mădularele, ci în baza unei lucrări speciale a Duhului Sfânt, în cadrul aceleiași trup tainic al Domnului.

Astfel, sinodalitatea sau sobornicitatea ortodoxă înseamnă prezența nemijlocită a lui Iisus Hristos prin Duhul Sfânt în corpul bisericesc, care cuprinde pe toți credincioșii, și comuniunea lăuntrică între mădularele acestui corp, manifestată în ordinea organizării și a conducerii printr'o largă democrație. Sinodalitatea înseamnă o întreagă concepție despre Biserică, înseamnă credința în adâncimile ei divine, în caracterul ei teandric, dar și prețul egal pe care-l are prin aceasta fiecare membru al ei.

Cu totul altă concepție despre Biserică e implicată în organizarea centralist-monarhică a catolicismului.

Am spus că papa are în catolicism mai multă putere decât sinodul ecumenic sau decât întreg episcopatul. Sinodul ecumenic nu poate da definiții dogmatice fără papa, dar papa poate fără sinodul ecumenic. Deosebirea dintre puterea ce o atribuie Ortodoxia sinodului ecumenic și puterea ce o atribuie catolicismul papei, este că papa nu e condiționat în exercițiul puterii lui de Biserică, cum e sinodul ecumenic, sau totalitatea episcopatului în Răsărit. Puterea papei are un caracter independent absolut. El e un monarh absolut, care-și are puterea dela Iisus Hristos sau dela Duhul Sfânt direct, prin Biserică. Toată puterea exercitată în Biserică emană dela papa. Biserica dela sine nu are nicio putere. In «Corpus juris canonici», publicat în 1917, sub Benedict XV, canonul 218 spune de puterea papală: «Pontificele roman, urmașul în primat al Fericitului Petru, nu are numai un primat al onoarei, ci puterea supremă și totală de jurisdicție asupra întregii Biserici, atât în chestiunile referitoare la credință și morală, cât și în cele care se referă la disciplina și conducerea Bisericii, care se întinde în toată lumea». Episcopii nu mai înseamnă nimic, Biserica nu mai are nicio putere, toată Biserica se rezumă, se concentrează, e absorbită în papa. Episcopii devin delegați, împuterniciți, reprezentanți ai papei. Astfel, teoria papistă goleşte de orice fundament principal și de orice conținut lăuntric atât episcopatul, cât și Biserica, transformând Biserica din organism viu condus de Duhul Sfânt, într'o turmă de supuși fără de glas, într'o înghetare juridică, într'un Stat bisericesc condus despotic. Sinodul din Trident acordase papei numai puterea supremă, nu toată (suprema potestate, Sess. XIV, cap. 7).

Sinodul dela Vatican dela 1870 a făcut pasul ultim în această direcție nefericită, decretând că hotărârile papei în materie de credință și morală sunt infailibile dela sine, nu în baza unui consimțământ al Bisericii («Romani Pontificis definitiones ex sese, non ex consensu Ecclesiae, inreformabiles esse»). Sinodul din Vatican n'a legat infailibilitatea papei de nicio condiție, în afară de termenul vag și foarte discutat «ex cathedra». N'a legat-o de acordul cu tradiția, ceea ce l-a făcut pe papa Pius al IX-lea să declare: «Io sono la traditione». Astfel, nu Biserica este infailibilă, ci papa este infailibil. Insușirile Bisericii trec asupra papei. Biserica nu poate contribui cu nimic la elucidarea adevărului. Aceasta înseamnă că e lipsită de Duhul Sfânt. Ea e o societate exclusiv omenească, creiată, din lumea aceasta, fără comuniune directă cu Iisus Hristos. Deabia prin papa i se aduc la cunoștință nevoile și descoperirile Duhului Sfânt. Biserica devine o societate de oameni ținuți la un loc prin legi externe, o societate religioasă, cu scopuri religioase. E o grozavă laicizare

a trupului tainic al Domnului, o tăiere a acestui trup din legătura lui cu Capul. Scopului urmărit de Fiul lui Dumnezeu prin întrupare, jertfă și înviere, de a aduna toate cele împrăștiate iarăși în Sine, i se opune setea de putere a papei, care vrea să se situeze între Biserică și Hristos, care vrea să alunge pe Hristos din Biserică, care admite pe Fiul lui Dumnezeu în lume, numai până ce încredințează prin Petru puterea papei, numai până ce se jertfește și prin jertfă pune la dispoziția papei marele magazin al meritelor prisositoare, prin care papa ține în mâinile sale mântuirea tuturor. Pe urmă nu-L mai vrea pe Fiul lui Dumnezeu în lume, căci atunci El ar fi centrul puterii, în jurul Lui ar gravita dragostea și atenția oamenilor, de El s'ar simți dependenți. Știți cât îl incomodează pe marele inchișitor din «Frații Karamazov» reapariția lui Hristos în lume. De fapt, concepția monarhiei papale nu se împacă cu prezența lui Hristos în Biserică. Dostoievski a pus precis diagnosticul acestei boli doctrinare a papsimului. Papa nu a voit să fie incomodat în stăpânirea lui asupra Bisericii de prezența lui Hristos în ea.

Dogma infailibilității papale, împreună cu a vicariatului papal în care e implicată, e solidară cu doctrina catolică despre caracterul exclusiv omănesc al Bisericii, susținându-se una pe alta (doctrina despre grația creiată evidenciază caracterul creiat a tot ce e în Biserică). Dacă Biserica e o societate închisă în ordinea lumii creiate, neavând pe Hristos în ea, e firesc ca Hristos să fi lăsat la conducerea ei un locțiitor (vicarius Christi) ca centru exterior al întregii puteri, pentru ca această societate nestrăbătută în toate mădularele de Hristos să nu se împrăștie. Tot așa e firesc ca societatea aceasta, neavând în ea pe Duhul Sfânt cu toate darurile lui, — inclusiv pe cel al infailibilității — Hristos să fi înzestrat pe locțiitorul Său cu infailibilitate. Sau, viceversa, doctrina despre papa ca locțiitor infailibil al lui Hristos, e firesc să fi slăbit conștiința prezenței lui Iisus Hristos în Biserică. «Monarhismul juridic, monarhismul lumesc al Romei, spune un teolog, a întunecat învățătura despre Biserică, ca un trup harismatic al lui Hristos, sub capul cel unic și nevăzut, Hristos... Papa s'a substituit întregului trup al Bisericii prin cunoașterea adevărului. Criteriul adevărului n'a mai fost Duhul Sfânt, care viază în toată Biserica, ci glasul episcopului care șade pe scaunul Romei. Prin aceasta, cunoașterea adevărului a devenit un act extern pentru credincioși: ei sunt datori să primească ceea ce hotărăște pentru ei capul oficial al Bisericii din Roma în mod neschimbabil, infailibil, fără legătură în infailibilitatea lui cu Biserica (ex sesse), care este altfel o autoritate externă».

Biserica lipsită de caracterul ei duhovnicesc, devine o mare

împărăție lumească, dar cu un conducător care nu-și primește nicio părțică din puterea lui dela poporul din ea, ci o are toată în sine, sau dela Dumnezeu. Deci Biserica, în concepția catolică, este o împărăție lumească, un Stat pământesc guvernat de un monarh absolutist, de cel mai absolutist monarh. Nu degeaba papa are pretenția la un teritoriu absolut independent în ordine externă, întreține ambasadori în capitalele statelor, în persoana nunțiilor, poartă coroană și încă întreită.

Biserica Catolică este un Stat care duce o politică întocmai cu celelalte state, luptă cu unele, se aliază cu altele, pentru consolidarea și întinderea puterii sale. Și cum forma lui de guvernare este monarhia absolutistă, desigur că de obicei se aliază cu puterile reacționare și luptă împotriva forțelor cu tendințe progresiste și democratice. Bă mai mult, Statul condus de papa uzează de anumite echivocuri pentru a se pretinde superior și supraordonat celorlalte State, fără a renunța de a fi un Stat lumesec.

De pe urma faptului că credincioșii Bisericii se află în toate statele, papa încheie cu acestea concordate, prin care împarte cu ele suveranitatea asupra cetățenilor dinlăuntrul lor, impunându-le acestora atitudini politice, contrarii intereselor acelor state.

Aceasta e forma modernă în care organizația de Stat a Vaticanului caută să-și subordoneze celelalte state și să se amestece în afacerile lor.

Ea e forma mai camuflată a cezaro-papismului medieval. Incepând anume din epoca Carolingilor și până în veacul trecut, Statul pontifical își impunea într-o formă mult mai directă suveranitatea sa asupra statelor. Papa dăruia înainte coronele statelor cui voia, și creiase pentru aceasta teoria că el deține toată puterea pe pământ, odată ce e vicarul lui Hristos: el deține atât puterea spirituală cât și pe cea politică, adică amândouă săbiile.

Pe cea din urmă o încredințează regilor, dar aceștia o mănuiesc numai prin delegație dela papa, ca niște vasali ai lui. Cel care a formulat cu toată claritatea teoria aceasta, a fost Bonifaciu VIII. Dar pretenția lui de a fi stăpân asupra statelor, se întemeiază pe ideia că toată ființa omenească e supusă în întregime papei. «Declarăm, spunem, definim și proclamăm că e absolut necesar pentru toată creatura umană, să se supună pontificelui roman, dacă vrea să se mântuiască» (Unam sanctam, 18 Noiembrie 1302), iar papa Eugeniu al IV-lea declară în sinodul dela Florența (în bula «Laetuntur coeli» din 5 Iulie 1439): «Noi declarăm deasemenea că sf. Scaun și pontificele roman dispune de un primat asupra lumii întregi și că acest pontifice roman este succesorul Fericitului Petru, Principele Apostolilor și locțiitorul adevărat al lui Hristos». Tot așa, papa Paul

IV scrie: «Pontificele roman e pe pământ locțiitorul lui Dumnezeu și al Domnului nostru Iisus Hristos și posedă toată puterea peste popoare și împărății» (bula «Cum ex apostolatu officio» din 15 Februarie 1559).

Parcă auzim pe Iisus zicând: «Datu-Mi-s'a toată puterea în cer și pe pământ». Papa se face asemenea lui Iisus. Ba mai mult, e cazul să ne întrebăm: Dece I s'a mai dat lui Iisus toată puterea în cer și pe pământ, dacă n'a exercitat-o nicio clipă, ci a trecut-o îndată papei? Și oare nu-i absurd să se cugete că Iisus s'ar lipsi de toată puterea asupra oamenilor de pe pământ, de dragul papei? Iisus a rămas fără putere asupra sufletelor noastre? Atunci dece îi spunem, împreună cu primii creștini: «Doamne și Stăpânul vieții noastre?» Papa pretinde să exercite în fapt o putere mai mare asupra lumii decât Iisus, propriu zis să exercite toată puterea de care Iisus a spus că I s'a dat Lui după înviere și pe care se vede din acel text că Iisus a voit să și-o păstreze pentru Sine: adică puterea peste suflete.

Dar papa pretinde să exercite și puterea pe care Iisus a refuzat-o, când a fost ispitit cu ea în pustiu; puterea peste toate statele din lume. Și e cazul să spunem că aceste două puteri nu pot încăpea în aceleași mâini. Iisus, numai pentru că s'a smerit refuzând stăpânirea lumească, a devenit stăpân peste suflete. O anumită putere peste suflete împreună cu Hristos, exercită, deaceea, numai păstorii care se smeresc cu El, nepoftind puterea lumească. Papa a voit însă să unească în mâna sa amândouă puterile.

Papa s'a fixat pe culmea amețitoare a puterii lumești, pe care l-a ridicat ispita celui rău. Ispita aceuia a avut la el succes.

Papa a uzat, în extinderea puterii sale peste state, de un mare echivoc: a confundat împărăția duhovnicească a Bisericii cu o împărăție lumească. El n'a reținut distincția precisă pe care a făcut-o Iisus, când a refuzat demnitatea de împărat lumesc, dar a rămas Impărat duhovnicesc. Papa a spus: «împărăția Bisericii se întinde peste toate statele. Eu sunt împărat peste ea. Deci eu sunt împărat peste toate statele». Dar echivocul a fost potențat printr'o utilizare nu mai puțin echivocă. Vaticanul cere, în convențiunile ce le încheie cu statele, avantajii lumești, ca orice Stat lumesc, dar pretinde să nu i se refuze nimic, deoarece el nu e Stat lumesc, ci împărăție duhovnicească. Cu alte cuvinte, Vaticanul apasă cu putere de Stat lumesc, dar pretinde să nu i se reziste cu mijloace lumești, ci să fie venerat ca o împărăție ce nu e din lumea aceasta. Vaticanul uzează de toate forțele politice, de toate alianțele cu alte state, când presează asupra unei țări, dar în același timp i se cere acestuia să nu uzeze de aceleași mijloace pentru a se apăra, ci să se supună cu evlavie.

Pentru a ilustra pe ce culmi amestitoare l-a ridicat pe papă orgoliul puterii, dăm câteva pasagii din cărțile catolice mai noi, care arată că teologia catolică se străduiește actualmente să creieze un cult quasi divin al papei. Locul vechii accepțiuni tainice a Bisericii l-a luat papă. Ba mai mult, ceace aparține lui Hristos, se trece asupra papei. Astfel s'a creiat o întreagă frazeologie extatică despre puterea papei. De pildă, Mgr. Prunel scrie în «Cours supérieur de religion»: Le pape, L'être unique, à qu'il on attribue des honneurs presque divines»; sau: «L'eclat de sa majesté surhumaine». Iar studiul lui E. Przywara «S. I. Papst-könig», scris cu ocazia restaurării puterii lumesti a papei în revista iezuiților germani «Stimmen der Zeit» (din Aprilie 1928), citim: «Majestatea sfântă dumnezeiască concretizează, face vizibilă sfințenia și majestatea sa în mod determinat în demnitatea papei, ca purtător al primatului jurisdicției, adică, ca piatra cea din capul unghiului a succesiunii apostolice»; sau: «Primatul papei... este la urma urmelor lucrul de care, deși nu exclusiv, depinde totul: Adevărul dogmei și validitatea sacramentală».

Tendința de a amesteca cumva pe papa cu Hristos, se observă clar în cartea episcopului Bougaud, «L'église» (un tom considerabil de 612 pagini). Cartea e publicată cu aprobarea autorității bisericesti. Afirmatiile din ea, oricât ar părea de incredibile, își au paralele nenumărate în gândirea și practica religioasă a catolicismului de azi. Papa e egalizat în ea cu taina Euharistiei. Precum în taina Euharistiei e prezent sub chipul pâinii și al vinului, dar real, Hristos, așa și în papa e prezent, real, Hristos.

Epilogul acestei cărți care se întinde pe 145 pagini, poartă titlul: «De la piété envers le pape». Iată titlurile celor șapte capitole ale primei părți ale acestui epilog: I. «Despre prezența lui Iisus Hristos în Biserică, prin taina Euharistiei. II. Despre prezența lui Iisus Hristos în Biserică, prin papa. III. Cum aceste două feluri de prezență se întregesc unul prin altul. IV. Două acoperăminte. V. Despre uniunea deosebită, exclusivă, care există între Iisus Hristos și papa. VI. Despre simțimintele ce se încearcă la picioarele papei. VII. Despre desvoltarea paralelă a cultului tainic al Euharistiei și al cultului papei».

În taina Euharistiei, zice Bougaud, avem așa zicând numai «o jumătate» a lui Hristos, pentru că el e «mut» în taina Euharistiei. (C'est dont toute une moitié de vous Même qui me manque, o mon Sauveur! et que je cherche en vain dans ce tabernacle muet où vous ne parlez pas. Et quelle moitié de vous même! J'allais presque dire la plus nécessaire. Cette parole infaillible qui seule peut empêcher les âmes et les peuples de flotter à tout vent de doctrine...» p. 466). Și unde este această u

două jumătăți, aproape mai necesară decât cea din Euharistie? «Ea e în Vatican... Ea e în papa. Papa al doilea mod al prezenței reale absolut diferite — căci cei mari nu se repetă niciodată — inefabile amândouă și cari reunite formează extensiunea totală a întrupării». («Ils sont deux modes de présence réelles absolument différents car les grands ne se répètent jamais — inefables tous deux et qui réunis, forment l'extension totale de l'incarnation... O, mystère des deux voiles sous lesquels se cache Jésus—Christ complet!... Pag. 446).

«Iisus Hristos vorbește, învață, propovăduiește prin papa. Mergeți la Iisus Hristos care vorbește! Mergeți la Papa «(Allez au Jesus Christ qui parle: allez au Papa»! p. 468). În aceasta și stă taina creștinismului: în această minune a prezenței reale a întrupării, prelungită sub două acoperăminte. «Ceea ce Iisus Hristos n'a pus sub unul din cele două acoperăminte a pus sub altul» (Ce que Jésus Christ n'a pas mis sur l'un, il l'a mis sur l'autre): și deplin poate fi cineva sub oblăduirea lui Iisus Hristos numai dacă știe să treacă cu avântul fierbinte al inimii sale dela Sf. Euharistie la Papa și dela Papa la Sf. Euharistie», p. 470. «Deci Papa este Iisus Hristos ascuns sub acoperământ și prelungindu-și prin mijlocirea unui organ omenesc slujirea sa obștească printre oameni», p. 480. «De aceea Biserica... referă la Papa toată iubirea pe care o nutrește pentru Domnul. Ea îl înconjoară pe Papa cu aceeași evlavie. Ea vrea ca noi să stăm înaintea lui în genunchi, vrea să-i sărutăm picioarele, ca să-i dăm închinarea care ar fi exagerată dacă nu s'ar îndrepta spre Iisus Hristos, care e unit nevăzut în modul cel mai strâns cu însăși persoana Papei».

Drept aceea Bougaud exclamă: «O dulceață a sentimentelor încercate lângă tabernacol și lângă picioarele Papei», (p. 490).

De aci decurge natura raportului dintre papă și Biserică. Iisus Hristos «a adunat, a condensat toată Biserica în papa». Mai mult decât atât, «mai înainte de Biserică El a făcut pe papa» (Il a d'abord fait le Pape. Il l'a fait avant l'église»). Biserica a făcut-o prin papa și «ea e o creațiune neconținută a papei» («Voilà le mystère. L'Eglise est l'incessante et permanente creation du pape»). «Precum Domnul nu ne-a creiat numai odată, ci ne creiază neconținut... așa și papa creiază neconținut Biserica».

Nu e în ea nici o singură rază de lumină, nici o picătură de viață, nici un atom de autoritate, care în fiecare ceas și în fiecare minut să nu coboare în ea prin mijlocirea Papei» (pag. 499). «Astfel totul este dela papa. El creiază Biserica și în ea și prin ea el luminează și sfințește sufletele».

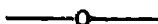
Dar nu numai în cartea lui Bougaud, se găsește această ridicare a Papei în rând cu Euharistia. În foaia oficială a Vati-

canului, Osservatore romano, din 8 Februarie 1922, s'a scris cu ocazia alegerii papei Pius al XI următoarele rânduri: «Fericită Romă! Ea singură posedă cele două tabernacole: tabernacolul euharistic, în care Iisus se împărtășește pe Sine tuturor inimilor și al Vaticanului, de unde Iisus, prin gura papei, transmite tuturor oamenilor cuvântul adevărului, imutabil și infailibil». (Roma felice, che sola possiede, le due tabernacoli: il tabernacolo eucaristico donde Gesu se comunica a tutti i cuori e il Vaticano donde Gesu per la bocca del Papa, a tutti gli uomini trasmette le parole di verita, immutabile e infailibile).

Precum se vede din aceste pasagii, teologia catolică a ajuns la un stadiu care consideră pe Papa egal cu Euharistia, ba chiar un pic superior. Dar concepția aceasta ascunde o contradicere. Dacă Papa este locțiitorul lui Hristos, dacă numai el cunoaște adevărul, dacă el are toată puterea, însemnează că Biserica nu mai are pe Hristos în ea. Dar atunci Euharistia prin care se împărtășește Hristos membrilor Bisericii, devine oarecum inefectivă. De aceea n'ar fi de mirare să vedem în teologia catolică tendința de a ridica încet, încet pe papa mai presus de Euharistie, pentru a nu mai putea fi contrazisă atotputernicia papală asupra Bisericii, de prezența lui Hristos în Biserică prin Euharistie. Papa a absorbit în sine ca o ventuză uriașă toată viața dumnezeiască din trupul Domnului, încercând să strice Biserica lui Dumnezeu, prin golirea ei de conținutul dumnezeiesc.

Față de această concepție care desparte pe Hristos de Biserică, concepția răsăriteană unește într'un întreg teandric pe Hristos cu Biserica. Prin aceasta, toată puterea lui Hristos este a Bisericii și ea e împrăștiată în toate mădulele. Biserica e mai înaltă ca cerul, cuprinzând pe toți sfinții și pe însăși Fecioara Maria. Ea e mireasa prea iubită a lui Hristos. Prin ea se mântuiește și se desăvârșește tot sufletul. Întregul univers e făcut pentru a se desăvârși prin ea. N'am putea găsi cuvinte mai nimerite pentru a face elogiul ei, decât următoarele cuvinte ale lui Homiacov: «Cel ce devine fericit, devine fericit în Biserică, ca membru al ei. Când unul crede, e în comuniunea credinței; când unul iubește, e în comuniunea iubirii; când unul se roagă, e în comuniunea rugăciunii. De aceea nimenea nu se poate bizui pe rugăciunea sa și fiecare cere când se roagă, întregii Biserici să-l asiste... Noi ne rugăm în Duhul iubirii, știind că nimeni nu poate deveni fericit decât prin rugăciunea întregii Biserici în care locuiește Hristos, știind și fiind încredințați că atâta vreme cât timpurile nu sunt împlinite, toți membrii Bisericii, cei vii și cei morți, se desăvârșesc neîncetat prin rugăciunea reciprocă... În rugăciunea ei se percepe și rugăciunea noastră, oricât de nevrednici am fi să ne numim fiii lui Dumnezeu». Ne rugăm și noi nevrednicii pentru alții! Însemnăm și noi

ceva în Biserică, nu numai papa. Și toți, la rândul lor, se roagă pentru noi. Intreaga Biserică din cer și de pe pământ e un murmur unitar al rugăciunii reciproce și prin aceasta Biserica reprezintă o putere care covârșește toate, care înțelege toate, care înduioșează pe Dumnezeu. Ce săracă e concepția care înlocuiește acest murmur universal și această putere nețărmurită și această înțelegere crescută din iubirea tuturor cu rugăciunea, cu puterea și înțelegerea unui singur om.

BIZANȚUL ȘI CATOLICISMUL IN TRECUTUL NOSTRU INDEPARTAT

BIZANȚUL ȘI INFINȚAREA MITROPOLIEI ȚĂRII ROMÂNEȘTI.

Nu poate încăpca nicio îndoială că, în cursul celui de al treilea sfert din secolul al XIV-lea, propaganda catolică în trecutul nostru a avut, — și noi adăugăm, din capul locului, că numai în aparență, — izbânzile cele mai bătătoare la ochi. În timpul acesta, istoriografia noastră înregistrează trecerea la catolicism chiar a Domnului Moldovei, Lațcu Vodă (1365-1373), caz unic în toată istoria noastră, când însuși Domnul de baștină, fie al Moldovei sau al Țării Românești, să fie de altă lege decât cea dreptmăritoare. Tot atunci ia ființă o episcopie catolică la Argeș (1369), alta la Siret (1371) și se încearcă (tot în 1371), reînvierea, dar zadarnică ¹), a vechei episcopii a Milcoviei din timpul încreștinării Cumanilor. Printr'o bulă papală din 4 August 1370, an în care e pusă și trecerea la catolicism a lui Lațcu Vodă, papa Urban V trimite 25 de călugări misionari în Moldova ²). În același an, la 8 Aprilie 1370, același papă trimite și Domnului Țării Românești, Vlaicu sau Vladislav (1364-1374) o scrisoare, prin care îl îndeamnă să treacă la catolicism ³).

Aceste izbânzi ale catolicismului în Moldova și Țara Românească din timpul acela, atât istoricii unguri și poloni, cât și istoricii noștri le explică prin prozelitismul făcut de propaganda catolică a călugărilor franciscani și minoriți, precum și prin legăturile feudale ce au existat între regii ungari și poloni și între Domnii români care, pe atunci, se considerau vasali ai acestora ⁴).

1. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. I, ed. IV, București, 1942, pag. 404.

2. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 401; G. I. Moisescu, *Catolicismul în Moldova până la sfârșitul veacului al XIV-lea*, București, 1942, p. 95.

3. Hurmuzachi, *Documente I*, 2, p. 159, Nr. 128; cf. și la C. C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 411-412 și G. I. Moisescu, *op. cit.*, p. 45, nota 1.

4. B. Homan, *Gli Angioini di Napoli in Ungheria (1290—1403)*, Roma, 1938, după G. Brătianu, *Le rois de Hongrie et les principautés roumaines au XIV-e siècle*, în «Buletin de la Sect. hist.», Acad. Roum. 28 (1947), pp. 98—101; O. Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome*, Warszawa,

Dar că această explicație nu este îndestulătoare, s'a observat din capul locului, căci propagandă catolică s'a desfășurat și după aceea și acte de vasalitate și înființări de episcopii catolice s'au mai întâmplat, dar acestea n'au mai avut în vedere facerea de prozeliți în rândurile poporului băștinaș, pe cât mai degrabă păstrarea credinței la coloniștii catolici veniți în Principate și care treceau în rândurile dreptcredincioșilor⁵). Apoi, cum se face că Lațcu Vodă, care să fi trecut chiar cu o parte din poporul său la Biserica latină și care a înființat o episcopie catolică în Siret la 1371, inzestrată încă în 1384 de Petru Voevod, la stăruința mamei sale, cu venituri⁶), când, numai după doi ani, moare în 1373, nu este înmormântat în biserica episcopiei catolice din Siret, ci în biserica ortodoxă a părintelui său dela Rădăuți, precum mărturisește piatra de pe mormântu-i⁷). Explicarea acestei nepotriviri s'a încercat în felurite chipuri; că numai s'a prefăcut a primi acea religie⁸); că a fost șovăitor sub raportul religios și a oferit un episcopat catolic, ceea ce însemna o recunoaștere politică din partea puternicului rege ungar și totdeodată și polon, Ludovic cel Mare de Anjou⁹); că a fost un gest politic, sau poate că sub influența soției sale a revenit la dreapta credință¹⁰).

În 25 Noembrie 1369, Vlaicu (Vladislav) Vodă, în ordinul cu privire la așezarea unui episcop catolic în țara sa, vorbește aproape ca un catolic adevărat; «nos saluti nostrae consulentes... episcopum... exercendis omnia quae saluti nostrae videbuntur fore utilia... petivimus»; «noi având grijă de mântuirea noastră... am cerut episcop... pentru îndeplinirea tuturor funcțiilor care vor părea să fie de folos pentru mântuirea noastră»¹¹), iar la 4

1930, p. 211; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. III, îngrijită de I. Vlădescu, vol. III, p. 75; D. Onciul, *Din istoria României*, București, 1908, pp. 27 și 32; N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, Gotha, 1905, pp. 273 și 292 și *Istoria Românilor*, vol. III, Buc. 1937, pp. 165, 185 și 224; C. C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 377, 385 și 401; R. Căndea, *Der Katholizismus in den Donaufürstentümern*, Leipzig, 1916, pp. 22-23; St. Pașcu, *Contribuțiuni documentare la istoria Românilor în sec. 13 și 14*, Sibiu, 1944, pp. 23 și 41; Gh. Moiseescu, *op. cit.*, pp. VII-VIII, 59, 64 și 90.

5. R. Căndea, *op. cit.*, p. 64 și C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 378

6. D. Onciul, *op. cit.*, pp. 30 și 34.

7. E. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, Wien, 1903, p. 109.

8. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 112.

9. N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 224.

10. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 403; cp. și C. Auner, la Gh. I. Moiseescu, *op. cit.*, pp. 83-84, nota 4.

11. Hurmuzachi, *Documente I*, 2, p. 149, Nr. 112 și P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, I, București, 1939, p. 31.

Aprilie 1370, papa Urban V dorește fierbinte (gliscimus) și-l îndeamnă (hortamur) să îmbrățișeze legea catolică¹²).

Dar în același an, 1370, luna August, când deci încă nu trecuse anul dela ordinul cu privire la așezarea episcopului catolic, e numit pe lângă mitropolitul ortodox din 1359, un nou mitropolit, tot ortodox, și în scopul acesta Daniil Critopol e «trimis» de Domnul țării, «Marele Voevod și de marii lui dragători»¹³) la patriarhul dela Constantinopole să primească darul și binecuvântarea de arhieru a toată Țara Românească. Apoi, același Domn Vlaicu (Vladislav) Vodă, ridică mănăstirea Vodița și sprijină din larg strădania lui Nicodim pentru întărirea și înflorirea vieții monahale dreptmăritoare; și tot Vlaicu Vodă apare ca cel dintâi ctitor în pomelnicul mănăstirii Tismana¹⁴). Ca și părintele său Nicolae Alexandru Vodă, continuă și dânsul să fie mare ctitor și binefăcător al mănăstirii Cutlumuș din Sf. Munte Athos, care se chema atunci mănăstirea Voevodului și lavră a Țării Românești, și al cărei egumen, Hariton, de pe atunci, ajunge apoi unul din mitropoliții țării¹⁵); și tot dela acest Vladislav-Vlaicu Vodă e și icoana Sf. Atanasie, ce a închinat-o mănăstirii Lavra din Sf. Munte¹⁶).

Spre a lămuri și această nepotrivire, s'a spus că Ludovic cel Mare se mulțumi cu supremația politică, fără să mai adauge și impunerea calicismului¹⁷); iar actul dela 25 Noembrie 1369, prin care Vlaicu Vodă a cerut așezarea unui episcop catolic, să nu fie autentic; «episcopul catolic de Argeș n'a fost cerut de Domn și el nu i-a putut fi impus». Nu pare a veni nici dela sfaturile catolice ale Clarei, ci «poate fi pentru posesiunile ardelene de curând căpătate» și numai pentru catolicii din țară¹⁸). Oricum, nici exemplul mamei sale vitrege, Clara, bună catolică, și nici îndemnul papei care-l laudă pentru lupta-i vitează în contra Turcilor, nu l-au putut schimba pe Vlaicu (Vladislav), care a rămas credincios Bisericii sale¹⁹).

Dar aceste explicări și lămuriri, e limpede că, nu ne sunt de ajuns, căci se întemeiază mai mult pe bănueli decât pe stări de

12. Hurmuzachi, *op. cit.*, p. 159, Nr. 123.

13. Ἀποστολιμὸς . παρὰ τοῦ Μεγάλου Βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ Hurmuzachi, *Documente XIV*, 1, p. 8, Nr. VI.

14. D. Onciul, *op. cit.*, p. 32 și C. C. Giurescu, *op. cit.*, pp. 414—416.

15. N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, pp. 241-242 și T. Bodogae, *Ajutoarele Românești la mănăstirile din Sf. Munte Athos*, Sibiu, 1941, pp. 171—175.

16. O frumoasă reproduceze, vezi-o în M. Beza, *Urme românești în Răsăritul Ortodox*, București, 1935, pp. 40-41.

17. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 69.

18. N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, pp. 238-239 și 251 și *Istoria Bisericii Românești*, ed. II, București, 1928, vol. I, p. 43; R. Căndea, *op. cit.*, p. 22.

19. O. Halecki, *op. cit.*, pp. 210-211.

lucruri; și nici nu sunt lipsite de contradicții. Pe de o parte se spune bună oară că, Ludovic cel Mare ajungând și rege al Poloniei, Lațcu Vodă, strâns din două părți de aceeași putere, face concesii, în domeniul bisericesc ²⁰), iar pe de altă parte, spre a lămuri aceeași stare de lucruri, se afirmă că Lațcu, peste capul lui Ludovic cel Mare, cere direct dela papa Urban V instalarea unui episcop la Siret, spre a nu fi cu totul la discreția puternicului său vecin ²¹).

Spre a ne putea lămuri mai bine desfășurarea din plin a propagandei catolice dintre anii 1350 și 1375 în Moldova și în Țara Românească, propagandă care urmărea de astă dată convertirea poporului băștinaș, și spre a înțelege mai bine de ce atunci catolicismul a înregistrat la noi izbânzi ca niciodată în altă vreme, izbânzi însă efemere, care, în rândurile poporului băștinaș n'au avut nicio urmare, trebuie, cred, să încadrăm această stare de lucruri într'o stare de lucruri mai generală, de același fel, bine determinată. Și aceasta nu poate fi decât politica de unire a Bisericilor pe care o îmbrățișase chiar în acea vreme Bizanțul; și doar, atitudinea guvernului în frunte cu împăratul și în deosebi a Bisericii celei mari, în frunte cu patriarhul din Constantinopole, era aceea care dădea directiva convenită pentru Biserica Ortodoxă de pretutindeni, în ce privește politica de unire a Bisericilor Răsăritului și Apusului.

În timpul acela, pe tronul împărătesc din Bizanț stătea Ioan al V-lea Paleologul, care prin maică-sa, Ana de Savoia, o prințesă catolică din Italia de Nord, era pe jumătate latin ²²). Influențat prin creșterea maicii sale catolice și mai ales apăsător de primejdia Turcilor, care se făceau tot mai amenințători, împăratul Ioan al V-lea Paleologul urmărea în mod sincer și stăruitor unirea Bisericilor, având mare nădejde, ca prin aceasta să îndepărteze acea primejdie ²³).

În 1367, împăratul Ioan al V-lea Paleologul se hotărăște să înceapă din nou tratative cu Scaunul papal, în vederea unirii Bisericilor și a obținerii din Apus a unui ajutor masiv contra Turcilor. Patriarh ecumenic era atunci Filotei (1353—1354 și 1364—1376), și s'a mai întâmplat să se afle chiar atunci, în Constantinopole, și Patriarhul Nifon (1366—1385) al Alexandriei și Lazăr al Ierusalimului; și Filotei sfātuindu-se cu ei și scriind și patriarhului din Antiohia, se pronunță pentru înce-

20. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 401.

21. B. Homan, *cit. după* G. Brătianu, *op. cit.*, p. 101; cp. și Moisescu, *op. cit.*, p. 68.

22. A. A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire byzantin*, vol. II, Paris, 1932, p. 369.

23. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München, 1940, p. 386.

perea acestor tratative²⁴). Și ducerea acestor tratative era mult înlesnită prin faptul, că papa de atunci, Urban V (1362—1370) dela Avignon din Franța, unde papii fuseseră nevoiți încă din 1309 să-și aibă reședința, se hotărîse în 30 Aprilie 1367 să plece la Roma și la 9 Iunie se găsea acuma la Viterbo, unde își pregătea intrarea solemnă în Roma²⁵). Așa se face că la 7 Octombrie 1367 se prezintă în fața papei Urban V, la Viterbo în Italia, opt trimiși bizantini și între aceștia se aflau și reprezentanții Patriarhului Filotei și anume: Mitropolitul Nil și marele hartofilax Teodor și Arhimandritul Macarie, ales și trimis de cinul călugăresc; și la 16 Octombrie ajung împreună cu papa la Roma²⁶). După mai multe tratative, în Septembrie 1369, vine însuși împăratul Ioan al V-lea Paleologul la Roma și la 18 Octombrie 1369, în biserica Sfântului Spirit, în fața a patru cardinali desemnați de papa, își citește mărturisirea de credință întru catolicism; și Duminica următoare, la 21 Octombrie, în prezența împăratului, papa Urban al V-lea slujește o liturghie solemnă în biserica Sf. Petru din Vatican²⁷). Cu mare bucurie papa scrie în toate părțile, la capi încoronați și înalte fețe bisericesti și profane, în Apus și Răsărit, făcându-le cunoscut marele eveniment. Caracteristic e un pasaj din scrisoarea trimisă dogelui din Veneția în care, între altele se spune: «Trebue să avem mare nădejde că, precum în timpurile trecute convertirea împăratului Constantin a fost cauza convertirii a nenumărate popoare, tot așa și de astă dată, luându-se pilda împăratului Ioan și cu ajutorul lui, prin grația lui Dumnezeu, nenumărate popoare, care încă se află în schismă și în greșelile Grecilor, vor fi întoarse la sânul Domnului»²⁸).

După această mare izbândă și cât a stat în Roma (Octombrie 1367—1371), papa Urban al V-lea a avut multă grijă de răspândirea credinței catolice în Balcani, în Țara Românească, în Moldova și în părțile de Răsărit²⁹). Franciscanilor misionari trimiși în Răsărit, papa le trimete mărturisirea de credință citită de Ioan al V-lea Paleologul, pentru ca aceeași mărturisire să fie cerută și acolo³⁰). Aceasta i se va fi adus la cunoștință și lui Lațcu Vodă și după aceea, acesta a trimis prin doi misionari papei știrea, că el cu poporul său vrea să urmeze pilda împăratului dela Țarigrad, mai ales că nu era vorba chiar de schim-

24. O. Halecki, *op. cit.*, p. 154.

25. O. Halecki, *op. cit.*, p. 160.

26. *Ibidem*, p. 164.

27. *Ibidem*, pp. 194—199.

28. A. A. Vasiliiev, *Il viaggio di Giovanni V. Paleologo in Italia e l'Unione di Roma*, în «Studi bizantini e neoellenici», vol. III, Roma, 1931, pp. 184-185.

29. O. Halecki, *op. cit.*, pp. 182-183.

30. *Ibidem*, p. 212.

barea legii, ci de unirea Bisericilor. De aceea cred că Xenopol e foarte aproape de adevăr, când spune că Lațcu, în aparență, se întoarce la religia catolică³¹). Insufletit de aceeași mare izbândă, papa stăruie în același sens și pe lângă Domnul Țării Românești, Vlaicu (Vladislav)³²), care de mai înainte încă îngăduise la Argeș un episcop latin, poate că nu fără a fi fost influențat în acest sens și de politica unionistă a guvernului din Bizanț.

Dar se constată pe bună dreptate că aceste strălucite izbânde catolice din vremea aceea în țările noastre, au fost de tot efemere și n'au avut nicio urmare de durată, nu numai în rândurile poporului băștinaș, ci nici chiar la Domnii țării, Lațcu Vodă și Vlaicu Vodă. Lucrul se explică ușor prin atitudinea ce-a luat-o Biserica cea Mare din Bizanț, în frunte cu patriarhul, față de unirea Bisericilor înfăptuită la Roma, în Octomvrie 1369 de Ioan al V-lea Paleologul. Patriarhul Filotei se pronunțase în principiu pentru unirea Bisericilor, dar el înțelegea că această unire să se facă numai pe calea unui sinod ecumenic, care să fie o urmare a celor șapte sinoade recunoscute de întreaga Biserică; în acest sens îi scrisese papei și-și trimisese reprezentanții în solia din Octomvrie 1367³³). Papa însă nu înțelegea să pună în discuție doctrina ce se stabilise în Biserica Apusului³⁴), și era în contra convocării unui sinod ecumenic; urmarea a fost că patriarhul se retrage dela orice tratative³⁵), combătând în mod hotărât politica unițiilor și nevoind să însoțească pe împărat în drumul lui la Roma³⁶). Unirea Bisericilor din Octomvrie 1369 rămâne numai un act izolat și personal al împăratului Ioan al V-lea Paleologul. Iar ca răspuns la propaganda atât de susținută a papei în Răsărit, patriarhul răspunde și dânsul cu o contra-acțiune nu mai puțin susținută în Rusia Mare și Mică, în Țara Românească și în Serbia. Și astfel în Țara Românească, pe lângă Mitropolitul Iachint, e numit, în August 1370, încă un mitropolit, Antim; și în Rusia Mică se reînființează, în Mai 1371, Mitropolia Haliciului, supusă în cele spirituale direct patriarhiei³⁷).

Incadrând deci politica bisericească a lui Lațcu Vodă (1365--1373) din Moldova și a lui Vlad Vladislav Vodă (1364-1374) din Țara Românească în politica generală bisericească a Răsăritului, în frunte cu împăratul și Patriarhul dela Țarigrad, atitudinile voevozilor români în chestiunile bisericești ne apar lă-

31. *Op. cit.*, p. 113.

32. O. Halecki, *op. cit.*, p. 210.

33. *Ibidem*, p. 152-154 și G. Motocescu, *op. cit.*, pp. 70-71.

34. O. Halecki, *op. cit.*, p. 172.

35. *Ibidem*, p. 204.

36. *Ibidem*, p. 179.

37. *Ibidem*, pp. 237-243 și p. 128.

murite și firești și nu mai au nevoie de nicio explicație. Cât timp și împăratul și patriarhul sunt pentru unirea Bisericilor, în Țările Românești nu putea fi decât un curent oficial pronunțat favorabil propagandei catolice. Și în împrejurările acelea, arătându-se îngăduitori catolicismului și făcându-i concesii, Domnii români nu o socoteau deloc aceasta ca o părăsire a credinței strămoșești, ci erau încredințați, de bună seamă, că ei rămân doar în sânul aceleiași Biserici strămoșești, care era numai una. Când însă Biserica cea Mare, în frunte cu patriarhul, ia o atitudine hotărât potrivnică politicii uniaste a împăratului, Domnii români devin șovăitori în politica bisericească, nevoind să fie cu totul ostili politicii uniaste a împăratului, dar nici politicii neuniaste a patriarhului. Așa se face și cred că se explică cel mai bine și lesne de ce Lațcu Vodă pe de o parte spune că vrea să treacă, urmat de poporul său, la catolicism, pe de altă parte, însă, în rândurile poporului nu s'a resimțit nicio schimbare a credinței strămoșești, iar el însuși, la moartea sa, întâmplată numai cu doi ani după aceea, nu e înmormântat în catedrala episcopiei catolice, îngăduită de el în Siret, ci în biserica ortodoxă din Rădăuți a părintelui său; și de ce Vlaicu Vodă pe de o parte cere, exprimându-se aproape ca un adevărat catolic, și îngăduie așezarea unui episcop catolic la Argeș și este îndemnat de papa să treacă la catolicism, pe de altă parte însă este ctitorul celor dintâi mănăstiri cunoscute dreptmăritoare din țara sa, sprijină activitatea atât de ortodoxă a lui Nicodim, e un mare binefăcător și ctitor al mănăstirii Cutlumus din Sf. Munte Athos, și sub domnia lui are loc numirea celui de al doilea mitropolit ortodox al Țării.

Că Domnii români, în politica lor bisericească, se sileau să țină seama și de vederile împăratului bizantin, se desprinde din actele de numire ale celor dintâi mitropoliți, Iachint și Antim, ai Țării Românești. În hotărîrea sinodală, din Mai 1359, de mutare a lui Iachint al Vicinei ca Mitropolit al Țării Românești, se spune că aceasta se face *γνώμη και εὐδοκία ἀποκράτορος* «cu părerea și bunăvoința împăratului³⁸⁾, adică cu aprobarea lui, iar în scrisoarea către Domnul țării despre această hotărîre, nu numai că se repetă cuvintele de mai sus, ci se mai adaugă că mutarea s'a făcut «mai ales pentru că Domnul Țării Românești este, în mod sincer, cu gând bun și cu dragoste față și de prea înălțatul împărat al Romei—lor» *μάλιστα διὰ τὸ ἔχειν τὴν Εὐγένειαν σου καθ' ἑρῶν εὐνοίαν καὶ ἀγάπην καὶ εἰς τὸν .. ὑψηλότατον Βασιλέα τῶν Ρωμαίων*.³⁹⁾

38. Hurmuzachi, *Documente*, XIV, 1, p. 3.

39. *Ibidem* p. 5; cp. și D. Russo, *Elenizmul în România*, București 1912, p. 42 și N. Iorga, *Condițiile de politică generală în cari s'au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV-XV*, în «Anal. Acad. Rom., Man. Sect. Ist. Ser. 2, ton. 35 (1912-13), p. 388.

Este drept că în actul sinodal, din Octomvrie 1370, de numire a lui Antim ca mitropolit pe lângă Iachint, de împăratul bizantin Ioan al V-lea Paleologul, nu se mai amintește nimic; dar aceasta își are tâlcul său, căci nu se amintește nimic nici de Domnul țării, Vladislav. Dacă în actul de numire a Mitropolitului Iachint se spune răspicat că Marele Voevod și Domn al Țării Românești l-a cerut ⁴⁰), în actul de numire al lui Antim, dimpotrivă, se spune numai că poporul fiind prea numeros, s'a rugat și marii dregători au cerut-o, să mai fie hirotontit încă un arhieru, Mitropolitul Iachint dându-și învoirea la aceasta ⁴¹).

Face să amintim mai întâi că și mai înainte de tratativele de unire a Bisericilor, duse de împăratul Ioan al V-lea Paleologul, în 1367—1369, s'au mai încercat astfel de tratative. Andronic III Paleolog (1328—1341) le-a încercat în 1339 cu papa Benedict al XII-lea ⁴²); Ioan al VI-lea Cantacuzino (1347—1354) le-a încercat între 1348 și 1350 cu papa Clement al VI-lea ⁴³) și în 1352-1353 cu papa Inocențiu al VI-lea ⁴⁴); ba, și însuși Ioan al V-lea Paleologul, în Decembrie 1355, a trimis papei Inocențiu al VI-lea o lungă și amănunțită propunere în scris, care se mai păstrează încă, de unire a Bisericii Răsăritului cu cea a Apusului ⁴⁵). Și eu unul cred că și atitudinea atât de favorabilă catolicismului a Domnului Țării Românești, Nicolae Alexandru Vodă ⁴⁶), încât papa Inocențiu al VI-lea putea să-l considere ca pe un ocrotitor al credinței catolice ⁴⁷) și încât s'a putut crede că ar fi trecut chiar la catolicism și apoi ar fi revenit la legea românească ⁴⁸), trebuie pusă în legătură cu aceste tratative de unire a Bisericilor, duse de împărații bizantini sub apăsarea primejdiei turcești. Și că propaganda catolică și atitudinea prielnică ei, a lui Nicolae Alexandru Vodă, n'a dat niciun fel de roade, trebuie atribuit și faptului, că nu numai patriarhul s'a împotrivit oricărei politici uniate, ci și însuși împăratul Ioan al VI-lea Cantacuzino, care era și un subtil teolog, înțelegea ca

40. Μετά ὀρέξεως ζῆται ἡ Εὐγένειά σου ἵνα ἐχθ... ἀρχιερέα... τῶν ἱερώτατων μητροπολιτικῶν Βιζυζίνης. Ἰακίνθου «Domnia Ta ceri cu multă dorință să aibi arhieru... pe prea sfințitul mitropolit al Vicinei... Iachint»; Hurmuzachi, *Documente*, XIV, 1, p. 4.

41. Τοῦ εἰθνοῦς... τοῦχάνοντος... ἀπαίρου... ἐδέησε καὶ ἕτερον ἀρχιερέα χαιροτονηθῆναι... ζήτησάντων, τῶν ἀρχόντων... συγκατατεθέντος καὶ τοῦ προτέρου... ἀρχιερέως «poporul întâmplându-se nesfârșit de mult, s'a rugat să fie hirotontit încă în arhieru, cerând-o marii dregători... învoindu-se și arhierul de mai înainte». *Ibidem*, pp. 8-9.

42. O. Halechi, *op. cit.*, p. 12.

43. *Ibidem*, p. 16.

44. *Ibidem*, pp. 18—21.

45. *Ibidem*, p. 31 și urm.

46. D. Onciul, *op. cit.*, p. 27; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 385.

47. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 185.

48. R. Căndea, *op. cit.*, p. 16-17.

unirea să se facă numai pe calea unui sinod ecumenic pe care papa nu-l voia.

Când Ioan al V-lea Paleologul, într'un chip mult mai larg și mai îngăduitor și-a făcut în Decembrie 1355 papei Inocențiu VI, propunerea sa de unire a bisericilor, patriarh era Calist (1350—1353 și 1355—1363); acesta însă era categoric în contra oricărei politici bisericești uniate și a dus o acțiune energică în contra propagandei catolice în țările ortodoxe⁴⁹). Și această acțiune a ajuns și în Țara Românească, deoarece e vădit că patriarhul nu putea doar fi mulțumit cu politica bisericească, favorabilă catolicismului, a domnului țării Nicolae Alexandru Vodă. La acest fapt patriarhul Calist pare să și facă aluzie în scrisoarea în care îl încunoștințează pe domn despre mutarea lui Iachint ca mitropolit al țării, cu cuvintele: «să respingă bisericile rătăcite și dogmele străine ale altor neamuri»⁵⁰). Că aceste cuvinte ar fi numai o formulă generală obișnuită, greu s'ar putea admite, deoarece în definitiv această cerință ar fi fost împlinită îndeajuns cu cuvintele: «Domnia Ta însă ca un fiu adevărat al sfintei biserici a lui Hristos, are datoria să îmbrățișeze în chip neschimbat dogmele cele sănătoase mărturisite de toți și primite din străbuni»⁵¹). Mai degrabă și aceste cuvinte caută să sublinieze și mai mult aceeași aluzie. Și atunci cred că nu greșim, dacă spunem că și la mutarea lui Iachint în Mai 1359 de la Vicina la Argeș va fi contribuit și va fi înlesnit-o și această propagandă catolică și contrapropagandă ortodoxă și prin urmare și înființarea mitropoliei Țării Românești se cere a fi încadrată în politica generală bisericească de atunci din Bizanț, căci spre a slăbi și zădărnici propaganda catolică, patriarhul Calist se va fi lăsat mai repede înduplecat să îplinească domnului țării cererea să-și aibă mitropolitul ei în persoana dorită de domn.

Și mai nemulțumit decât Calist cu Nicolae Alexandru Vodă, pare să fi fost patriarhul Filotei cu Vlaicu-Vladislav Vodă pentru politica-i bisericească favorabilă catolicismului; și se pare să fi fost nemulțumit și cu mitropolitul Iachint, care se vede că nu voia să se strice cu domnul, combătând această politică, cu energia pe care i-o cerea patriarhul⁵²); și de aceea Vladislav e tre-

49. O. Halecki, *op. cit.*, p. 49 și urm.

50. ἀποτρέψασθαι τὰς τε παρεκκλήσιας καὶ τὰ ἔκφυλα καὶ ἄλλότρια δόγματα. Hurmuzachi, *Documente*, XIV, 1, p. 4.

51. Ὁφείλει . . . ἡ Βῤῥόθενιά σου . . . στέργειν ἀμεταθέτως τὰ ἠμυλογημένα καὶ πατροπαράδοτα καὶ ὁγιῆ δόγματα. *Ibidem*, p. 6; N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, ed. II, București, 1928, vol. I, pp. 31 și 42.

52. Vezi și N. Iorga, *Condițiile de politică generală în cari s'au întemeiat bisericile românești în veacurile XIV-XV*, în «Anal. Acad. Rom., Mem. Sect. Ist., Ser. 2, tom. 35 (1912-12), p. 399 și urm. și *Ist. Ect. Rom.*, ed. II, București 1928, vol. I, p. 44-45.

cut cu totul sub tăcere în actul sinodal de numire a lui Antim și de aceea e numit și Antim mitropolit, deși mitropolitul Iachint trăia încă și era în funcție.

Documentele patriarhicești ce ni s'au păstrat în legătură cu această numire, sunt foarte interesante și face să fie analizate puțin. În cel dintâiu, n-rul VI⁵³), care e un pitac, adică o scrisoare, mitropolitul Iachint îi scrie patriarhului Filotei, plângându-i-se că e bolnav: dar și mai mult suferă întru inima sa, că anume oameni au întăritat pe patriarh asupra sa, ci Dumnezeu să-i ierte pe aceștia, căci el aproape s'ar putea fâli că l-a înduplecat odinioară pe Marele Voevod spre prietenie față de patriarh⁵⁴) și din cauza aceasta are de suferit și, la bătrânețe, e batjocorit, că ar fi călcat legile sfintei biserici. Cât despre faptul că n'a venit dela început, precum i-a poruncit, în fața patriarhului, apoi Voevodul l-a oprit, drumul fiind lung și cu primejdie. Și asupra suferințelor lui și asupra stării de lucruri din Țara Românească îl vor desluși mitropolitul Vidinului⁵⁵) și dicheofilaxul Daniil Critopol, pe care Marele Voevod cu marii lui dregători îl trimite la Patriarh și pentru a cărui hirotonisire întru arhieru a toată Țara Românească, el Iachint, își dă toată învoirea.

Din acest document face să fie reținută mai întâiu știrea, că mitropolitul Iachint a căutat să-l apropie pe Vlaicu-Vladislav Vodă de Patriarhul Filotei, făcându-l să-l trimeată pe dicheofilaxul Daniil Critopol la patriarh, ca să-l sfintească întru cel de al doilea mitropolit al țării; zic, face să fie reținută în chip deosebit această stare, căci se prea poate că același Iachint, pe atunci mitropolit al Vicinei, să fi făcut și pe Nicolae Alexandru Vodă să-l cheme la Argeș și să scrie patriarhului să-l mute dela Vicina dobrogeană de lângă Dunăre ca mitropolit al țării la Argeș. De o făcea domnul din îndemna propriu, ne-am astenta mai de grabă să o fi făcut ca și domnul Moldovei Petru Vodă care și-a ales o înaltă față bisericească dintr'o persoană de baștină, rudă cu familia domnitoare⁵⁶).

Din același document se mai desprinde că patriarhul Filotei este nemulțumit cu mitropolitul Iachint și e foarte probabil că voia să-l înlocuiască, chemându-l în acest scop la patriarhie. Dar mitropolitul bizuindu-se pe sprijinul domnului țării, nu dă ur-

53. Hurmuzachi, *Documente*, XIV, 1, pp. 7-8.

54. Poate că și spre o mare danie (ὁπάρ . . . ἔχουσιν ἰβι-
dein, p. 8, Nr. VI), căci aluzia nu este destul de deslușită.

55. Παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου, τοῦ Βυδίνου (dela fratele meu), de subîn-
țeles întru Hristos al Vidinului, (*ibidem*, p. 7), a fost prefăcut chiar
într'un frate drept Vidinie (Bydines) al lui Iachint, care cere pa-
triarhului să-l numească în scaunul mitropolitan a toată Țara Românească; O. Halecki, *op. cit.*, pp. 240-241.

56. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 480.

mare chemării patriarhului, fiind și bătrân și poate și boiav, căci, după cum se exprimă în scrisoarea-i, pare mai repede să fie vorba de suferințe sufletești decât trupești⁵⁷). Înlocuirea, patriarhul însă nu o putea face ușor, căci se putea produce o desbinare în biserica Ungro-Vlahiei, ceea ce ar fi întărit propaganda catolică și pe aceasta doar patriarhul voia s'o zădărnicească cu toată puterea. De aceea vechiul mitropolit n'a fost înlocuit, ci Daniil Critopol, dicheofilax, demnitar deci pe lângă patriarhie, venind în Țara Românească, îi va fi arătat lui Iachint vederile patriarhului și prin aceasta îl va fi determinat să-și dea consimțământul și să-l înduplece și pe Vladislav Vodă ca, pentru Țara Românească să fie hirotonit încă un mitropolit în persoana lui Daniil.

Dar în schimb, acestuia, Iachint îi va fi cerut să-i făgăduiască în scris, că nu-i va face niciun necaz și că nici nu va căuta să-l învrăjbească pe Marele Voevod asupra lui. Această făgăduială în scris a dicheofilaxului Daniil Critopol formează cuprinsul celui de al doilea document, n-rul V⁵⁸). Acesta a fost formulat în August 1370 în fața Patriarhului, încă înainte de hirotonisirea noului mitropolit; și dintr'însul iarăși se desprinde că patriarhul era nemulțumit de mitropolitul Iachint, căci în făgăduială se spune că Daniil nu-i va face niciun necaz, fie că înainte ca mitropolitul să apară în fața sinodului, fie că după ce va fi apărut și, după hotărârea sinodului, se va găsi iarăși în Țara Românească⁵⁹). Și Daniil se leagă să-i dea toată cinstea cuvenită, chiar dacă lui Iachint i s'ar fi întâmplat ceva, adică să se găsească sau «acolo», adică în Țara Românească, «sau aiurea», adică reținut la patriarhie sau trimis în vreo mănăstire⁶⁰); și să nu se împotrivească și să-l recunoască pe Iachint de mitropolit, dacă patriarhul și sinodul «îl aprobă de mitropolit al Ungro-Vlahiei, iar dacă nu, să păzească din nou orice va hotări Sfântul Sinod asupra lui»⁶¹).

57. El spune *ὄντοίνομεν ..τῷ σώματι, ἀλλ'οὐ κατ'ὸς* «suntem sănătoși cu trupul, ci nu bine» (p. 7), așa că suferințele multe de care vorbește și *ὀπαρβολικῆ ἀσθενεία* «slăbiciunea colosală» (p. 8) ce-a dat de curând peste el, par să fie mai degrabă de ordin moral și despre acestea dicheofilaxul urma să-l informeze pe patriarh.

58. Hurmuzachi, *Documente*, XIV, 1, pp. 6-7.

59. *ἢ καὶ πρὸ τοῦ ἐλθεῖν τὸν μητροπολίτην ἐνταῦθα εἰς τὴν Ῥείαν καὶ ἱερὰν οὐδὸν ἢ καὶ μετὰ τὸ ἐλθεῖν καὶ πάλιν διακροθῆναι παρ' αὐτῆς ἐβρίσκεισθαι καὶ αὐτὸν εἰς τὴν Οὐγγροβλαχίαν*, «fie și înainte de a veni mitropolitul la dumnezeiescul și sfântul sinod, fie și după ce va fi venit și se va fi hotărât iarăși de sinod, s'ar afla și el în Țara Românească». *Ibidem*, p. 6.

60. *Κἄν εἴτι συμβῆ εἰς αὐτὸν, ἤγουν ἢ ἐκεῖ ἐβρίσκεισθαι ἢ ἀλλαχού* *Ibidem*, p. 7.

61. *Στίργουσιν αὐτὸν μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας. . . εἰ δὲ μὴ, φυλάττων πάλιν ὅπερ ἂν ἢ θεία σύνοδος περὶ αὐτοῦ ψηφισται* (*ibidem*).

Așa cum e formulată făgăduiala lui Daniil Critopol, încă preot și dicheofilax, căci așa o semnează, el își împlinește și cuvântul dat lui Iachint, de a nu căuta să-l surpe, dar satisface și cererea patriarhului, de a respecta hotărârea ce o va lua cu Sf. Sinod asupra lui Iachint.

Acestea fiind îndeplinite, urmează alegerea și sfințirea întru mitropolit al Țării Românești și a dicheofilaxului Daniil Critopol care, călugărindu-se, spre a putea fi ales, își ia numele de Antim ⁶²), neținându-se de obiceiul de a-și alege un nume cu aceeași inițială ca numele de mai înainte.

Actul sinodal asupra alegerii și hirotonisirii lui Antim, scris în Octomvrie 1370, formează cuprinsul celui de al treilea document, n-rul VII ⁶³). Și dintr'aceasta se vede aceeași stare de lucruri. De la început se amintește de Iachint, cu oarecare necaz. «A apucat ⁶⁴), cu vreo câțiva ani acuma în urmă, prea sfințitul mitropolit al Vicinei să fie mutat cu votul sinodului și hotărârea patriarhului ca mitropolit al Ungro-Vlahiei, cerând-o acesta marii dregători ai țării aceleia și creștinii de acolo dela Marea Biserică», ș. a. m. d. Iar cât despre motivarea alegerii încă a unui mitropolit pentru o eparhie, al cărei titular e încă în funcție, se spune că, «cu trecerea vremii» întâmplându-se poporul acelei țări să fie mult și aproape nesfârșit, un singur arhieru nu este de ajuns pentru un popor atât de mare ⁶⁵). Motivarea este vădit silită, căci în cei 11 ani dela 1359, când a fost mutat Iachint și până la 1370, când se face numirea lui Antim, poporul român din Țara Românească n'a putut să se facă chiar așa de nesfârșit de mult, încât să fie nevoie de doi mitropoliți deodată, chiar dacă s'ar ținea seama de Banatul Severinului și de Ducatul Făgărașului, care au fost câștigate între timp de Vlaicu Vodă. În orice caz, s'ar fi convenit numirea unui episcop, nu a unui mitropolit.

Mitropolia Țării Românești, nefiind vacantă, deși Iachint în pitacul său către patriarh și-a dat toată învoirea să-l facă arhieru plin a toată Ungro-Vlahia ⁶⁶), totuși Patriarhul Fi-

62. Cele mai noul știri asupra lui Antim, le aduce N. M. Popescu în «Biserica Ortodoxă Română», vol. 64 (1946, Noembrie-Decembrie).

63. Hurmuzachi, *Documente*, XIV, 1, pp. 8-9.

64. În Hurmuzachi, *Documente*, IV, 1, p. 8, Nr. VII, la început, 'Εφθασε «nu este tradus bine cu «A venit», ceea ce ar putea da prilej la încheierea greșită că Iachint a mers la Constantinopol». "Εφθασε trebuie legat cu μετατθεῖς și înseamnă «A apucat să fie mutat».

65. Καιροῦ προϊόντος... τοῦ ἔθνους ἀκείνου τοῦ τέπου πολλοῦ τυγχάνοντος καὶ ἀπειροῦ οὐδέθων. οὐκ ἔστιν εἰς μόνος ἀρχιερεὺς ἱκανὸς πρὸς τὸ τοσοῦτον ἔθνος. *Ibidem*, p. 8-9. Cp. și N. Dobrescu, *Intemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri în țară*, București 1906, p. 55.

66. Βουλὴ δὲ καὶ θέλησις καὶ συγχώρησις παρ' ἐμοῦ. ἵνα πληρωθῆναι τοῦτον.. εἰς ἀρχιερέα πάσης Οὐγγροβλαχίας dar și voința și vrerea și îngăduirea din partea mea, să-l facă pe acesta... întru arhieru deplin a toată Ungro-Vlahia. Hurm., *Doc.*, XIV, 1, p. 8, Nr. VI.

lotei este atât de circumspect⁶⁷⁾, de-l numește pe Antim mitropolit numai pentru o parte a țării, cealaltă «jumătate avându-l de arhiereu»⁶⁸⁾ pe Iachint.

Dar nici după moartea lui Iachint, Antim nu ajunge mitropolit a toată Țara Românească, deoarece e numit mitropolit și Hariton, egumenul mănăstirii Cutlumus din Sf. Munte Athos. S'a bănuie că și această numire, Patriarhul Filotei a făcut-o, nemulțumit fiind de Antim, cum combătea propaganda catolică⁶⁹⁾. Imi vine însă a crede că Hariton a ajuns mitropolit al țării mai degrabă la stăruința lui Vlaicu Vladislav Vodă, care ținea așa de mult la ctitoria sa, mănăstirea Cutlumus, și deci și la egumenul ei, Antim fiindu-i, precum s'a văzut, oarecum impus. Bănuiala aceasta pare să fie mai aproape de adevăr, mai ales și pentru că Hariton, și nu Antim, apare ca urmaș al lui Iachint⁷⁰⁾. Abia după moartea lui Hariton, Antim rămâne singur mitropolit al țării și de aici încolo mitropolia Țării Românești nu mai apare împărțită oarecum în două.

Incheind aceste puține considerațiuni, se poate spune, cred, că atitudinea domnilor români față de catolicism și față de legea străbună în secolul al XIV-lea, precum și numirea celor dintâi mitropoliți ai Țării Românești ne apar mult mai lămurite, dacă le încadrăm în politica generală bisericească a cărmuirii și a patriarhiei din Bizanț în acel timp.

67. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, ed. II, București 1928, vol. I, p. 45.

68. Τοῦ ἡγουμενοῦ ἑξαρχοῦ ἀρχιεπίσκοπος Hariton, *Doc.*, XIV, 1, p. 9.

69. A. Sacerdoteanu, *Ceva despre Mitropolitul Hariton al Ungro-Vlahiei* (1372—1380), în «*Biserica Ortodoxă Română*», vol. 54 (1936), Nr. 1—2.

70. *Ibidem*, *Εκτίρας*, p. 11.

INSTITUTII SOCIALE IN VECHIUL TESTAMENT

În mijlocul credințelor vechi, religia Vechiului Testament strălucește ca un far luminos. Toți cercetătorii Legii Vechi, din trecut și de azi, se întrebă cu nedumerire cum a fost posibil ca dintr'un popor așa de mic ca Israel să iasă o religie așa de înaltă și curată! Pentru noi lucrul acesta nu este un mister, ci e voința lui Dumnezeu. El a voit, ca în mijlocul întunecului din vechime să apară și o stea luminoasă, care să nu lase lumea să se cufunde în abis, rătăcindu-se în negura necunoaștinței, ci să-i arate calea ce duce spre cer. Și atunci, prin inspirația de sus, Dumnezeu a descoperit lui Moise și tuturor profetilor, jaloanele unei vieți plăcute Lui. El voia ca cei care se încred într'ânsul, să formeze o comunitate religioasă care să ducă o viață de frați adică fără asupriți și fără asupritori.

Din amalgamul de precepte religioase și morale ale Vechiului Testament, în cele câteva rânduri, ce vor urma, vom înșira instituțiile sau orânduirile care au avut o mare influență asupra vieții sociale a poporului.

Ne limităm mai mult la legislația Pentateuhului, în ce privește textele scoase pentru lămuririle ce voim să facem și suntem constrânși să lăsăm de o parte contribuția cea mare pe care au dat-o profeții Vechiului Testament cu privire la o viață socială cât mai fraternă și cât mai aproape de Dumnezeu. Inglobându-i și pe ei, în rândurile de față, am fi fost prea extinși.

Iată cele câteva instituții sociale pe care vrem să le amintim:

I. Ziua de odihnă sau Sabatul. Ce este Sabatul? Ziua aceasta este sărbătoarea zilei a șaptea, ce a fost sfințită de Dumnezeu chiar dela facerea lumii. Iată ce citim ¹⁾ în Gen. 2, 2-3: «Și a sfârșit Dumnezeu în ziua a șaptea lucrarea sa pe care o făcuse și s'a odihnit în ziua a șaptea de toată lucrarea pe care o făcuse. Și a binecuvântat Dumnezeu ziua a șaptea și a sfințit-o, căci întru ea s'a odihnit de toată lucrarea sa, pe care a făcut-o Dumnezeu».

Potrivit acestei porunci divine omenirea trebuia să păzească Sabatul ²⁾, ziua de odihnă sau sărbătoarea, întâi fiindcă

1. Traducerea românească folosită este cea a Păr. Gala Galaction. Am utilizat-o pentru limba ei plăcută.

2. Pr. T. Negoiță. Articolul *Sabat*, în «Amvonul», anul XXII, Nr. 9-10, Sept.-Oct. 1943.

omul are nevoie de repaos trupesc și al doilea, pentru lauda lui Dumnezeu, făcătorul a toate.

Geneza nu ne spune dacă primii oameni și urmașii lor au păzit cu sfințenie ziua de repaos. Din cele istorisite de prima carte a Bibliei, aflăm că urmașii lui Cain și Set, înmulțindu-se în văile Tigrului și Eufratului, dar mai ales momiți de bunurile pământești au alunecat dela viața duhovnicească, plăcută lui Dumnezeu și au ajuns la o stricăciune a vieții firești, desigur, din care exploatarea semenului se afla pe primul plan. Și unde este exploatare, acolo se află și nerespectarea zilei de odihnă, pentru cel mic și obidit.

După plecarea lor din Chaldeea, sub Abraham, Ebreii sunt nomazi, căci trebuie să meargă cu turmele după pășune. Se înțelege, că în această stare, ei n'au putut chiar de ar fi voit, să țină ziua de repaos, din șapte în șapte zile.

Din pricina deselor secete ce bântuiau țara Canaanului, Ebreii au părăsit acest pământ, și ajutați de Iosif ajung în Egipt, stabilindu-se în pământul Goșen, nu departe de delta Nilului. Aci, nu după multă vreme, devin adevărați robi și sunt siliți să nu facă decât ceea ce li se poruncește de stăpânirea egipteană. Ei sunt forțați să respecte legiuirile egiptene, care nu cunoșteau săptămâna de șapte zile, ci cum ne informează cercetătorii Egiptului, pe cea de zece zile³⁾. Tocmai faptul acesta și anume că Ebreii nu se puteau manifesta liber făcu pe Moise să fugă din Egipt, în pustie, unde, prin descoperire divină, se hotărî să-și scoată neamul din robie și să-l readucă în patria sa de altădată. După multe necazuri, povestite în Exod, capitolele 3-16, Moise reușește să iasă cu poporul din Egipt, și să intre în peninsula Sinaitică, unde iarăși prin inspirație divină, el dă la iveală toată legislația mozaică. Aici, la poalele muntelui Sinai, poporul ebru află iarăși dela Moise, că ziua a șaptea a fost binecuvântată de Dumnezeu și deci trebuie păzită cu toată luarea aminte.

Prin cele zece, câte sunt de toate, porunca a patra din Decalog, hotăra ca ziua a șaptea să fie zi de repaos. «**Adu-ți aminte de ziua Sabatului, ca să o sfințești pe ea. Șase zile să lucrezi și să faci toate lucrurile tale, dar ziua a șaptea este Sabat, ziua Domnului Dumnezeului tău. Să nu lucrezi în ea niciun lucru, nici tu, nici fiul tău, nici feta ta, nici robul tău, nici roaba ta, nici dobitocul tău, nici străinul tău, care locuiește în lăuntrul cetăților tale. Că în șase zile a făcut Domnul cerul și pământul, marea și toate câte sunt, iar în ziua a șaptea s'a odihnit. De aceea, a binecuvântat Domnul ziua a șaptea și a sfințit-o**» (Exod 20, 8-11).

3. G. Maspero, *Histoire ancienne*, vol. I, Paris 1895, p. 208. Diac. T. Negoită, *Sabatul Vechiului Testament*, Buc. 1935, p. 32.

Omul să muncească șase zile, a șaptea, însă, să se odihnească. Numai munca dă drept la repaos. Și Legea Veche poartă grijă nu numai de stăpâni, ci și de robi și roabe și chiar și de animale. Cu toții trebuie să se odihnească, după cele șase zile de muncă.

Pentru timpurile noastre, ideea ca să se odihnească atât servul cât și animalul pare un lucru foarte firesc, dar pentru mileniul al doilea înainte de Hristos, când s'a scris Decalogul, ideea este mai mult decât sublimă. Ca să ne facem o părere, este destul să amintim că, cu multe secole mai târziu, filosoful grec Aristotel, — marele Aristot —, scria pentru posteritate că sclavia este ceva natural. Așa cum se nasc vitele pentru a munci, tot așa se nasc sclavii pentru a fi robi. Ca și animalele, sclavii trebuie să muncească într'una. Cum un om liber respiră fără încetare tot așa robul să muncească fără răgaz. Numai oamenii liberi nu trebuie să muncească. Ei sunt născuți, ca să se ocupe numai de politică și să petreacă.

Tot așa și la Romani, numărul sclavilor atingea proporții enorme ⁴). Seneca — vestitul Seneca —, socotește pe sclavi drept niște animale sau o mobilă oarecare ⁵). Tacit luând în derâdere orânduirea Sabatului iudaic, face reflexia că e destul să dai sclavilor odată pe an, de Saturnalii posibilitatea de a sta câteva ceasuri în odihnă, dar în orice caz, nu în fiecare săptămână o zi întreagă.

Drept consecință, la vamă pentru un sclav se plătea aceiaș taxă ca și pentru un asin ori catâr, iar bătrânii bolnavi, vânduți ca mobile uzate ⁶).

Legea Vechiului Testament, dimpotrivă, îndemna pe credinciosul său, să se ferească de a robi pe cineva ca să nu sufere sclavul cum a suferit poporul israelit robia egipteană: «Prăznuiește ziua Sabatului ca să o sfințești, precum ți-a poruncit Domnul Dumnezeuul tău. Șase zile să lucrezi și să-ți isprăvești toate lucrurile tale, iar a șaptea este Sabatul Domnului Dumnezeuului tău, în care tu să nu lucrezi nimic, nici fiul tău nici fiica ta, nici robul tău, nici roaba ta, nici boul tău, nici asinul, nici vitele tale, nici străinul din așezările tale, așa ca să se odihnească ca și tine robul tău și roaba ta. Adu-ți aminte că ai fost slugă în țara Egiptului și Domnul Dumnezeuul tău, te-a scos dintr'însa cu mână tare și cu braț întins; pentru aceasta, Domnul, Dumnezeuul tău, îți dă poruncă să prăznuiești ziua Sâmbetei», (Dt. 5, 12-15).

O asemenea idee umanitară, care să poarte grijă de om și animal nu se mai găsește în nicio religie veche.

4. P. Allard, articolul *Esclavage*, Dictionn. de la foi catholique, vol. I, 1459.

5. Seneca, *De tranquillitate animi*, 9, în P. Allard, *op. cit.*, 1470.

6. P. Allard, *op. cit.*, I, 1470.

La popoarele antichității robia era ceva de drept divin și nu exista nici cea mai mică milă pentru oropsitul de om, care avea nefericirea să se nască în această clasă.

Ce anume munci erau oprite în ziua Sabatului, cărțile Sf. Scripturi a Vechiului Testament nu ne spun amănunțit. Abia după întoarcerea din robia Babilonului, când începe dialectica iudaică în a talmăci Legea, adică atunci când începe să se formeze Talmudul, abia atunci începe să se arate ce anume munci nu trebuie făcute.

Muncile oprite în ziua Sabatului sunt împărțite în treizeci și nouă de categorii principale. În fond, e vorba de un număr convențional, căci nu vedem motivul pentru care cernutul și vânturatul sunt așezate în rubrici diferite, pe câtă vreme alte categorii nu sunt menționate. Numărul acesta convențional a fost dedus din pasagiul din Exod 35,1-3:

«Iată cecece a poruncit Dumnezeu să faceți: Șase zile să lucrați iar a șaptea să o sfinșiți, că este Sabatul, zi de odihnă în cinstea Domnului. Oricine va lucra în ea să fie dat morții. Să n'aprindeți foc în ziua Sabatului, nicăeri în locuințele voastre».

Această oprire a muncii începe prin cuvintele ebraice שבתות ומועדים Eleh hadebarim a căror valoare numerică ⁷⁾ este de 39, căci $\text{ש} = 10$, $\text{ב} = 2$, $\text{ת} = 4$ ceace face în total 36. Cuvântul שבתות fiind la plural are valoarea lui 2, dar fiind precedat de articolul ה e socotit la valoarea de 3.

Fiindcă oprirea muncii începe, deci, cu cuvintele ce echivalează cu numărul 39, deaceea și rabinii au fixat categoriile, de munci la numărul de 39 ⁸⁾.

Cele treizeci și nouă de categorii principale sunt sub divizate în derivate, ce se găsesc cu categoriile principale în raportul în care se află fiul cu tatăl. Deaceea cele 39 categorii principale sunt numite *aboth* (părinți), iar derivatele *toledoth* (generații, spițe). O mare parte a tratatului Sabbath, din Talmud, este consacrată enumerării acestor derivate. În Talmudul de Ierusalim numărul lor (derivatele) este de $39 \times 39 = 1521$ ⁹⁾.

Precum ne informează Epifaniu ¹⁰⁾ distanța îngăduită spre a fi străbătută de către un Iudeu în ziua de Sabat (așa numitul

7. W. Osterley, *Le sabat*, trad. din engleză, Paris 1935, p. 64 sq.

8. În limba ebraică, cifra 40 servește a desemna numărul maxim sau măsura peste care să nu se treacă, în anumite cazuri date. De ex.: 40 de lovituri de biciu era numărul de lovituri maximum, ce i se putea da cuiva. Și pentru ca să nu se treacă limita, niciodată, s'a fixat numărul de 39, adică 40 mai puțin una, număr de lovituri de biciu ce poate fi aplicat într'un anumit caz. De aceea, în Talmud și chiar în Noul Testament găsim expresia de: «patruzeci mai puțin una». W. Osterley, *op. cit.*, p. 65.

9. W. Osterley, *op. cit.*, p. 66.

10. Haer. Adv. LXVI. *op. cit.*, p. 2

Techum Sabbath) este de două stadii grecești, adică circa 750 pași romani, deci aproape un km.

Înțelesul moral al zilei de repaus, pe lângă cel de a slăvi pe Dumnezeu, Creatorul a tot universul, era mai ales cel umanitar, adică în această zi, cei trudiți în special sclavii, să-și refacă puterile după munca obositoare a unei săptămâni întregi. Omul n'are voie să muncească neconținut. Nu, el trebuie să pună frână imboldului său după câștig, după acumulare de cât mai multe bunuri. Din contră, omul trebuia să-și aducă aminte de Dumnezeu, în ziua a șaptea. Precum El s'a odihnit, tot așa și omul în această zi să se oprească dela lucrul ce produce plăcere trupului. În această zi să facă lucru folositor sufletului, adică să se gândească la Dumnezeu, citind Legea Lui cea sfântă și meditănd la poruncile sale aducătoare de binecuvântare.

*

Facem o mică abatere dela subiectul propriu zis și arătăm ce spun criticii Vechiului Testament cu privire la Sabbath! Critica modernă susține că ziua a șaptea (deci Sabbathul) ar fi ajuns să fie serbată datorită numărului 7 ce încă din cea mai îndepărtată vechime a început să fie socotit sfânt. Sunt două păreri asupra originii sfințeniei lui 7. Întâia socotește că numărul celor șapte planete, observate din timpul cel mai vechiu, a dus la ideea că perioada de șapte conține în sine ideea de univers.

A doua părere susține că numărul șapte își are originea în observarea fazelor lunare, care se succed în mod regulat, la intervale de câte șapte zile.

Cei ce susțin prima părere¹¹⁾, socot că observarea cu ochii liberi, a celor șapte planete: Luna, Soarele, Mercur, Jupiter, Venus, Neptun și Saturn încă din cea mai veche antichitate a condus lumea babilonică la ideea că ele formează o uni-

11. H. Winckler, *Himmels und Wettenbild*, p. 37, spune: Că numărul șapte a fost întrebuințat în legătură cu numărul planetelor și cerului planetar, poate fi admis fără rezerve. Același, în *Religionsgeschichte und geschichtlicher Orient*, Leipzig 1906, p. 30 și 55, conchide că săptămâna de șapte zile nu stă în legătură cu cursul lunii ci cu diviziunea timpului prin cele șapte planete. Jeremias, *op. cit.*, ediția IV germană, p. 74 sq., spune: Nu ne putem închipui vreun timp în care vreun oriental, gândindu-se la cele șapte zile să nu se fi gândit și la cele șapte planete; pe de altă parte nu ne putem închipui vreo epocă când săptămâna de șapte zile să nu fi fost legată de cele șapte planete. Același, în ediția II-a engleză, vol. I, p. 43, se exprimă: Numărul deplin șapte apare în calcularea săptămânii. Relația lui cu cele șapte planete noi o socotim primordială. La pag. 68, adaugă: Numărul planetelor, în mod neîndoelnic, a stat la baza introducerii săptămânii de șapte zile.

Zimmermann, în K. A. T. 3, p. 620 sq., socoate că pleiadele cu cele șapte stele ale lor, au deaface cu numărul șapte mai degrabă decât cele șapte planete.

tate și deci numărul șapte este număr perfect. Părerea aceasta întâmpină azi cea mai mare opoziție, fiindcă studiindu-se cu atențiune literatura cuneiformă, nu s'au găsit documente suficiente pentru susținerea ei. Dimpotrivă, documentele cele mai multe și mai vechi mărturisesc ideea de plenitudine pentru numărul șapte prin sine însuși. Iată ce ne spune un cercetător al literaturii babilonice ¹²⁾: Gudea (mileniul al patrulea înainte de Hristos) construiește un turn cu șapte scări, face un ospăț de șapte zile, aduce jertfă înșeptită și face arma sargaz cu șapte ochi. Sargaz înseamnă mușcă tot. Există și alte texte vechi în care numărul șapte arată ceva deplin. Dimpotrivă, nu găsim texte, de unde să se vadă că coordonarea planetelor, a dus la formarea unei unități. Astronomul G. Schiaparelli ¹³⁾, spune foarte bine că legătura lunii și a scarelui, cei doi aștri mari și puternici în lumină, cu celelalte cinci planete a căror lumină este așa de mică, cu greu putea conduce pe oameni la ideea de omogenitate, de unitate. Planetele nu sunt o șeptime care să sară în ochi. Afirmatia că Babilonienii cultivau astronomia științifică și erau magiștrii lumii vechi în cunoașterea cerului, este adevărată întru atât, cât religiunea lor a ieșit din observarea stelelor, deoarece ei încercau să descopere viitorul din cursul stelelor considerate ca divine. De o astronomie cu adevărat științifică, abia după secolul opt a. Ch. se poate vorbi la Babilon, precum magistral a demonstrat F. X. Kugler ¹⁴⁾.

Dacă numărul șapte și-ar fi datorat însemnătatea sa planetelor, ar fi trebuit ca planetele să fi apărut în religiunea babiloniană, ca șeptimea centrală. În realitate cele șapte planete sunt enumerate pe o tabletă cuneiformă abia pe timpul lui Asurbanipal (668-626). Dar nici aci nu apar ca o șeptime unitară, ce stăpânește lumea, căci alături de ele găsim citate și alte grupuri de câte șapte stele.

Dimpotrivă, numărul șapte, vechi și sfânt, s'a impus acestor grupe, căci ca punct central în religia babiloniană nu stau cele șapte planete, ci soarele, principiul vital.

Demn de remarcat este faptul că Babilonienii nu subordona zilele săptămânii în cinstea planetelor.. Acest lucru s'a întâmplat abia în epoca speculațiunii alexandrine (secolul doi și întâi a. Ch.), când zilele săptămânii fură ridicate la șeptimea guvernatoare a lumii și timpului. Credința în domnia planetelor peste zilele săptămânii se întrevește și la semiți, abia în secolul întâi a. Ch. și lucrul acesta revine nu influenței babiloniene, ci celei

12. J. Hehn, *Der israelitische Sabbth*, (B Z), 3 Aufl., Münster i. W., 1912, p. 10.

13. G. Schiaparelli, *Die Astronomie im A. T.* (traducere), Giessen 1904, p. 115.

14. F. Kugler, *Sternkunde und Sterndienst in Babel*, Munster i W. 1907.

persane. Este adevărat că Babilonienii dedicau zilele anumitor zei, dar că ei au ajuns la întocmirea acestei săptămîni speciale nu se poate demonstra cu dovezi temeinice.

Sfințenia numărului șapte vine dela fazele lunii. Luminătorul cereșc, care a atras luarea aminte a omului din toate timpurile a fost luna. Deși soarele este mai luminos și mai puternic, totuși forma lui nu suferea nicio modificare, el n'a avut influența lunii, la măsurarea timpului. Nu numai în timpurile primitive, dar și astăzi, populația care se ocupă cu munca câmpului și cu creșterea vitelor, urmărește cu vie atenție mersul de creștere și descreștere al lunii, care aduce după credința lor, schimbarea timpului și influențează asupra regnului animal și vegetal. Totdeauna deci, omul a putut să observe că luna își termină cursul său cam în $29\frac{1}{2}$ zile. În acest interval și începând dela apariția lunii pe cer, patru faze isbeau ochii omului: a) umplerea secerii sau când luna devenea ca o jumătate de cerc; b) luna plină; c) micșorarea până ce devenea iarăși jumătate din cerc și d) dispariția lunii. Fără greutate, omul a ajuns să împartă intervalul de $29\frac{1}{2}$ zile în patru sferturi sau pătrare, după cele patru faze ale lunii. Deși pătrarul venea de 7 și trei optimi de zile, totuși în viața practică s'au socotit totdeauna zilele întregi adică șapte zile¹⁵).

În trebuințele lor sociale, oamenii au simțit nevoia să împartă timpul în perioade scurte, pentru regularea legăturilor lor sociale. Luna cu fazele ei a fost mijlocul cel mai nimerit de împărțire a timpului.

Așa au ajuns la ideea de sfințenie a numărului șapte, cele mai multe din popoare¹⁶).

Că luna a fost socotită ca cel mai vechi împărțitor al timpului, ne-o arată clar concepția babiloneană și ebraică. La Babiloneni, zeul lunii Sin, Nanaru ori Enzu, era socotit: «stăpân al lunilor (de zile)»; «cel ce fixează ziua, luna și anul». Mai clară este această idee, în epopeia creației babiloniene (tabela V, 12 S. 2): «Zeul Marduk făcu pe Nanar (luna) să strălucească; ei

15. G. Sciaparelli, *op. cit.*, p. 115.

16. W. H. Roscher, în *Die Enneadischen und hebdomadischen Friesen und Wochen der ältesten Griechen* (Ab. E. S. G. W.), Band XXI, Nr. IV, Leipzig 1903, p. 4, spune: Die Heiligkeit der 7 Zahl im letzten Grunde auf der Siebenzahl der Planeten und so mit auf der assyrisch-babylonisch Astrologie beruhe zwar noch nicht positiv widerlegt aber doch wenigstens stark erschüttert worden ist insofern sich auf Grund der vor mir gesammelten Zeugnisse die Heiligkeit der Sieben einfach auf die natürliche Teilung der Monatsmonats in vier Wochen (Beresten) zu je 7 Tagen zurückführen lässt, welche Teilung ebenso gut wie von den Babyloniern auch von andern Völkern, selbständig gefunden werden könnte. Cf. Ellis: *The Yoruba-speaking peoples of the Slave coast of west Africa 1894* (citat din Meinhold J.: *Zur Sabbatfrage*; în *Z. A. W.*, 1916, p. 108). Cf. J. Wellhausen: *Prolegomena zur Geschichte Israels*, p. 110; Nowack, *Karge*, §. 2.

în încredință noaptea; pe ea o hotărî ca să fie plămuitoarea nopții, ca să desemneze ziua. Tot cursul lunii (de zile), fără înțetare ea se formează din coroană (cercul lunii). La începutul lunii, ea luminează peste pământ cu cornurile sale strălucitoare, pentru ca să desemneze șase zile. În ziua a șaptea (să facă) cercul (jumătate). În ziua șabattu (a cinsprezecea zi) să poată să stea în opoziție (cu soarele) la jumătatea (drumului?). Când soarele [se ridică?] la orizont.. să lucească îndărăt (adică, să-și micșoreze lumina). În ziua Cubulu (a douăzeci și opt) să se apropie de calea soarelui și (la a douăzeci și noua) să stea iarăși în conjuncție cu soarele»¹⁷).

Ebreii, totdeauna, au socotit luna ca măsurător al timpului. În Gen. 1, 14, citim: «Dumnezeu a zis: Să fie luminători pe bolta cerului, ca să despartă ziua de noapte și să fie semne ale anotimpurilor, ale zilelor și anilor». În Ps. 104, 19, se spune lămurit că numai luna era împărțitorul timpului: «Domnul a făcut luna ca să arate (măsoare) timpurile».

Această concepție a rămas aceeași printre Iudei și celelalte popoare, fapt confirmat de Filo de Alexandria¹⁸).

Iată după Hehn¹⁹), cum se desprinsese numărul șapte de fazele lunii: «Babilonienii numeau crugul anual al soarelui: crug sau perioadă cu sensul de **totalitate, număr plin**. În mod analog și intervalul de șapte zile, observat la fazele lunii se numea **seba, sibitti**, ceva deplin (din zile), care mai apoi devine perioadă, ciclu. Dela perioada de șapte zile a lunii se trecu la sensul de: **deplin, plenitudine** în toate relațiile posibile. Unde erau de față șapte lucruri, ele se desemnau prin cuvântul **sibitti**, o plenitudine care este când șeptime, când ceva deplin, deci un tot omogen. Babilonienii păstrau, însă, în conștiința lor însemnarea primitivă a lui **sibitti**, pe care acum o redau prin **totalitate**. Fiindcă plenitudine, totalitate era numit periodul lunar de șapte zile (originar o șeptime), de aceea **sibitti** fu numele pentru concepția abstractă a numărului șapte. Așa dar timpul de șapte zile fiind perioada orânduită de Dumnezeu pe cer, tot așa și în relațiile omenești, lucru care trebuia să apară sfânt în fața lui Dumnezeu, fu prezentat, prin o șeptime.

De numărul șapte se legară apoi mai toate speculațiunile posibile. Fu luat mai ales ca principiu al împărțirii timpului. Dacă înseși planetele fură legate mai târziu ca o șeptime, nu e ceva surprinzător. Mai târziu șapte s'a împărțit în 3+4 ca să arate că este numărul deplin, deoarece numărul trei, atât la Babilo-

17. B. Meissner, *Babylonien und Assyrien* (KB), Heidelberg 1925, 2 Band, p. 19, 403.

18. Philo, *Leg. Allegoriae*, I, 4. După E. König, Number in D. B. Hasting, II, 562.

19. J. Hehn, *op. cit.*, p. 15.

nieni cât și la Ebrei și alte popoare, era numărul ce exprima un întreg unitar și deplin. Tot așa și numărul patru caracterul unui tot, a ceva universal. Regii babilonieni vechi se numeau regii celor patru părți ale lumii. Când se vorbește de cele patru margini ale lumii, se desemnează țara în toate părțile.

Așa dar nu este de mirat, dacă mistica acestor două numere fortifică și demonstrează că numărul șapte este numărul plenitudinii și al celei mai înalte desăvârșiri.

La Babilonieni și Ebrei, însă, nu găsim dezvoltată nicio teorie a numerelor așa cum există la Greci.

La Ebrei, pe timpul lui Moise, deci când se scrie Pentateuhul, numărul șapte nu mai avea nicio legătură cu luna.

Concluzii.

1. Sabatul ebraic nu este o instituție importată de la Babilonieni. Dacă numele de Sabat se află și acolo și poate chiar și ideea de sărbătoare religioasă, nu se poate susține cu precizie, dacă Babilonienii au avut un Sabat în felul celui ebraic. Documentele pe care literatura cuneiformă ni le pune la dispoziție, în această privință, sunt așa de vagi, încât din ele nu putem trage nicio concluzie. Fiindcă Babilonienii nu aveau săptămâna de șapte zile, ci pe cea de cinci zile, socotim că ei n'au avut Sabatul ca sărbătoare a zilei a șaptea, ce s'ar fi perpetuat tot anul, în mod regulat. Mai mult, Babilonienii socoteau luna de 29-30 de zile, însă începând de la ivirea ei pe cer, până când iarăși dispărea. Intervalul de două sau trei zile, până la ivirea noii luni (interlunare), îl nesocoteau și începeau numărătoarea, iar de la ziua apariției lunii noi. Intr'o atare numărătoare, un Sabat ca la Ebrei, nu putea să existe. Dacă totuși Babilonienii au avut un fel de Sabat și caracterul său a fost cel care reiese din respectul ce se da zilelor VII, XIV, XIX, XXI, și XXVIII din luna intercalată Elul și Marheșvan, apoi între conținutul Sabatului ebraic și cel babilonean este o deosebire imensă.

2. Sabatul ebraic nu a fost sărbătoarea lunii pline, cum susțin anumiți cercetători²⁰). Din cărțile Vechiului Testament nu avem nici cel mai mic indiciu, că Sabatul ar fi avut vreodată acest caracter. Apoi nu vedem omul care i-a transformat caracterul de sărbătoare lunară și nici pe cel ce a putut să-l introducă în cult așa transformat. Dacă la Babilon, ziua lunii pline era serbată, ca ziua când luna își desăvârșea cercul său, în Vechiul Așezământ nu se vede nici cea mai mică urmă despre o asemenea sărbătoare. Cele câteva texte, pe care voiesc să se întemeieze susținătorii acestei teorii, sunt așa de silite încât nici aderenții lor nu mai cred într'însele.

20. J. Wellhausen, *Prolegomena zur Geschichte Israels*, 4 Aufl., Berlin 1895, p. 110 sq. Părerile lui au fost adoptate de ucenici: Meinhold, Benzinger, Jastrow, ș. a.

3. Sabatul ebraic n'a fost introdus de Ezechiel²¹). Sabatul pe care îl ridică la o valoare înaltă Ezechiel, a existat și mai înainte de exil. Vechiul Testament are atâtea locuri în care se vorbește de existența Sabatului, așezat ca sărbătoare pentru Israel, de către Moise. Autorii acestei teorii contestă toate locurile din Vechiul Testament, care vorbesc despre Sabat, înainte de exil, socotindu-le adăogate mai târziu. Dar sa probă că n'au temei să le socoată astfel, este faptul că înșiși teologii protestanți, de nuanță liberală, resping aceste aserțiuni.

Ezechiel a făcut din Sabat un semn între Israel și Dumnezeu, pentru motivul că poporul fiind împrăștiat printre străini și nemaivând templul și jertfele, care să-i strângă laolaltă, era amenințat să-și piardă credința. Ezechiel face atunci din Sabat semnul distinctiv dintre Iudei și neamuri. Sabatul trebuie păzit cu severitate, prin venirea la sinagogă și prin abținerea dela orice activitate. Intreruptă această activitate, Iudeul putea să vină la casa de rugăciune și aci să-și aducă aminte de Iahve, Dumnezeu său.

4. Sabat n'a fost, la origină, ziua lui Saturn²²). Precum este în deobște cunoscut, religiunea lui Israel n'a fost o religie astrală. De altfel chiar la Babilon, în timpurile vechi, planetele n'aveau nimic comun cu zilele săptămânii. Faptul că Legea moisaică s'a dat în peninsula Sinaitică, unde locuiau Keniții, nu constituie un argument, că Moise a luat Sabatul dela dânsii. Aveau Keniții zilele săptămânii dedicate zeilor sau planetelor? Care erau zeii celorlalte zile, dacă ziua a șaptea era Kewan-Saturn? Autorii acestei teorii nu pot da niciun răspuns. Pe de altă parte, noi nu știm dacă Keniții au fost fierari și păzeau ziua a șaptea, prin încetarea lucrului, care la ei însemna neaprinderea focului. Lipsese documentele pentru o demonstrare sigură.

II. Anul sabatic. Cum am văzut din paragraful precedent, așezarea zilei de odihnă, din șapte în șapte zile, s'a făcut atât pentru trup, cât și pentru suflet. Pentru trup, ca omul să se poată reface, după o muncă de șase zile, iar pentru suflet, ca Dumnezeu să fie lăudat și binecuvântat, ca Ziditorul a tot ce se vede și ce nu se vede.

Dar nu numai făptura grăitoare și necuvântătoare avea să beneficieze de odihna trupească, pentru recuperarea de noi forțe, pentru alte lucrări, ci și nământul avea această trebuință de odihnă. El avea să beneficieze nu numai de odihna săptămânală, din ziua a șaptea, ci și de una specială pentru el. Această odihnă avea să vină după șase ani de lucrare în continuu, avea să vină în anul al șaptelea. Precum perioada de șapte zile, așa și perioada de șapte ani se încheia cu o serbare numită ebrește **șenat**

21. J. Wellhausen, *op. cit.* și compania sa.

22. T. Negoită, *Sabbathul V. T.*, p. 50.

Sabaton. Anul sabatic începea cu luna a șaptea (Octombrie al nostru), când în Țara Sfântă, fiind culese toate roadele, urma să înceapă semănăturile de toamnă pentru noul an. Iată ce spune Legea, în această privință: «Iar anul al șaptelea să fie an de odihnă desăvârșită pentru țarina, odihnă în cinstea Domnului. Ogorul tău să nu-l sameni și via ta să n'o cesorești. Ceea ce va încolți după seceriș, să nu seceri și strugurii din via ta, pe care n'ai tăiat-o, să nu-i culegi, ci pământul să aibă un an de tihnă desăvârșită. Și ceea ce va crește în acest an de odihnă a pământului să vă fie vouă hrană, fie și robului tău și roabei tale și străinului și veneticului care petrece la un loc cu tine. Și vitelor tale și jigănilor din țara ta; tot ce va rodi pământul să fie spre hrană» (Lev. 25, 1-7).

Se vede aci caracterul așa de umanitar al acestei ordonanțe, plină de bunăvoință față de cei sărmani și neavuți, precum și plină de milă, pentru animalele și viețuitoarele pământului²³). Deci nu se făcea nici arătură, nici semănătură, nici seceriș, iar ceea ce producea pământul dela sine, trebuia lăsat pentru folosul comun al săracilor, al străinilor și dobitoacelor²⁴).

Ceea ce se aducea acasă dela țarina proprie, pentru hrana familiei și întreținerea întregii gospodării, nu însemna că s'a adus din averea personală a celui în cauză, ci s'a adus din proprietatea colectivă a întregii comunități²⁵).

Și deoarece oamenii se gândeau cu teamă, că ce vor mânca în anul sabatic și cel după el, până la recolta nouă, Dumnezeu făgăduise prin Lege: «Și dacă întrebați ce vom mânca în anul al șaptelea (sabatic), fiindcă nici nu trebuie să semănăm, nici nu trebuie să strângem roadele noastre? Să știți că eu vă voi trimite în anul al șaselea binecuvântarea mea și țarina va da roada sa pentru trei ani. Cu toate că veți semăna în anul al optulea, să mâncați din strânsura veche până în anul al noulea, până veți culege roadele, să mâncați din vechi» (Lev. 25, 20-21).

Acest loc din Levitic se înțelege așa: Nu era nevoie în fiecare an al șaselea de o nouă minune, când cu mult mai simplu, din abundența celor șase ani precedenți, se putea înlătura lipsa anului al șaptelea. Deci sensul locului citat nu poate să fie altul decât: Indată ce va fi sosit anul al șaptelea, din anii precedenți veți avea un prisos așa de însemnat, încât vă va ajunge până în anul al nouălea²⁶).

După cele ce citim în Deuteronom 15, 1 și 31, 10 Legea

23. J. Touzard, *Moise et Josue*, în *Diction. de la foi cath.*, III, p. 850 sq.

24. F. Buhl, *La société israélite d'après l'Ancien Testament*, trad. de l'allemand de B. de Citri, Paris 1904, p. 101.

25. V. Tarnavski, *Arheologia biblică*, Cernăuți 1930, p. 630.

26. Idem, *ibidem*, p. 631.

prevedea chiar iertarea datoriilor celor ce se împrumutaseră. Pentru aceasta anul sabatic se mai numea **șenat hasemita**, adică anul iertării. După părerea anumitor cercetători²⁷⁾, datoriile nu se ștergeau în total, ci numai se amânau până în anii următori celui sabatic. Chiar așa stând lucrurile, caracterul filantropic și umanitar al legislației mozaice, față de religiile antichității, este destul de înalt și impresionant. Legislația Vechiului Testament conținea aceste stipulațiuni cu scopul vădit de a menține egalitatea între oameni, cu scopul ca să nu apară bogății și apoi să se împământenească exploatarea cea mai cruntă²⁸⁾.

În anul sabatic muncile celelalte, decât cele agricole, nu erau oprite, ci ele se împlineau ca și în anii obișnuți. În acest an se reparau sau zideau din nou casele de locuit, staulele, uneltele, etc. Păstoria era acum preocuparea de căpetenie.

Unii au spus că în anul sabatic se eliberau și sclavii²⁹⁾, dar se pare că lucrul acesta nu este adevărat, fiindcă textele ce vorbesc de anul sabatic nu vorbesc de slobozenia robilor, iar unde se amintește de eliberarea sclavilor, anul acela nu se numește sabatic, ci anul al șaptelea al robiei. Așa dar, sclavii erau eliberați după împlinirea termenului de șase ani, deci în al șaptelea, indiferent dacă era an sabatic sau nu.

III. Anul Jubileu. O altă instituție socială a Vechiului Testament, care se preocupă de soarta celor mulți și amărâți, într'un grad nebănuit în lumea veche este anul jubileu.

Această instituție sau orânduire conținea în sine cea mai impresionantă și cea mai pașnică revoluție socială din antichitate.

Cum după 49 de zile după Paște cade sărbătoarea Rusaliilor (în ebrește a săptămânilor), tot așa la 49 de ani trebuia să fie un an de odihnă și de refacere trupească și mai ales sufletească pentru toată suflarea întregii țări. Cum după șapte săptămâni, plecând dela Paște ajungi la Rusalii, tot așa după 7×7 ani sabatici, se ajungea la anul jubileu.

Așa dar, anul jubileu venea după 7×7 ani sabatici, adică după 49 ani, al cincizecilea fiind jubileu. El începea din ziua a zecea a lunii a șaptea a anului 49, adică din ziua de **iom kipur** (ziua ispășirii).

Ca și în anul sabatic, în anul jubileu, munca câmpului încețază. Se odihneau oamenii liberi, se odihneau servii, se odihneau și vitele. Rodele pe care le producea pământul dela sine, fără a fi cultivat, nu era numai al proprietarului, ci erau folosite de orișicine, fără deosebire. În acest an, fiecare ebru se întorcea la libertatea deplină, dacă devenise rob și revenea la

27. Idem, *ibidem*, p. 631.

28. F. Buhl, *op. cit.*, p. 102.

29. V. Tarnavski, *op. cit.*, p. 061.

moșioara lui, dacă o vânduse din pricina sărăciei. Toată lumea trebuia să profite de șenat **haderor**, adică anul libertății³⁰⁾.

Așa dar, Ebreul sau streinul care mai avea încă până la termenul de șase ani, cât dura sclavia, în anul jubileu devenea liber, chiar numai după un an de robie.

Pământurile vândute de cei nevoiași și în suferință, în anul jubileu reveneau vechilor posesori sau moștenitorilor îndreptățiți ai acestora. «Pământul să nu se vândă pe vecie, căci al meu este pământul.. iar voi petrecători vremelnici» (Lev. 25.23), «Ei (Israelitii) sunt servii mei, pe care i-am scos din țara Egiptului și ei nu trebuie să fie vânduți, precum se vând robii străini» (Lev. 25, 42).

Cât de umanitare sunt aceste principii sociale ale Vechiului Testament! Ele țineau la egalitatea socială a tuturor Israelitilor, atât în ce privește persoanele, cât și bunurile³¹⁾.

Instituția anului jubileu făcea să stea trează în mintea poporului ideea că toți oamenii sunt egali în fața lui Dumnezeu, că au aceeași chemare și având un singur tată, între ei toți sunt frați și deci nu trebuie să se asuprească.

«Anul jubileu aducea libertatea sclavului ce se vânduse, aducea înapoi patrimoniul familiilor, care-l înstreinaseră, cu un cuvânt, repunea societatea israelită pe bazele ei primitive. Iisus trebuia să-l împlinească și avea să facă cu mult mai vârtos, fiindcă El avea să restaureze nu un singur popor, ci întreaga omenire sclavă și decăzută»³²⁾.

Preceptele Vechiului Testament cu privire la Sabat, adică odihna din șapte în șapte zile, cu privire la anul sabatic, cel prăznuit din șapte în șapte ani și cu privire la anul jubileu, din cincizeci în cincizeci de ani, sunt idei așa de înalte și așa de sublime pentru timpurile în care s'au scris, în cât ele nu pot să fie ieșite din mintea omenească, ci cu toată certitudinea, ele își au sorgintea numai în bunătatea lui Dumnezeu, care le-a însuflat sfântului autor al Legii de pe muntele Sinai.

Au fost păzite cu sfințenie aceste precepte așa de înalte și de binefăcătoare societății umane?

Sfânta Scriptură nu ne spune clar dacă ele au fost respectate cu punctualitate. După cuvintele aspre cu care profeții au combătut lăcomia nesățioasă a contemporanilor și după cum chiar Iudeii o recunosc, se pare că anul jubileu n'a fost păzit cum se cuvenea.

IV. Sclavia. Din nefericire legislația Vechiului Testament cuprinde printre preceptele sale dreptul cuiva de a se servi de sclavi, deci de a-i cumpăra și a-i vinde. Când s'a dat Legea de pe muntele Sinai nefericita instituție a sclaviei era în floare,

30. E. Kall. *Pöblische Archäologie*. 2 Aufl., Freiburg i. Br., 1934.

31. F. Buhl, *op. cit.*, p. 179.

32. F. Buhl, *op. cit.*, p. 181.

asa de mult, la toate popoarele pământului, încât chiar nu se putea să fie exclusă așa de-o dată, de către sfințitul autor al Thorei (Legei). Dar ceea ce putea să se facă s'a făcut din plin și anume s'au îmbunătățit cât mai mult posibil condițiile robiei israelite, sclavia Vechiului Testament era cea mai ușoară, în raport cu ceea ce se afla la celelalte popoare ale Orientului.

Mai întâi se făcea o distincție între sclavii streini, adică recrutați dintre păgâni, și sclavii ebrei.

Sclavii streini proveneau dintr-un război și din cei cumpărați dela popoarele vecine, afară de Canaaniti, care pentru obiceiurile lor prea păgânești erau prilej de poticnire pentru Israel.

Sclavii dintre Ebrei proveneau din cei ce se vindeau de bunăvoie, din pricina sărăciei; furii care n'aveau cu ce plăti stricăciunile făcute; cei care nu-și mai puteau achita datoriile făcute.

Am amintit că sclavia Vechiului Testament diferea complet de sclavia popoarelor lumii vechi. În cele ce urmează arătăm în câteva cuvinte cum erau tratați sclavii popoarelor antice.

Cel mai vechi monument scris al civilizației antice, Codul lui Hammurabi (2050 a. Ch.) ne arată că în lumea asiro-babiloneană, sclavia era la dânsa acasă. Dacă aci nu erau prea numeroși, apoi aceasta se datora faptului că învingătorii aveau crudul obicei de a ucide pe cei învinși, prin torturile cele mai amare. Când însă au văzut că imensele cete de prizonieri pot face munca cea mai anevoioasă, și în plus pot fi și vânduți, aducând câștiguri mârșave pe două căi, prinșii n'au mai fost nimiciți, ci folosiți ca atare.

În Egipt, raziile cu scopul de a vâna sclavi dela popoarele vecine, erau foarte dese. Cu acești nenorociți au fost construite marile piramide, temple și canale pe care le admirăm noi azi. O inscripție egipteană mărturisește clar: «Aici n'a lucrat niciun egiptean»³³).

În Persia, situația a fost și mai jalnică. Populații întregi sunt ridicate și duse în amara robie. Dacă trebuie să credem pe Herodot, dorința unei femei a lui Darius, de a avea printre servantele sale și fiice lacedemoniene, atice și corintice, această dorință fu pricina războiului dintre Darius și Greci. Se zice că dintre cei 60.000 de cavaleri perși, care au fost puși în fața invaziei lui Antoniu, la 36 a. Ch., numai 400 erau oameni liberi³⁴). Numărul robilor era imens, căci legile persane opreau eliberarea lor³⁵).

33. Justin (*Trogus Pompeius*), XLI, 2. În P. Allard, *op. cit.*, col. 1461.

34. Herodot, *Istoria*, IV, 43; VIII, 104. Ediția N. Iorga, Văleniț de Munte, 1909.

35. Herodot, *ibidem*, VI, 32; VIII, 105.

Curios și la Greci, poporul care pe scara gândirii și civilizației omenesti a ocupat locul cel dintâi în antichitate, găsim sclavia cea mai neagră și, lucrul nefințeles, chiar ridicată la rangul de filosofie. Oamenii liberi să nu muncească nimic. Aceasta este treaba sclavilor, căci pentru muncă au fost creați. Cei liberi să conducă Statul. Atât și nimic mai mult. Ni se spune că în Atica, la 20.000 suflete de liberi, se aflau 400.000 de sclavi ³⁶). Xenofont ne vorbește de sclavi, care munceau în lanțuri și erau conduși după modelul hergheliilor ³⁷). Ca să nu se înmulțească prea mult, erau uciși prin muncile cele mai barbare sau omoriți pur și simplu ³⁸).

Nicăieri ca la Romani, sclavia n'a avut proporții atât de enorme. După fiecare victorie, piețele gemeau de sclavi. Din scrierile autorilor din vremea aceea, aflăm lucruri care ne înspăimântă. Marius a vândut la licitație 140.000 de Cimbri. Pompei și Cezar se laudă unul altuia că au vândut sau ucis trei milioane de oameni.

Sclavul n'avea niciun drept, nici chiar pe cel al vieții, fiindcă erau sclavi gladiatori, a căror meserie nu era alta, decât să se ucidă unii pe alții. Sclavul n'avea drept nici asupra persoanei sale. Cuvintele: virtute, datorie, pudoare, n'au niciun sens pentru acela care stă sub autoritatea altuia. Nimic din ce poruncește stăpânul nu este degradant și sclavul nu poate refuza ³⁹). Sclavul n'are drept de familie. El nu posedă un nume ce poate fi transmis la ai săi, ci numai un pronume, care-l distinge de ceilalți prieteni. El n'are nicio putere asupra copiilor. Unirea cu soția nu poartă numele de căsătorie; legea n'o recunoaște, nu asigură durata, n'o apără contra adulterului ce nu există între sclavi, și cum nu există rudenie legală, n'o garantează nici contra incestului. Chiar Seneca — vestitul Seneca — afirmă în scrierile sale ⁴⁰) că sclavul roman care muncește sau naste copii, pentru stăpân este socotit ca un animal sau o mobilă. În consecință, pentru un slav, la vamă, se plătea aceeași taxă ca și pentru un asin sau cadău. Sclavii bătrâni și cei bolnavi erau vânduți ca și boii bătrâni, ca și carele ori căruțele uzate ⁴¹). Se înțelege dece, adesea ajunși la disperare, sclavii se sinucideau sau se revoltau.

Care era acum sclavia israelită?

Mai întâi, aci, sclavia nu era pe viață, ci numai de șase ani. În al șaptelea an, robul trebuia eliberat și nu i se da drumul cu mâna goală (Dt. 15, 13), ci i se făceau anumite daruri, ce con-

36. Ateneu, *Ospățul filosofilor*, VI, 272, in P. Allard, *op. cit.*, 1465.

37. Xenofont, *Ţonom.*, 9. P. Allard, 1466.

38. Thucidide, *Războaiele peloponesiace*, IV, 80, P. Allard, 1467.

39. P. Allard, *op. cit.*, p. 1471.

40. Seneca, *Epist.*, XLVII. P. Allard, 1472.

41. Seneca, *De ira*, III, 5. P. Allard, 1472.

stau din oi, ulei, cereale, etc. Că sclavia nu era o calamitate la Evrei, ne-o probează faptul că unii robi preferau să rămână așa toată viața lor. Cine nu voia să se elibereze, mergea la judecată și i se găurea urechea, ceremonie care-l îndreptăța să rămână sclav și după șapte ani. Pe de altă parte, dacă sclavul putea să se răscumpere singur, adică să-și plătească datoria pentru care devenise sclav, el devenea liber și mai înainte de șase ani, lucru de care n'auzim la alte popoare.

În anul jubileu, cum am văzut, sclavii deveneau liberi, chiar și cei ce preferaseră să rămână așa, după termenul de șase ani.

De multe ori se întâmpla ca, forțat de împrejurări, tatăl să-și vândă fiica drept țiitoare unui israelit. Acesta n'o pu ea vinde cuiva de alt neam, niciodată. În caz că nu-i plăcea celui ce o luase, fiica trebuia răscumpărată (de părinți sau rude). Dacă cel ce o cumpărase o dădea concubină fiului său, și în acest caz trebuia tratată omenos. Se putea întâmpla ca fiul să mai ia o altă soție. În acest caz, concubina era socotită egală cu soția, iar de nu, soțul se obliga să-i dea libertatea (Exod 21, 7).

Poate va zice cineva: Acesta era tratamentul sclavilor proveniți dintre Evrei, dar al acelor proveniți dintre străini, trebuie să fi fost altul. Nu. Și aceștia din urmă erau tratați omeneste. Dacă un sclav era așa de schingiuit, încât i se pricinuia moartea grabnică, ucigașul era și el omorât. Dacă stăpânul rupea sclavului o mână, un picior sau i-ar fi scos un ochiu, pentru această vătămare sclavul își căpăta numaidecât libertatea. Dacă din pricina cruzimei stăpânului, un sclav fugea într'o altă cetate și dacă cetățenii de acolo nu-l extrăda, rămânea acolo, stăpânul neputând întrebuița forța pentru a-l readuce acasă.

Precum vedem, la Evrei, deși n'a fost înlăturată, prin lege, instituția sclaviei, totuși se observă aci tratamentul mult mai uman al celui căzut în neagra robie. Ca să nu ajungă la cruzimea păgânilor, Legea amintea Israelitilor că și ei au fost sclavi în țara Egiptului, unde au îndurat amar și necaz. «Adu-ți aminte că ai fost rob în pământul Egiptului» (Dt. 24, 18).

Datorită legislației mozaice, sclavii erau considerați mai mult ca niște oameni de serviciu: «Iar de va săraci fratile tău și se va vinde ție, să nu-ți slujească slujbă de rob, ci ca un năimit să-ți fie ție» (Lev. 25, 39-40).

Dece trebuia să se poarte Evreii așa? Fiindcă Legea oprea pe Israelit să fie crud cu sclavii: «Să nu-l îngreunezi pe el cu silnicie, ci teme-te de Domnul Dumnezeu» (Lev. 25, 43).

V. Munca. După cum reiese din istoria facerii lumii, primul om n'a fost așezat în rai ca să benchetuiască cu bunurile de acolo, ci să muncească: «Și a luat Dumnezeu pe Adam și l-a pus în grădina Edenului, ca s'o lucreze și s'o păzească» (Ge. 2, 15).

Așa dar, paradisul biblic n'a fost făcut ca cel din operele lui Hesiod și Ovidiu, pentru ca omul să huzurească în el, ci pentru ca omul să muncească pentru a-și scoate existența.

După căderea în păcat a strămoșului Adam, e drept, porunca de a munci devine ceva mai grea, dar aduce cu sine și o binecuvântare, aceea de a-și scoate singur existența: «**Întru sudoarea feții tale, să mănânci pâine**» (Ge. 3, 19).

Omul trebuie să lucreze, căci și Dumnezeu lucrează: «**Tatăl Meu lucrează până acum și Eu lucrez**» (Io. 5, 17).

Idealul Cărții Sfinte este ca omul să muncească de dimineață până seara: «**Iar omul iese la lucrul său și la munca sa, până seara**» (Ps. 103, 23).

Drept exemplu de cum să muncească omul cu stăruință, sunt date vrednicile furnici: «**Du-te la furnică, leneșule, și uită-te la hărnicia ei, ca să ajungi înțelept**» (Prov. 6, 6).

Ca omul să înțeleagă cât de folositoare este munca, sunt scoase la iveală, prin contrast, urmările nefaste ale lenei: «**Mâna leneșilor pricinuieste sărăcie, iar mâna celor înțelepți aduce bogăție**» (Prov. 10, 4).

Nemuncind, omul face rău și celor din jurul său, căci omul care nu muncește este ca unul care distruge: «**Omul lăsător pentru lucrul lui e frate cu cel ce dărâmă**» (Prov. 18, 9).

Munca aduce omului mulțumire, căci îl pune la adăpost față de ziua de mâine: «**Cel ce muncește ogorul său, se satură de pâine, iar cel ce vânează năluci, duce lipsă**» (Prov. 12, 11).

Îndeletnicirea practică, munca manuală, dă îndeostulare sufletească omului, iar întreținerea câștigată prin munca brațelor îi dă liniște și demnitate lăuntrică: «**De vei mânca din agoniseala mâinilor tale, vei fi fericit și în plin îți vor merge toate**» (Ps. 128, 2). «**Inima mea s'a bucurat de toată osteneala mea și aceasta a fost partea mea din toată strădania mea**» (Eccl 2, 10).

În munca sa, omul nu trebuie să se lase prins de pofta de câștig și astfel să nedreptățească pe semenul său, adică cu alte cuvinte să nu-l exploateze: «**Vai de acela care zidește casa lui întru nedreptate și cămărilor lui întru fără-de-lege, care face pe alții să lucreze fără plată și prețul muncii lor nu li-l dă**» (Ier. 22, 13).

Biblia ne și arată cum să fie îndreptată munca unui plugar ca să dea roade: «**Luăți aminte și ascultați glasul meu, fiți băgători de seamă și ascultați graiul meu! Oare în fiecare zi plugarul ară și seamănă, desfundă pământul și-l grăpează? Nu vine el apoi, după ce i-a netezit fața, să semene meul, să arunce în brazde chimenul, să pună grâul și orzul de pe margini? Dumnezeu lui îl învață și-i dă aceste rânduieli. Meul nu este treierat cu tăvălugul și roata tăvălugului nu trece peste chimen, ci meul este bătut cu toiagul și chimenul cu nuiava. Este bobul de grâu**

zdrobit? Nicidecum! Grâul nu este treierat într'una. Și dacă trece cu roțile tăvălugului și cu caii peste el, de sfărâmat nu-i sfărâamnă. Și acestea vin tot dela Domnul Sabaot. M'nunat este sfatul Lui și mare este purtarea Lui de grijă» (Is. 28, 23—29).

Personalitățile de vază amintite în Vechiul Testament n'au ținut seama de poziția lor socială, ci au lucrat ca niște adevărați muncitori. Așa de pildă Saul, după ce a fost ales rege peste Israel, mergea la munca câmpului și venea seara acasă, mânând boii, ca orice agricultor (I S. 11, 5). În cartea II Regi 19, 19, ni se istorisește cum a fost chemat proorocul Elisei să fie urmașul proorocului Iie. Proorocul Elisei se afla la arat cu douăsprezece pluguri, el personal ținând de coarnele plugului al doisprezecelea. Trecând pe lângă el, Iie i-a aruncat mantia sa peste dânsul, în semn că trebuia să-i urmeze. Iar Elisei numai atât a mai zis: «Îngăduie-mi să merg să sărut pe tatăl meu și pe mama mea, apoi te voi urma».

În cartea a II-a Regi, 4, 8—44, ni se istorisește de minunea făcută de profetul Elisei cu Sunamita și cu fiul ei. Soțul Sunamitei deși foarte avut, totuși lucra la cot cu servitorii lui.

Din cartea Rut 3, 7, aflăm că Booz, deși era bogat și cu slujitori, totuși el își păzea singur aria în timpul nopții, iar în timpul zilei lucra la rând cu ceilalți.

Creșterea animalelor, deși nu era ușoară, ci legată de atâtea neplăceri, totuși Vechiul Așezământ laudă această osteneală: «Sânguește să-ți cunoști oile tale și fii cu băgare de seamă la turma ta, fiindcă bogăția nu este veșnică și nici moștenirea din neam în neam. După ce iarba s'a trecut și pășunea s'a isprăvit și fânul de pe munți s'a strâns, miei tăi îți vor da îmbrăcămîntea ta și țapii prețul cgerului tău. Laptele caprelor îți va ajunge pentru hrana ta și a casei tale și pentru traiul slugilor tale» (Prov. 27, 23 sq.).

Pentru frumusețea cu care descrie munca diferitelor ocupații ale vieții, dăm aci un pasagiu din Înțelepciunea lui Iisus, fiul lui Sirah, sau din Ecclesiastic, cum i se mai spune cărții acesteia: «La fel este cu orice dulgher și cu orice zidar care muncește neconținut, zi și noapte... Tot așa este cu fierarul care stă lângă nicovală și se uită la fierul nelucrat; dogoarea focului îl face lac de sudoare și el îndură zăpușeala cuptorului; pocnetele ciocanului îi asurzesc urechile, dar ochii lui stau ațintiți la scula pe care trebuie s'o scoată din ciocan. Gândul lui este cum să-și facă lucrul mai bun și strădania lui este să-i dea o desăvârșită frumusețe.

Tot așa este și olarul care șade la meseria lui și învârtește roata cu picioarele și este pururea îngrijit de lucrul său și munca sa numără iar și iar, oalele poruncite. Măinile lui sunt crăpate din pricina lucrului și mai înainte de bătrânețe el este gârbov și

frânt de șale; toată grija lui este smălțuitul și toată luarea lui aminte este potrivita ardere a cuptorului. Toți aceștia se bizuiesc în mâinile lor și fiecare este priceput în meseria lui. Fără de ei nu se zidește nicio cetate și oriunde se aciuiază, ei nu mor de foame» (Cap. 38, 25—32).

VI. Concepția socială a Vechiului Testament. Am văzut în paragrafele precedente ce spunea legislația Vechiului Așezământ ca să poată menține în Israel o viață socială cât mai egală, cât mai fără clase sociale.

În decursul veacurilor trecute s'a zis de către unii că dacă în Israel găsim urme de luptă (între cei avuți și săraci), lucrul acesta se datorește grijii prea mari pe care Legea Veche o dă bunurilor materiale. Acuzația nu e justă. Este adevărat că Vechiul Testament ocrotește pe individ și bunurile sale, dar îl face mereu atent să nu se lipească complet de bunurile pământestii, care nu sunt folositoare pentru suflet: «La nimic nu folosește bogăția în ziua judecării, ci numai dreptatea mântuiește de moarte. Cel ce-și pune nădejdea în bogăția lui se ostenește, iar cei drepti ca frunzișul odrăslesc» (Prov. 14, 4. 28). Să nu se uite că drept, după Vechiul Testament, înseamnă un om înduhovnicit sub toate raporturile.

Bogățiile oricât de mari nu-l pot scăpa pe om de moarte: «Ei își pun nădejdea în buna lor stare și se fălesc întru mulțimea bogățiilor lor și totuși nimeni nu poate să răscumpere pe fratele său și nici să plătească lui Dumnezeu prețul răscumpărării. E prea scumpă răscumpărarea vieții lor și niciodată nu e cu puțință ca să trăiască cineva pururea și să nu vadă ștricăciune» (Ps. 49, 7 sq.).

Moartea, când vine la om, nu face deosebire: «Mic și mare, acolo sunt tot una și robul este slobod de stăpânul său» (Iov. 3, 19).

Omul pământean când are mai multă nevoie de avere, ea atunci îl părăsește: «Nu te trudi să strângi avere, ci eruță-ți iscusința. Vrei oare să te uiți cu ochii cum se risipește? Căci bogăția face aripi, ca un vultur care zboară pe cer» (Prov. 23, 4-5).

Averea strânsă cu silnicie n'aduce niciun folos, ci numai rușine și necaz: «Mai bine puțină bogăție, întru frica lui Dumnezeu, decât multă avere, cu chin. Mai mult face o mâncare de verdeață și cu dragoste, decât un bou îngrășat și cu ură» (Prov. 15, 16).

Mai de preț decât orice bogăție este un nume bun: «Numele bun este mai de preț decât bogăția cea mare și vaza mai bună decât argintul și decât aurul» (Prov. 22, 1).

Cel mai fericit om din lume este acela care nu este nici bogat nici sărac, ci are atât cât îi trebuie: «Sărăcie și bogăție

nu-mi da, ci dă-mi să mănânc atâtea pâine cât am nevoie. Ca nu cumva după ce mă voiu sătura, să mă lepăd de Tine și să zic: Cine este Domnul? Ca nu cumva după ce voiu sărăci, să mă apuc de furat și să iau în deșert numele Domnului meu» (Prov. 30, 8).

Cel care voiesc să fie dăruïți cu bunuri pământești, să-și pună nădejdea în Domnul și să se teamă de El: «Dacă Domnul nu zidește casa, în zadar se ostenesc cei ce o zidesc. Dacă Domnul nu păzește cetatea, în deșert priveghează strejultorii ei. De prisos vă este să vă sculați devreme, de prisos vă este să vă sculați târziu, mâncând o pâine agonisită trudnic, căci Domnul o dă iubiților Săi» (Ps. 127). «In casa celui drept este mare belșug, iar câștigul păcătosului este pierzare» (Prov. 15, 6).

În marea grijă ce poartă pentru o viață socială cât mai umanitară, Vechiul Testament caută să îndulcească suferințele vieții, făcând din această strădanie o preocupare a sa de prim ordin.

Profetii sunt cei care au dus o luptă fără răgaz pentru îmbunătățirea vieții sociale a poporului. Iată ce ne spune Ezechiel: «Dreptul nu împilează pe nimeni, dă înapoi zălogul, nu jăcmănește, dă pâine celui flămând, pe cel gol îl acopere cu veșmântul său, nu dă bani cu camătă și dobândă nu ia, mâna și-o trage înapoi dela fără-de-lege» (Ez. 17, 8-9).

Iată cum ne povestește Iob că-și ducea viața, potrivit Cărții Sfinte: «Scăpam pe cel sărac din mâna împilătorului și pe orfan și pe cel fără de ajutor. Binecuvântarea celui ce era gata să piară venea peste mine, și făceam inima văduvei să se bucore. Mă îmbrăcam întru dreptate și ea mi-era veșmânt, judecata-mi nepărtinitoare era pentru mine mantie și turban. Ochi eram pentru cei orbi și picioare pentru ologi, tot eu eram. Eram părinte pentru săraci și pricinile celor pe care nu-i cunoșteam le descurcam. Sfărâmam colții jecmănitorului și-i smulgeam prada dintre dinți» (Iob. 29, 12 sq.). «Au am tăiat pofta săracilor și am lăsat să jinduiască ochii văduvelor? Și am mâncat singur codrul meu de pâine și cel orfan n'a mâncat din el? Dimpotrivă, din tinerețea mea l-am crescut mare, ca un tată, și din pântecel maicii mele am călăuzit-o pe văduvă. Au am văzut pe cel gol fără vestmânt și pe cel sărac fără așternut și coapsele lui nu m'au binecuvântat, și din lâna tunsă de pe miei mei nu s'au încălzit? Ori am repezit mâna mea împotriva orfanului, fiindcă vedeam pe judecători de partea mea? Atunci să-mi cadă umărul din spată și brațul meu să se rupă din încheietura sa...» (Iob 31, 16—22).

Ca să se înțeleagă ce înseamnă sărăcie, Vechiul Testament pune pe cetățeanul israelit în situația celor neavuți și lipsiți. Dacă lui nu-i place această stare, atunci să fie înțelegător cu cel ce n'are, să-i dea milă și ajutor. Iată ce citim în această pri-

vință în Legea Vechiului Testament: «Amintește-ți că ai fost rob în țara Egiptului, din care te-a eliberat Domnul Dumnezeuul tău, pentru aceasta eu îți poruncesc azi lucrul acesta» (Dt. 15, 15).

«Pe văduvă și pe orfan să nu-i obijduiți, căci dacă îi veți obijdui și ei vor striga către Mine, Eu voi auzi strigarea lor» (Ex. 22, 21).

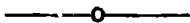
«De vei da bani cu împrumut poporului Meu, adică săracului care stă lângă tine, să nu te porți cu el ca un cămătar și să nu-i pui nicio dobândă. Dacă vei lua zălog veșmântul aproapelui tău, să i-l dai înapoi până la asfințitul soarelui, căci acesta este singurul lui acoperământ, singura ha'nă pentru goiciumea lui și atunci în ce va dormi? Iar dacă va striga către Mine, Eu îl voi auzi, căci milostiv sunt Eu» (Ex. 22, 21—26).

Iubirea aproapelui, pârghia doctrinei creștine, se află bine distinctă în embrion, printre sfaturile Vechiului Așezământ: «Să iubești pe aproapele tău, ca pe tine însuși» (Lev. 19, 18).

*

Am amintit pe scurt cele mai importante instituții sau orânduiți sociale ale Vechiului Testament. Tot între aceste orânduiți de bază, ar fi trebuit să amintim ceva și despre poziția femeii și copilului în societatea israelită, despre clasa preoțească, despre structura triburilor și despre proprietatea funciară. Din trecerea în revistă a acestor chestiuni ar fi ieșit și mai bine în relief concepția socială a Vechiului Testament și s'ar fi văzut ce progres izbitor prezintă el față de religiile și sistemele politice ale tuturor popoarelor vechi. Nu ne putem întinde, în cadrul unei conferințe, asupra tuturor acestor chestiuni. Intr'o oarecare măsură și tangențial, ele au fost atinse pe ici și colo.

Socotim că cele amintite în prezenta prelegere sunt suficiente pentru a ne face o imagine, oarecum clară, despre umanitarismul Vechiului Testament și despre influența binefăcătoare a lui în societatea omenească veche.

SUPERSTIȚIILE ȘI COMBATEREA LOR

Progresul și cultura omenirii au tendințe ascendente, purtând spre culmi și orizonturi noi tezaurul de cunoștințe și de descoperiri ale rațiunii omenești. În acest proces însă, de ascensiune a omului spre cucerirea luminii, rămân anumite supraviețuiri psihice retrograde, adânc întipărite în sufletul individului sau al colectivității, care merg paralel cu cele mai înaintate rezultate ale științei moderne, sau se nasc anumite produse care deviază sau diformează adevărul. Aceste supraviețuiri psihice, odrăslite pe ogorul fertil al ignoranței și neștiinței, cum și produsele lor noi deviate și diformate, pot fi aflate în cele mai diferite manifestări ale omului, fiind ușor de identificat nu numai la individul incult și primitiv, de pe o treaptă joasă de cultură, ci uneori și la individul cult și progresat, de pe cea mai înaltă treaptă de cultură.

Aceste supraviețuiri și produse deviate și diformate ale unor elemente retrograde și obscurantiste în domeniul religios, cum și în cel cultural și științific în general, care frânează progresul cultural, favorizând menținerea unei anumite atmosfere false de mister și încredere în forțe oculte mincinoase, se numesc în mod obișnuit superstiții. Denumirea lor vine tocmai dela aceste forțe oculte, care s'ar suprapune (superstites-suprapuse, dela superstare), sau ar interpătrunde lucrurile sau fenomenele atribuindu-le însușiri magice favorabile sau defavorabile (vezi «mana» primitivilor). Superstițiile sunt credințe sau obceiuri false, neconforme legilor naturii și adevărului, care însoțesc anumite manifestări ale sufletului omenesc. Atunci când se referă la trăirea religioasă, superstițiile sunt excrescențe sau devieri ale acestei trăiri. Superstițiosul, spre deosebire de credinciosul religios, voiește să se servească de Dumnezeu pentru scopurile lui egoiste (Blondel)¹). Superstițiile nu sunt exclusiv religioase; ele sunt frecvente în toate domeniile de manifestare a omului; ele nu sunt un produs direct al acestor manifestări, ci unul indirect, ocult și esoteric, parazitar și liminar. Fie aparținând trecutului și moștenite ca supraviețuiri (survivate), fie aparținând prezentului, deci născându-se și astăzi, superstițiile apar în ascuns, nu la lumina zilei, și se răspândesc în ascuns, evitând critica și adevărul. Ele germinează, mai ales, în jurul unor

1. F. Al. Duțulescu, «*Dicționarul Filosofiei*», Craiova, 1945, p. 287.

fenomene, care se pretează la răstălmăciri, localizări de puteri oculte și speculații ale ignoranței populare. Impresionarea nai-ivilor merge, în asemenea cazuri, mână în mână cu neștiința de carte.

Superstițiile noi apar, mai cu seamă, în cadrul unor asociațiuni sau sisteme de gândire, care mențin, în mod permanent, o atmosferă prielnică producerii și difuzării lor, cum sunt ocultismul, spiritismul, practicile magice și vrăjitoarești. Aceste asociațiuni religioase sau filosofice, cum și aceste practici magice obscurantiste propovăduesc, în mod voit, anumite învățături deosebit de emotive, care privesc soarta sufletului omenesc după moarte, sau fac uz de anumite facultăți oculte ale aceluiași suflet, spre a impresiona imaginația. Și nu se poate spune că nu reușesc. Învățăturile și practicile lor mincinoase mențin o anumită stare de spirit, extrem de favorabilă răspândirii superstițiilor, care se înmulțesc și se difuzează în straturile largi și ignorante ale credincioșilor noștri, în voie.

Superstițiile sau practicile magice nu sunt însă produse de fenomenul religios. Ele s'au născut, parazită, la periferia trăirii religioase, și există din imitarea unora dintre fenomenele religioase autentice. Istoria culturii este categorică, astăzi, în susținerea unei forme pure a fenomenului religios la popoarele cu cele mai vechi culturi. Magia apare și se dezvoltă în civilizația matriarhală, datorită spiritului temător al femeii, cum și cultului strămoșilor. Acum, spre a reacționa împotriva autorității feminine, iau naștere asociațiunile secrete bărbătești, care practică magia neagră.

Superstițiile sunt, de aceea, deosebit de numeroase și variate, fiind răspândite în cele mai diferite domenii de manifestare ale sufletului omenesc²⁾. Chiar acolo, unde ele sunt păstrate astăzi prin inerția spirituală și nu mai au semnificația lor dela început, ele izvorăsc din același fond psihic ancestral, supus diformărilor mincinoase și obscure. Mai numeroase și mai variate în mediul sătesc, unde ignoranța și incultura n'au fost încă pe deplin lichidate³⁾, ele sunt mai rare și mai de suprafață în mediul urban, unde cultura și progresul înving mai repede puterile întunericului. De multe ori însă, ele sunt destul de înrădăcinate și la orașe, mai ales atunci când sunt organizate în societăți spiritiste sau ocultiste.

Fenomenul superstiției aparține vieții noastre sufletești negative. Fie datorită obiceiului moștenit dela alții, prin imitație,

2. Cf. I. N. Sergheev, *Știința și superstițiile*, trad. de A. Ivanovschi, ed. III, București, 1949, pp. 16 și urm.

3. Cf. *Superstițiile, rod al neștiinței și piedică a progresului*, București, 1949, pp. 3 și urm.

fie datorită unei impresiionări a sufletului nostru, la care colaborează mult întâmplarea, individul rămâne cu anumite predispoziții psihice deviate, față de împrejurări, lucruri și oameni. El este gata a lega de acele împrejurări, lucruri și oameni, diferite puteri misterioase, favorabile sau defavorabile activității sau existenței sale, astfel că el caută a le evita sau a și le face favorabile. Temerea aici colaborează mână în mână cu conjurarea acestor puteri misterioase. Individul crede, astfel, că în ziua cutare a avut ghinion, din cauză că s'a întâlnit cu o pisică neagră, sau că i-a ieșit înainte un preot, sau o femeie cu donița goală, ori că a plecat la drum cu piciorul stâng, sau într'o zi de Marți, etc., etc. Dacă ghinionul este notoriu, mai cu seamă în afacerile sentimentale, atunci superstițiosul apelează la puteri străine, mai mari decât ale lui, spre a conjura destinul să-și schimbe stihiiile. Atunci intră în acțiune diferitele practici vrăjitoarești, cu babe meștere în descântat și în vrăjit, la sate, sau cu chiromanți, astrologi și Mafalde, la orașe.

După cum se prezintă, astfel, într'o formă mai naivă sau mai organizată, superstițiile sunt de mai multe feluri:

a) **Supraviețuiri individuale sau colective din timpuri ancestrale păstrate prin inerție, care astăzi n'au adeseori nicio semnificație, pentru cei ce le practică, dar care, cercetate cu atenție, pot fi urmărite până la originea lor.** Așa, credința în puterea fatidică a cifrelor 7, 9, 13, etc., nu este decât o moștenire a simbolismului cifrelor din antichitate. Numărul 13 la masă este odios, apoi și din cauză că al treisprezecelea a fost, la Cina cea de Taină, trădătorul Iuda. Spargerea unei oglinzi este considerată ca o nenorocire înșeptită, deoarece oglinzile, în vechime, erau extrem de scumpe, fiind trecute în foile dotale, așa că era o pierdere serioasă, când era spartă din neglijență. Vărsarea piperului aduce sfadă în casă, după altă credință superstițioasă, deși explicația logică este alta, și anume: mirodeniile, în vechime, erau aduse dela mari depărtări și erau scumpe, așa că dacă le vărsai, aveai de ce să te superi. Tot așa și cu sarea, tot atât de rară și de scumpă în vechime. Întâlnirea unui preot nu era de bun augur în antichitate, din cauza contactului său cu puterile supranaturale, cum și din oprirea atingerii lui. Bătaia în lemn, pentru a evita o nenorocire, este păstrată din cele mai străvechi timpuri, când omul verifica gradul de umiditate sau de uscăciune al lemnului pentru foc. Amuletele sau mărtișoarele sunt reminiscențe străvechi din fetișii și totemii primitivi, infuzați cu diferite puteri misterioase, deși astăzi practica lor este inofensivă, fiind legată de alte semnificații sentimentale, etc., etc. 4).

4. Vezi pe larg: P. Rezuș, *Substratul logic al superstițiilor în «Foaia Diecezană»*, An. LXII, Nr. 24-25, Caransebeș, 1947, pp. 2 sq.

Acestea sunt superstiții foarte răspândite și ele trec neobservate, deoarece sunt inofensive. Nimeni nu se supără pe cel ce se scoală din somn și caută să pună în pământ mai întâi piciorul stâng, sau de altul care se ferește a se întâlni dimineața cu o femeie bătrână cu vasele deșarte, cel mult zâmbește, sau vestejește aspectul retrograd al unor asemenea apucături, deoarece nici femeia nu trebuie coborâtă în prestigiul său uman, nici vreo altă parte a timpului nostru. Caracterul lor inofensiv a făcut să li se piardă până și înțelesul lor curent.

Cine mai știe, astfel, de ce, în momente mai impresionante și mai solemne, oamenii bătrâni din popor aduc mâna la gură, sau cine mai știe de ce este oprit a se scuipa în foc, sau de a arunca părul tuns și unghiile tăiate oriunde, sau ce mai înseamnă termenul magic «a inaugura»? Explicația este totuși ușoară: oamenii bătrâni păstrează străvechiul obicei al adorării puterilor divine, ducând mâna la gură (ad oram); nu se scuipă în foc, deoarece focul a fost și mai este un element considerat sfânt, iar în religia preindo-europeană, cultul său era unanim; nu se aruncă unghiile și părul, spre a nu cădea în puterea vreunui duh necurat și rău, iar termenul magic «a inaugura» se întrebuințează și astăzi, desbrăcat de semnificația lui, amintindu-ne de augurii romani, care fixau pe cer cu mâna anumite figuri, prezicând viitorul, etc., etc.

Iată, deci, că toate aceste deprinderi superstițioase au un substrat logic și o explicație științifică, cece determină lămurirea lor cum și eliminarea lor din circulație⁵⁾.

b) **Superstiții individuale sau colective organizate în actualitate**, care practică obscurantismul și magia, credința în puteri ascunse pe scară mare, prin reprezentanți ce se pretind calificați. Intre aceste superstiții sunt: chiromanția, necromanția, vrăjitoria, astrologia, spiritismul, hipnotismul, dubla vedere sau vederea la distanță, etc.

1. **Chiromanția** sau cititul în palmă leagă soarta omului de liniile mâinii, care sunt interpretate de «așa numiți» specialiști, care socot că sunt în măsură a preciza anii vieții și întâmplările mai însemnate din viață.

2. **Necromanția** sau explicarea viselor se ocupă cu interpretarea viselor, de care leagă întâmplările zilnice sau cele mai îndepărtate.

3. **Vrăjitoria**, de obicei combinată cu chiromanția și necromanția, este practică de babe meștere la ghicit în mână, în cărți sau în zodii și ghioc, care ameteșc capul indivizilor creduli dela sate. Bine cunoscute sunt, în această privință, descântecetele, farmecele și leacurile băbești, așa de răspândite în mediul nostru sătesc. O bogăție deosebită de credințe în știmate,

5. Cf. P. Rezuș, *Substratul logic al superstițiilor*, p. 4.

strigoi, iele, rusalii, etc., măresc puterea de impresionare a acestor vrăjitoare, care se întemeiază pe specularea temerilor secrete ale sufletului omenesc în fața necunoscutului. Adeseori coincidențe întâmplătoare și pronosticuri evazive întăresc credința oamenilor ignoranți în puterea ocultă a acestor vrăjitoare, care află crezare. Rolul lor este deosebit de nefast, deoarece ele paralizează activitatea omului, înfricoșându-l sau abătându-l dela drumul lui drept. Cele mai felurite practici sau uzanțe contribuie atunci la menținerea unei stări de spirit alarmante și descumpănite. Nu sunt rare cazurile când vrăjitoarele folosesc în descântecule și vrăjile lor aghiazma sfințită sau invocă puterea divină sau puterea Sfinților, spre a-și mări creditul lor în fața clienților.

4. **Astrologia** sau citirea în stele, care leagă destinul omului de mersul astrelor, de crugul vremii, etc. Din configurația lor, astrologii profetează viitorul indivizilor și al popoarelor. Și astăzi în vorbirea curentă, se spune despre cineva: «S'a născut sub o stea norocoasă!», iar când cade o stea, se spune: «A murit cineva!».

5. **Spiritismul** sau practica chemării spiritelor celor morți, pentru a ne descoperi viitorul (mult practicat la orașe).

6. **Hipnotismul**, care face apel la puterile hipnotice, aducând individul într'o stare de hipnoză și letargie, când este folosit pentru lămurirea unei taine, etc. 6).

7. **Dubla vedere** sau vederea la distanță, practica determinării cu ajutorul unor indivizi, sensibili din punct de vedere psihic, a unor evenimente, care se întâmplă altundeva, etc.

După cum se vede din enumerarea lor, aceste superstiții folosesc anumite manifestări psihice, care se pretează la interpretări oculte și misterioase, putând fi speculate spre impresionarea și influențarea sufletului omenesc. Somnul și visele, care-și au explicația lor riguroasă științifică, constituiesc un domeniu mult exploatat al acestor meșteri de credințe false și superstiții, tot așa semnele caracteristice ale corpului omenesc, crugul stelelor, sau puterile hipnotice. Știința însă lămurește în mod clar toate aceste fenomene.

Somnul este repausul organismului, când viața conștientă se continuă, în mod inconștient, prin visuri. Acestea însă n'au niciun corespondent în realitate. Mâna omului, apoi, ca și toate celelalte organe ale lui, sunt legate de specificul său individual, dar nu conțin înscrise, în linii sau semne, destinul. Tot așa astrele. Ele își au cursul lor nestingherit în univers, fără a influența viața omului, decât în măsura situației sale în cadrul cosmo-

6. Vezi pe larg: E. Vasilescu, *Religie, Superstiție, Ocultism, Spiritism și Teosofie*, în «Studii Teologice», Seria II, Nr. 5-6, București 1949, pp. 307 și urm.

geografic. În ceea ce privește fenomenele oculte ale hipnozei, letargiei, dublei vederi, etc., ele nu au nimic misterios în ele. Medicina modernă le lămurește, ca manifestări normale ale sufletului nostru, supus influenței hipnotice a unui individ cu magnetism personal. Hipnoza este astăzi folosită în terapeutică modernă nemaifiind un fenomen atractiv. Comunicarea cu spiritele, în sfârșit, este irealizabilă prin toate mijloacele folosite cu mediumul spiritist, din simplul motiv că spiritele nu stau la dispoziția oricui, spre a fi neliniștite. Neputința aceasta este verificată și în lipsa oricărei organizări serioase a spiritismului, care până acum nu ne poate oferi nicio dovadă palpabilă de contact cu lumea spiritelor.

După cum se observă din expunerea de până acum, motivul principal al genezei și circulației superstițiilor este ignoranța. Deaceia, odată ignoranța risipită, se risipesc și superstițiile, care neavând nicio bază de adevăr, nu au nicio bază de existență⁷). Preoțimei ortodoxe, chemată a păstori sufletele credincioșilor, îi revine nobila sarcină de a lupta fără preget la cultivarea poporului, la răspândirea luminilor științei și la combaterea superstițiilor, căci ele otrăvesc sufletele și mențin întunericul. Prilejurile de a activa în acest sens sunt destule. Favorizarea superstițiilor de regimurile burgheze ale trecutului a menținut în țara noastră o stare condamnată de analfabetism și incultură, prielnică tuturor curentelor diversioniste. Astăzi, campania de alfabetizare și de cultivare a masselor este semnalul decisiv al condamnării și lichidării superstițiilor din sânul poporului nostru credincios. Un rol deosebit însă, îi revine preoțimei ortodoxe în campania de stârpire a superstițiilor, care au germinat la periferia trăirii religioase și trăesc parazită, sugându-i seva. Ca orice manifestare autentică a sufletului omenesc și manifestarea religioasă a fost folosită pentru impresionarea magică a oamenilor de indivizi interesați, care diformau și deviau raportul normal dintre om și Dumnezeu. Acești șamani sau vrăjitori din vechime s'au păstrat, din nefericire, până în zilele noastre, fără importanța socială de pe vremuri, dar cu aceeași influență. Și astăzi, satele noastre sunt pline de superstiții religioase, care încep cu persoana preotului, cuprind locurile sfinte (biserica, cimitirul, etc.), practicile liturgice, lucrurile și veșmintele bisericesti și se sfârșesc cu Duminicile și sărbătorile. Au apărut, așa, în poporul credincios, o mulțime de superstiții religioase, care însoțesc omul dela leagăn până la mormânt. Parte din ele au intrat în folclor și sunt reproduse în colecțiile oficiale sau purtate din gură în gură. O parte din

7. Cf. L. Stan, *Superstițiile și obscurantismul mistic*, în «Studii Teologice, Seria II, Nr. 3—6, 1950, pp. 280—287.

ele sunt inofensive, multe din ele sunt însă deosebit de stricăcioase. Sărbătorile băbești, cu sfinții și minunile lor, împiedică progresul și știința, etc., etc. Superstițiile nu se opresc însă nici dela profanarea Bibliei, pe care o folosesc spre a prezice norocul; nici dela aghiazmă sfințită, folosită pentru leacuri, ba nici dela Sfânta împărtășanie. Conjurația, blestemul și teroarea psihică merg, în asemenea practici superstițioase, mână în mână. Se spune, astfel, de către superstițios: «Dacă nu voi face acest lucru, mi se va întâmpla o nenorocire...». Lanțul Sf. Anton, practicat la romano-catolici, este tipic în această privință.

Biserica Ortodoxă nu aprobă nicio credință falsă, niciun obicei fals, legat de învățătura sau de morala sa. Preoțimea ortodoxă are, deci, datoria de a stămpi superstițiile din mijlocul poporului credincios, luminând adevăratele principii doctrinale și morale ale creștinismului, care nu sunt oculte sau esoterice⁸). În acest fel, preoțimea ortodoxă va lega poporul credincios și mai strâns de Biserică, despărțând pe cei superstițioși de temeri secrete și înlăturând paragina sufletească, pricinuită de ignorarea adevăratelor poziții ale religiei creștine⁹).

8. Cf. T. Popescu, *Creștinismul nu este învățatură secretă și magică*, în «Studii Teologice», Seria II, Nr. 5-6, 1949, pp. 365—373.

9. Consultă și: E. Voiutski, *Despre superstițione*, 1893.

IDEI DOGMATICE ÎN COLINDE

Introducere

Lucrarea de față a fost concepută și executată în cadrul seminarului de istoria religiilor dela Institutul Teologic din București. Ea caută să rezolve, cu ajutorul folclorului religios, o problemă din sânul creștinismului românesc și anume problema felului cum înțelege și trăiește poporul credincios român dogma ortodoxă.

Incadrarea acestei lucrări în preocupările seminarului de istoria religiilor se găsește pe deplin justificată prin însăși legătura strânsă ce există între istoria religiilor și știința folclorului. Căci, după cuvintele învățatului folclorist Arnold van Gennep, «raporturile dintre folclor și știința religiilor, fie istorică, fie comparativă, sunt intime și continui»¹).

Intr'adevăr, folclorul este un izvor de prețioase mărturii pentru felul cum s'au răsfrânt în sufletul și în viața popoarelor credințele lor religioase, iar lucrarea noastră caută tocmai ca, plecând dela folclorul religios românesc, dela colinde, să arate cum s'au răsfrânt în aceste creații populare ideile dogmaticii creștine. Cu alte cuvinte, urmărim să arătăm valoarea dogmatică a colindelor religioase românești.

Zicem «colinde religioase» românești și nu «colinde» pur și simplu, pentrucă, după o împărțire făcută de d. prof. Al. Rosetti, colindele sunt de două feluri: religioase și sociale. Colindele religioase sunt «producțiuni epice în versuri, de origine literară, având subiecte referitoare de cele mai multe ori la Iisus Hristos», iar cele sociale sunt «producțiuni cu un caracter liric, adaptate după situația celor în fața cărora se cântă»²). Noi vom folosi în special colindul religios și numai atunci când va fi nevoie colindul social.

Problema originii colindelor, aceea a legăturilor cu sărbătorile păgâne, precum și o întreagă serie de alte probleme de felul acesta le lăsăm deoparte aici, ele meritând să fie tratate pe larg, în chip deosebit. Pe noi ne interesează numai trăirea că-

1. Arnold van Gennep, *Manuel de Folclore français contemporain*, Paris, 1943, t. I, p. 7. Cf. Diac. Emilian Vasilescu, *Curs de Istorie Religioasă*, ținut studenților teologi din București, în anul universitar 1949-1950, p. 13 (Inedit).

2. Alexandru Rosetti, *Colindele religioase la Români*, București, 1920, p. I.

torva dogme principale creștine în colindele religioase românești.

Desigur, credincioșii nu formulează adevăruri de credință, nu decretează dogme în colindele lor religioase. În ele respiră însă puternic duhul creștin. Veacuri dearându-l poporul a trăit în întunericul neștiinței de carte și singura lui hrană sufletească i-a venit de la Biserică, iar adevărata sa Biblie nescrisă a stat în colindele rostite în fiecare an, la marile sărbători, de glasurile îngerești ale copiilor.

Știm cu toții cât este de mare sensibilitatea credincioșilor față de colindele lor dragi, deoarece în ele, mai mult decât în balade și doine, se găsește o mare parte din sufletul lor, plămădit în credința creștină, care-i îmbie să trăiască într'o veșnică prietenie cu Dumnezeu. Ascultând colindele, simți «fiorul de sfințenie ce vine de undeva de departe prin veacuri, și trece din casă în casă și din suflet în suflet»³⁾.

Credincioșii au simțit nevoia de a îmbrăca în podoaba poeziei sentimentele lor religioase. Venind la biserică, au găsit aici material suficient pentru a-și înaripa fantezia creatoare, fără să mai apeleze la concursul diferitelor apocrife și legende de nuanță bogomilică sau sectară. Și astfel, colindele religioase nu sunt altceva decât prelungiri firești ale cântărilor de la strună, îmbrăcate în formă populară de melozii anonimi ai poporului.

Vom încerca deci să pătrundem în sufletul credincioșilor pe calea aceasta, a colindelor, și să căutăm a descoperi acolo resfrângerea principalelor dogme creștine: păcatul strămoșesc, întruparea Domnului, răscumpărarea și eshatologia. Ne vom mărgini numai la acestea, pentru că altfel ar trebui să alcătuim un întreg tratat de dogmatică populară românească, întemeiat pe colinde.

a) Păcatul strămoșesc.

Istoria religiilor ne arată păcatul strămoșesc ca o amintire vagă a unei fericiri pierdute sau ca un ecou stins al unei căderi dureroase și regretabile din paradis. În clipele sale de reculegere, omul se simte împins către această stare pierdută, cu nădejdea, mai slabă sau mai puternică, a unei restaurări fericite. Astfel vedem cum în colindele românești se cuprinde tânguirea omului după starea primordială. Poporul ia parte la durerea lui Adam, la remușcările acestuia de a fi greșit, și-l compătimește. Atenția sa se îndreaptă însă spre Acela care ne-a adus mântuirea, rupând lanțurile păcatului strămoșesc.

Desigur, credincioșii tratează această problemă cu modul lor de înțelegere, noi fiind siliți să surprindem adevărul dogmatic

3. Mihail Vulpescu, *Cântecul popular românesc*, București, 1930, pag. 128.

și să-l scoatem la iveală. De altfel, așa vom proceda peste tot în această lucrare.

Pe temeiul acestor izvoare populare s'ar putea desvolta o întreagă teologie dogmatică populară, care desigur și-ar avea însemnătatea ei specială.

Din numeroasele variante ale colindelor religioase care tratează despre păcatul strămoșesc, noi ne vom opri numai la câteva exemple mai caracteristice și mai expresive. Este de ajuns să amintim că aceleași idei se cuprind mai în toate colindele, culese din toate părțile țării. Aceasta demonstrează unitatea de credință a poporului nostru.

Primii oameni au călcat porunca lui Dumnezeu și au fost isgoniți din rai. De aici părerea de rău și plânsul lui Adam după fericirea pierdută.

Colindele nu adâncesc cauzele sau urmările păcatului strămoșesc, ci ele doar îl semnaleză mai mult ca pe un motiv foarte serios pentru care s'a născut Domnul nostru Iisus Hristos. Părerea de rău a lui Adam, neîndurarea lui de a pleca din rai, tânguirea lui amară, zăpăcirea pe care-l face cu diavolul, reproșul pe care îl face Evei, toate acestea sunt redată de imaginația populară, totdeauna cu un sentiment de tainică părere de rău față de greșala primului om.

Iată un prolog dureros cu care se începe un cântec de stea:

*«Să-i cântăm versuri de jale
Pentru a lui Adam greșeală
Și pentru a lui isgonire,
Groasnică-i din raiu ieșire»* 4).

Dumnezeu izgonește pe Adam din rai, pentru că a mâncat mere din pomul oprit:

*«Eu din raiu, Eu că te-am dat-u,
Mere dulși că mia-i mâncat-u
Di păcat ti-ai încărcat-u»* 5).

Sau Adam mărturisește singur:

*«Din măr roșu am mușcat,
Și am făcut mare păcat»* 6).

Intr'alte colinde Dumnezeu judecă pe Adam și îi zice:

*«Tu măr'u'n gură'ai luat,
Rău trupu' ți-ai veninat»* 7).

4. Sabin V. Drăgoi, 503 colinde (cu text și melodie), Craiova (fără an), colindul Nr. 157.

5. Const. A. Ionescu, Colinde (cu text și melodii), Sibiu, 1944, colindul Nr. 30.

6. Gheorghe Cucu, 202 colinde populare, București, 1936, ediție postumă, îngrijită de C. Brăiloiu, colindul Nr. 29.

7. Gheorghe Breazu, Colinde, București, 1938, colindul Nr. 50.

Sau în alt loc:

«Mură'n gură tu băgași-u
Gura de ți-o 'nveninași-u
Inima de ți-o 'nșelași-u
Și'n păcate te-afundași-u
Cu tot neamul omenesc-u
De pe mărul pământesc-u»⁸).

Adam păcătuiește din pricina Evei, căreia de nenumărate ori îi reproșează:

«O, amar Evo ție
Tu-mi făcuși aceea mie
Tu mă făcuși de greșii
Și pe Domnul mi-i scârbii»⁹).

În unele colinde, Adam este ispitit de Iuda:

«Iar Adam a adormit
Iuda'n grabă a venit
Must dulce pe gât i-a dat
Iar Adam s'a deșteptat
Mâna 'pe gât a băgat
Mustu afară că l-a dat»¹⁰).

Când se vede asvârlit din rai, în singurătatea și tristețea lui, Adam începe să plângă:

«O Raiule lăcaș sfânt,
Mă vezi în ce stare sânt?
Că sunt cumplit urgisit,
Și dela tine gonit.
O, Ratu, cum mă bucuram
În slava ta când eram!
Iar acuma-s cu atât
Sunt jalnic și amărit
Că de acum nu voiu gusta
Din sfântă duiceața ta»¹¹).

Sau:

«Raiule palată dulce
Eu nu mă'ndur a mă duce
De mirosul florilor-u
De arsu' făcliiilor-u»¹²).

8. *Ibidem*, colindul Nr. 51.

9. Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, colindul Nr. 107.

10. Gh. Cucu, *op. cit.*, colindul Nr. 151.

11. Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, colindul Nr. 164.

12. *Ibidem*, colindul Nr. 35.

Exemplele se pot înmulți după voie. Noi ne oprim numai la acestea.

În unele colinde se vorbește despre un legământ sau zăpăis, făcut între Adam și diavol. Adam vrea să muncească pământul, ca să se întrețină, iar diavolul nu-l lasă. Aci cred unii că ar fi vorba de bogomilism. Când Adam vrea să muncească pământul, diavolul îi zice:

*«Du-te Adame nu sâpa
Nu-î aici moșia ta
Du-te Adame sapă'n rain
Că acolo moșie ai»*

Până la urmă, Satan consimte, punând totuși condiții:

*«Eu aicea te-oiu lăsa
Dacă tu mie-mi vei da
Ce va fi pe voia mea:
Câți fii s'or naște din tine
Toți să mi-i dăruiești mie.
Adam începu a plânge
Și cu glas de jule a zice:
Fie-ți voia cum îți place
Numai mie să-mi dai pace»¹³⁾.*

Reiese de aici altceva decât învățătura bogomilică. Bogomiliii susțin că Dumnezeu a avut doi fii. Cel mai mare, Satanail, răsculându-se împotriva Tatălui, a devenit elementul cel rău. Cel mai mic, Arhanghelul Mihail era identificat de către bogomili cu Domnul nostru Iisus Hristos. Satanail, în urma căderii sale, a zidit pământul și toată natura văzută. Omul, după bogomili, reprezintă un fel de compromis între Dumnezeu și Satanail, celui dintâi datorind sufletul, iar celui de al doilea trupul. Dar zadarnic încearcă unii să arunce bogomilismul pe seama colindelor religioase românești. Înseamnă că aceștia nu știu ce-i bogomilismul și nici chiar ce este creștinismul. Biserica are învățătura despre răscumpărarea dela diavol și despre ruperea zăpăisului lui Adam de către Domnul nostru Iisus Hristos. Sfinții părinți accentuiază această răscumpărare dela diavol, în sensul că omul greșind, a căzut în păcat. Plata păcatului este moartea, iar stăpânul peste împărăția morții este diavolul. Prin jertfa Sa, Fiul lui Dumnezeu ne-a scăpat și de moarte și de diavol. Nu reiese de nicăieri că diavolul — respectiv Satanail — ar fi făcut pământul și, mai mult chiar, pe om, ca să aibă vreo stăpânire asupra lui. Că omul este subjugat păcatului și morții din cauza păcatului strămoșesc, iar pământul și întreaga na-

13. *Ibidem*, colindul Nr. 96.

tură au fost blestemate de Dumnezeu tot din cauza lui, este cu totul altceva. Coborîrea la iad a Mântuitorului înseamnă triumful total asupra diavolului și asupra morții.

Revenind la zăpăsul lui Adam din colindul citat mai sus, nu-l putem explica decât prin lumina învățaturii creștine. Căderea n'a adus schimbări numai în natura umană, ci și în întreg cosmosul. Materia însăși s'a modificat în urma păcatului, întărindu-se și pierzându-și transparența. Datorită omului, a căzut natura sub acest blestem, dar tot prin om ea va reveni la forma ei dinainte de păcat. Există o strânsă solidaritate între om și restul creațiunii. Ridicarea omului la starea cea dintâi, prin venirea și jertfa Mântuitorului, însemnează restabilirea în starea primordială a omului întreg, suflet și trup, deci și a naturii. Pământul blestemat, care nu vrea să-și dea roadele decât prin sudoarea muncii omului, este urmarea păcatului strămoșesc, pe care imaginația populară a redat-o sub forma acestui zăpăsi. Zăpăsiul va fi rupt de Mântuitorul, care va îmbrăca întreaga fire în negrăită haină de lumină și har.

Tot ca urmare a păcatului strămoșesc trebuie socotită și devastarea iadului de către Iuda sau idoli:

*«Iuda în raiu că a intrat-u
Ce a fost bun tot a luat-u
Luat-a luna și lumina
Și soarele cu razele,
Și cerul cu stelele»*¹⁴).

In alte colinde, pe lângă acestea, sunt furate:

*«Cheițele raiului
Luminița soarelui
Făhăruțul mirului
Ciubărul botezului
Scaunul județului»*¹⁵).

In felul acesta se arată, într'o formă foarte fină, desordinele din natură și pierderea Harului dumnezeiesc de către om.

Întreaga făptură suspină și așteaptă izbăvirea. După romano-catolici, natura este întregă, neatinsă de păcat. Urmările păcatului nu constau decât în retragerea dela om a celui «donum superadditum». La ortodocși se vede foarte bine nimicnicia omului căzut. Lacrimile lui Adam și ale urmașilor lui, îngenunchiați de păcat împreună cu întreg cosmosul, cer mântuirea și reîntegrarea lor în starea primordială. Eliberarea din robia mor-

14. *Ibidem*, colindul Nr. 125.

15. Sim. Fl. Marin, *Sărbătorile la Români*, studiu etnografic, vol. I, București (fără an), p. 11.

tii și a diavolului n'a venit decât odată cu întruparea Domnului nostru Iisus Hristos.

Colindele religioase ne redau acest sbucium, această cădere năprasnică: alungarea din rai și plângerea lui Adam, care totuși nu-și pierde nădejdea și, într'o suspinare duioasă, îndreaptă ruga sa către Dumnezeu, zicând:

«O, Doamne, pe mila Ta
 Intoarce-o spre făptura Ta,
 Și nu mă lăsa scârbit
 Ca să fiu pân' la sfârșit»¹⁶).

b) Nașterea după trup a Domnului nostru Iisus Hristos.

Nașterea Domnului este slăvită în colindele religioase într'un mod cu desăvârșire solemn. Sărbătorirea se întinde-atât pe planul pământesc cât și pe cel ceresc. Toată făptura saltă de bucurie, față de nesfârșita dragoste a lui Dumnezeu, care face ca Fiul Său să se nască în chip minunat dintr'o Fecioară nevinovată.

Imaginația populară îmbracă acest tablou al Nașterii Domnului în cele mai minunate culori, cu cele mai variate tonuri și cu cele mai alese sentimente. Cadrul pitoresc în care se desfășoară acțiunea Nașterii, fiorii tainei care cuprind toată natura, măreția momentului și simplitatea sa adâncă au dus imaginația populară pe cele mai înalte culmi de inspirație și de creație. «Fără să se piardă în speculații teologice asupra întrupării, credinciosul simte și trăiește intens, prin instinctul credinței sale, revărsarea harului mântuitor peste întreaga omenire și deci și peste el. Inzestrat cu un adânc sentiment de familie, el socotește pe Copilul Iisus, Copilul lui Dumnezeu, ca pe propriul său copil și-L învâluie cu o rară duioșie, exprimată în versurile de aur, versurile colindelor noastre»¹⁷).

Acțiunea se petrece în țara sfântă. Incepe cu pelerinajul Maicii Domnului în sânul larg al naturii, căutând loc să nască. Iși găsește acest loc în ieslea bourenilor cuminți. Steaua confirmă Nașterea și călăuzește pe magi. Păstorii se închină. Ingerii se veselesc. Irod se tulbură și ucide pruncii. Maica Domnului fuge cu Pruncul în Egipt.

Este interesant de observat cum, la un moment dat, acțiunea se petrece în Țara Românească. Astfel, Maica Domnului caută loc să nască:

«P'ângă Murăș, p'ângă Tisă»¹⁸).

16. Sabin Drăgoi, *op. cit.*, colindul Nr. 164.

17. Pr. Ioan Gh. Coman, *Nașterea Domnului, în colinde*, conferință ținută la concertul de Crăciun dat de corala clerului Capitalei, în *Biserica Sf. Spiridon*, Joi 22 Decembrie 1949, ora 18 (Inedit).

18. Sabin Drăgoi, *op. cit.*, colindul Nr. 216.

Ca să scape de Irod, nu mai fuge în Egipt:

*«Pruncu'n brațe că-și lua
Cărâruia-și de-apuca
Cărâruia drept la munți,
Drept la munți, la munți cărunți»¹⁹⁾.*

Ca traseu al călătoriei Maicii Domnului se indică Țara Ungurească, Săsească și Românească, găsindu-se prilej nimerit pentru Români să-și arate socotințele lor față de aceste popoare.

Dar chiar când Maica Domnului caută pe Fiul său, Acesta apare în colinde ca un colindător mai răsărit:

*«C'avea haină cu petele
Și în degete cu inele».*

Prin alte semne însă se recunoaște că este Fiul lui Dumnezeu:

*«La guler și la ciotori
Avea scrise sărbători,
Soarele cu razele
Ba luna și stelele»²⁰⁾.*

În felul acesta, acțiunea se petrece pe frumoasele pla-uri românești. E atâta mișcare, freamăt și taină în noaptea sfântă a colindelor în satul românesc, încât ți se pare că însuși Bunul Dumnezeu se amestecă printre colindători și vestește, odată cu glasurile argintii ale copiilor, taina întrupării Domnului. Imaginile pe care ni le oferă colindele sunt fermecătoare: cerul deschis, îngerii vestind Nașterea împreună cu colindătorii, Dumnezeu Tatăl coborînd pe o scară de lumină și binecuvântând lumea. În aceste momente se poate pipăi credința puternică a țăranilor noștri, care cu adâncă dragoste primesc pe Pruncul din iesle.

Cetele colindătorilor răsar unele după altele, melodiile cresc sincer sub fereastra luminată de candela Nașterii, sub geana caldă a lui Dumnezeu și sub privirea du'oașă a lui Moș Crăciun. «Deși ideea mântuirii e deseori prezentă în colinde, accentul se pune pe frumusețea cadrului spectacular al Nașterii și pe bunurile luminoase ca soarele, pe care această Naștere le picură în suflete»²¹⁾. Colindele zugrăvesc pe deplin aceste tablouri mărețe, în care umanul cu divinul se amestecă și se înfrățesc.

Dar să urmărim și să ascultăm pe colindători în această noapte minunată, cu zăpadă care scârțâie de ger, cu stele sculptoare înghețate pe bolta cerească, cu luna zâmbitoare, ce stă gata să apună undeva la capătul satului...

19. Gh. Breazu, *op. cit.*, colindul Nr. 34.

20. Sabin Drăgoi, *op. cit.*, colindul Nr. 299.

21. Pr. Ioan Gh. Coman, *op. cit.*, p. 1.

Colindătorii vestesc Nașterea:

«Noi umblăm și colindăm
Vestea bună să v'o dăm
Pe astă noapte întunecată
Nimerim la ceastă casă»²²).

Iată-i trezind gazdele:

«Că vă vin colindători
Noaptea pe la cântători»²³).

ca împreună să-L caute pe Iisus Hristos:

«Căci umblăm să colindăm
Și pe Domnul căutăm
Că s'a născut Domn frumos
Numele lui este Hristos»²⁴).

Printre colindători se află însuși Dumnezeu:

«Și-ți vin junii colindători,
Printre ei și Dumnezeu.
La fereastră așa vestind
Mare-i seara de-astă seară»²⁵).

În toată țara, noaptea aceasta e plină de mișcare și mister. Pe drumurile grele de iarnă, colindătorii trăiesc cea mai sfântă noapte din viața lor. Peste tot se aude îndemnul:

«Nu dormiți în ustă seară
Ci ședeți la privegheală
S'așteptăm pe Domnul Sfânt
Ca să vie pe pământ»²⁶).

După credințele populare, însuși Domnul nostru Iisus Hristos îi trimite pe colindători în lume să vestească slăvită Nașterea Sa. Ei colindă chiar lui Dumnezeu:

«Ceastă seară-i seară mare
Noi plecăm să colindăm.
Colindăm lui Dumnezeu...»²⁷).

De aci se vede legătura strânsă între om și Dumnezeu, între Pruncul Iisus și colindătorii harnici. Trăirea religioasă intensă face posibilă această legătură. «În colinde se amestecă dumne-

22. Gh. Cucu, *op. cit.*, colindul Nr. 13.

23. *Ibidem*, colindul Nr. 15.

24. *Ibidem*, colindul Nr. 17.

25. *Ibidem*, colindul Nr. 22.

26. Gh. Breazu, *op. cit.*, colindul Nr. 25.

27. Gh. Cucu, *op. cit.*, colindul Nr. 64.

ziescul cu omenescul. Poezia cerească a colindelor, în gingașe cântări de preamărire, aduce pe Iisus, pe Maica Domnului, îngerii, sfinții, printre noi: ne găsim împreună într'o pioasă cuviință, le simțim prezența în întâlniri cu lumea, în casă, în gospodărie, până și în grajdurile vitelor» 28).

Un lucru deosebit de important este acela că tinerii colindători, indiferent de clasa lor socială, merg înfrățiți la colindat. «Se colindă pentru obicei și nu pentru cerșetorie, ca la orașe» 29). Acest lucru mărește atât valoarea colindelor, cât și a colindătorilor, care nu amestecă meschine interese materiale cu aceste înălțătoare manifestații ale duhului creștinesc de sfintele sărbători.

Iată deci cum crește din colinde o spiritualitate profund creștinească, luminată de Harul dumnezeiesc, care caracterizează atitudinea demnă și cuviincioasă a omului față de Dumnezeu.

Minunea Nașterii Domnului dintr'o Fecioară curată este prezentă în sufletul credincioșilor, care o înțelege profund și o face sensibilă în versuri. Dogma întrupării Logosului, despre care s'au scris tratate savante, găsește în versul popular al colindei religioase o exprimare sinceră și neforțată, cu sentimentul celei mai adânci credințe și înțelegeri. Spicuind din numeroasele colinde, găsim exemplele cele mai potrivite pentru ilustrarea dogmei creștine a întrupării Domnului. Incepem cu căutarea locului nașterii:

*«Umblă, umblă, se preumblă,
C'a sosit vremea să nască
Nime'n casă nu o lasă
Cână cra de către seară
Intr'un grajd se așezară» 30).*

Pelerinajul familiei sfinte până la staulul Betleemului este folosit de credincioși pentru a-și arăta simpatia sau antipatia sa față de unele plante și animale, care, într'un fel sau altul, primesc sau refuză să-și dea concursul lor Maicii Domnului.

Unde s'a născut Hristos? Toate colindele ne indică ieslea boilor sau turișul oilor 31), în Betleem, unde s'a născut Hristos, ca să fie lumii de folos 32).

28. Apostol D. Culea, *Datini și muncă*, București, 1943, p. 25.

29. Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, în prefață, p. VI.

30. Nicolae Ursu, *Zece colinde și cântece de stea*. Melodii populare, notate și armonizate pentru coruri, Timișoara, 1938, colindul Nr. 20.

31. D. G. Kiriac, *Colinde și cântece de Crăciun*. Ediție completă, îngrijită de C. Brăiloju, București, 1948, p. 8.

32. V. Popovici, *Triptic de Crăciun, pentru cor mixt*, București, 1941, pp. 7-8.

Imaginația populară ne prezintă Pruncușorul în culorile celei mai avântate inspirații:

*«In iesle la boi născut
Cu scutece învăscut
Fașă dalbă de mătase
Cârpișoare pe picioare
Scuticel de bumbăcel
Și-un leagăn de dojământ
Din veșmânt până'n pământ
Jos la poale poleit
Cu litere de argint
Mai în jos dela brânele
Tot cu stele mărunțele.
Mai în sus dela brânele
Tot cu stele mai mărele
Și mai sus în doi merei
Sclipesc doi luceferei
Unu'n piept altul în spate»³³⁾.*

În unele colinde, potrivit timpului friguros dela Crăciun, Maica Domnului este îmbrăcată mai gros:

*«Istoria se preumbla
Vre-un locaș a căpăta
Jos în jos și iar în jos,
Că bate vânt friguros.
O'avea haine de argint
Că va naște Fiul Sfânt»³⁴⁾.*

Din cine se va naște și cum se va naște Mântuitorul? Credincioșii o spun într'un glas cu Sf. Scriptură și Sf. Tradiție:

*«Din Fecioara Mariam
Din neamul lui Avraam
Din sămânța lui David
Din Duhul Sfânt zămislit»³⁵⁾.
«Că s'a născut fără de tată
Din cea Fecioară curată»³⁶⁾.
«Hristos s'a născut curat
Din Maică fără de bărbat»³⁷⁾.
«Dumnezeu adevărat
Soare'n rază luminat»³⁸⁾.*

33. Gh. Cucu, *op. cit.*, colindul Nr. 10.

34. *Ibidem*, colindul Nr. 28.

35. *Ibidem*, colindul Nr. 11.

36. Nicolae Ursu, *op. cit.*, colindul Nr. 9.

37. V. Popovici, *op. cit.*, pp. 7, 8.

38. Tudor Pamfile, *Culegere de colinde*, București, (fără an), colindul Nr. 5.

«S'a născut mândru 'mpărat
 Care ne-a răscumpărat
 Delu muncile din iad»³⁹).

«Cu chip de om a venit-u
 Și pe noi ne-a mântuit-u»⁴⁰).

«Căci azi Domnul s'a născut
 Domnul cel dintru 'nceput»⁴¹).

«Că s'a născut un fiu de Maică
 Fiu de Maică fără taică»⁴²).

«Că s'a născut Domn frumos
 Numele lui e Hristos»⁴³).

«Că e Fiul Cerului
 Și Domnul pământului»⁴⁴).

«Că v'aduc pe Domnul Sfânt
 Care vă țin' pe pământ»⁴⁵).

«Dumnezeu fiind din fire
 Ai luat chip de omenire
 Și Te-ai dat la răstignire
 Pentru a noastră mântuire»⁴⁶).

Exemplele se pot înmulți după voie. Deajuns să recunoaștem că textele citate mai sus cuprind în ele dumnezeirea și mesianitatea Domnului nostru Iisus Hristos, formulate simplu, pe înțelesul poporului, care nu face din întruparea Domnului motiv de înaltă speculație teologică. Faptul Nașterii Domnului este prezentat de popor cu toată căldura și dragostea.

Adăugăm încă o serie de citate din colindele în care se afirmă și mai puternic divinitatea Mântuitorului.

Se arată steaua:

«Că pe cer s'a arătat
 Un luceafăr de 'mpărat»⁴⁷).

Magii, păstorii și îngerii se închină:

«Trei crai dela Răsărit
 La 'nchinare au venit
 Daruri scumpe aducând»⁴⁸).

39. Gh. Breazu, *op. cit.*, colindul Nr. 30.

40. *Ibidem*, colindul Nr. 39.

41. *Ibidem*, colindul Nr. 15.

42. Gh. Cucu, *op. cit.*, colindul Nr. 14.

43. Gh. Breazu, *op. cit.*, colindul Nr. 23.

44. *Ibidem*, colindul Nr. 24.

45. Sabin Drăgoi, *op. cit.*, colindul Nr. 66.

46. Gh. Cucu, *op. cit.*, colindul Nr. 111.

47. *Ibidem*, colindul Nr. 4.

48. *Ibidem*, colindul Nr. 11.

«Craii te vor lăuda
 Și mărire îți vor da»⁴⁹),
 «In scutece înfășurat
 De îngeri înconjurat
 Magii dela Răsărit
 Cu daruri că au venit»⁵⁰),
 «Magii cum zăriră
 Steaua și porniră
 Mergând după rază
 Pe Hristos să-L vadă»⁵¹),
 «Și păstorii mărturie
 Au văzut ce vrea să fie
 Ingerii în cer cântau
 Iar păstorii fluerau»⁵²).

Natura întregă este asociată la evenimentul Nașterii. Ea reînviază și se reînsuflețește. Legătura dintre pământ și cer este refăcută și întărită prin Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos. Staulul se schimbă ca prin farmec într'un palat minunat și întreaga fire tresaltă de bucurie:

«Pe la cântători târziu
 Prea Slăvita naște Fiu
 Și când naște Maica Sfântă
 Ingeri vin în sbor și cântă
 Mii făclii pe sus s'aprinde
 Ca luceferii lucind.
 Iar prin iesle cresc bujori
 Fânul s'a schimbat în flori.
 Și veneau moșnegi cărunți
 Juxta păstori de pe la munți
 Fulnici crai din țări străine
 Pruncuțului să se închine»⁵³).

Sau:

«Prin nuele flori creștea
 Prin păruși făclii ardea»⁵⁴).

Bucuria Nașterii cuprinde întreaga natură. Iată o floricieă,

49. *Ibidem*, colindul Nr. 6.

50. V. Popovici, *op. cit.*, pp. 7-8.

51. *Ibidem*, pp. 1-12.

52. Gh. Breazu, *op. cit.*, colindul Nr. 159.

53. Sabin Drăgoi, *op. cit.*, colindul Nr. 148.

54. *Ibidem*, colindul Nr. 38.

abia răsărită, aducând și ea prinosul ei de închinare și mireasmă la picioarele Celui nou născut:

*«Floricia se 'nchina,
Și mireasma-i aducea
.....
Și eu mică floricea
Ii aduc inima mea»*⁵⁵⁾.

Și o albiniță adună ceară pentru sărbători:

*«Rătăceam printr'o grădină
Măntălnii cu o albină
Albina strângea din flori
Ceară pentru sărbători»*⁵⁶⁾.

Imediat după Naștere, Iisus este botezat în Iordan de către Ioan. S'ar părea că aici colindele vin în contradicție cu realitatea istorică. Poporul ține seama însă de practica obișnuită. După naștere, copilul este botezat îndată. Dece n'ar fi fost așa și pentru Iisus?

*«A venit Sfântul Ioan
Mi L-a luat la botezat
Dar unde L-ă botezat?
Tot în râul lui Iordan
Da' numele cum I-a pus?
Tot Iisus, Iisus Hristos.
Dar cu ce L-a dăruit?
Cu cerul și cu pământul.
Cerul ca să mi-l privească
Pământul să-l stăpânească»*⁵⁷⁾.

Sau:

*«Maica Precista-L lua
Și cu El se cobora
La fântâna lui Iordan
Și cu apă-L boteza.
C'asa-i legea din bătrâni
Din bătrâni, din oameni tuni»*⁵⁸⁾.

Nașterea Domnului este prilejul celei mai bogate bucurii duhovnicești pentru poporul nostru cel dreptcredincios. Pe drept cuvânt putem afirma că Nașterea Domnului, acest adevăr pe care s'a clădit toată dogmatica creștină, a găsit ecou puternic

55. Apostol D. Culca, *op. cit.*, pp. 30-31.

56. Gh. Breazu, *op. cit.*

57. Gh. Cucu, *op. cit.*, colindul Nr. 14.

58. *Ibidem*, colindul Nr. 12.

în sufletul credincioșilor. Ei și-o înfățișează în limita puterilor lor, dar o trăiesc adânc, mai mult decât cei care caută să și-o explice cu ajutorul rațiunii.

c) Despre Răscumpărare.

Omul, căzut în robia păcatului și a morții, dorea din adâncul sufletului său să înlăture păcatul și moartea, care îi stânjeneau mișcarea sa către desăvârșire. Comuniunea cu Dumnezeu îi devenea din ce în ce mai trebuitoare și, pentru refacerea acestei legături, s'a întrupat Domnul nostru Iisus Hristos. Dar, pentru nimicirea păcatului și a morții, era nevoie de o jertfă: «Jertfa lui Hristos reușește să înfăptuiască în același timp trei lucruri: să ne atragă în comuniunea cu Sine, omorând omul egoist din noi; să ne facă astfel să împărțăm soarta Lui de fericire și comuniune cu Tatăl, odată ce formăm un întreg cu El; să împlinească dreptatea divină, suferind pentru întregul de euri ce-l formează omenirea împreună cu El, în așa fel încât Duhul Lui de jertfă devine comun tuturor»⁵⁹).

Din dragostea Sa nesfârșită pentru oameni, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său să ne mântuiască. «Iubirea înțeleasă în sensul mai larg, de voirea binelui real pentru alții, cuprinde și dreptatea ca metodă de refacere adevărată a lor. În acest sens opinia unor Sfinți Părinți răsăriteni, care deduc întruparea și jertfa Mântuitorului numai din iubirea lui Dumnezeu, fără să vorbească de dreptatea Lui, e profund adevărată. Deasemenea și ideia altora că Fiul lui Dumnezeu s'a întrupat și s'a jertfit ca să scape pe om de puterea morții și a celui rău, întrucât scăparea aceasta nu se poate efectua fără o sguđuire internă a omului, în urma jertfei ispășitoare a lui Iisus Hristos»⁶⁰).

Această latură a Răscumpărării nu este trecută cu vederea de colindele religioase, ci, dîmpotrivă, afirmată cu tărie, ea fiind punctul central al preocupărilor poporului nostru dreptcredincios. Iisus Hristos s'a întrupat pentru mântuirea noastră. Pentru aceasta a pățimit și a suferit chinuri până la moartea pe cruce, ca prin Inviere să ne aducă nouă eliberarea din păcat și din robia diavolului. Aceasta însemnează realizarea mântuirii obiective a oamenilor, pe care o vom trata în prima parte a acestui capitol. În partea doua vom arăta cum își însușește omul, după colindele religioase, mântuirea subiectivă.

Colindele religioase tratează cu lux de amănunte vinderea lui Iisus, judecata, răstignirea, îngroparea și Invierea Domnului. Poporul dreptcredincios ia parte la acestea cu strângere de

59. Pr. Dr. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 242.

60. *Ibidem*, p. 242.

inimă și cu durere adâncă. El prohodește duios și cu inima ruptă ca a Maicii Domnului pe Cel ce pentru a noastră mântuire a răbdat crucea și moartea. Sentimentele cele mai adânc omenesti sunt infuzate în colindele noastre religioase. Credincioșii iau parte la patimile și îngroparea Domnului ca și cum ar însoți la groapă un frate sau o soră. Ei asociază întreaga natură la patimile Domnului. Și natura suferă și suspină odată cu Creatorul ei. Iată un colind, destul de expresiv, în această privință:

*«Pe cruce de brad L-a pus
Și la Golgota L-a dus
Cu sulița L-a străpuns
Sânge și apă a curs
Luna în sânge s'a 'mbrăcat
Munții s'au cutremurat
Ingeru'ncepu a plânge
Că se varsă Sfântul Sânge
Pe Iuda l-a blestemat
Că pe loc s'a spânzurat»⁶¹⁾.*

Altul, în care natura este sgduită de actul răstignirii:

*«De jale și de bănat
Soarele s'a 'ntunecat
Văile s'au turburat
Pietrele s'au despicat
Luna s'a făcut în sânge
Ingerii au prins a plânge
Cele stele mărunțele
Plângeau toate'n mare jale»⁶²⁾.*

Și un colind de Paști, foarte semnificativ:

*«Pe Hristos mi-L'a 'ngropat-î
În piatră. mi-L-a băgat-î
Cu lacăte L-a 'ncuiat-î
Lacătul s'a descuiat-î
Hristos în cer a sburat-î
Pe scaun s'a așezat-î»⁶³⁾.*

Aci se arată destul de clar îngroparea Domnului Hristos, paza mormântului, învierea și șederea de-a-dreapta Tatălui.

61. Gh. Cucu, *op. cit.*, colindul Nr. 155.

62. Sabin Drăgoi, *op. cit.*, colindul Nr. 19 (asemenea N-rele: 68, 143, 294 și Nr. 302).

63. Gh. Breazu, *op. cit.*, colindul Nr. 297.

Scopul întrupării Mântuitorului este lămurit în mintea poporului. Iată câteva exemple:

*«Ca să facă mântuire
Dela veșnica pieire
A lui Adam cel căzut
Cu tot neamul de demult⁶⁴⁾.
«In chip de rob s'a smerit
Și pe noi ne-a mântuit»⁶⁵⁾.
«Fînd Tu Impărat mare
Te-ai lăsat la munci amare
Și Te-ai dat la chinuire
De a Ta bunăvoire
Și Te-ai dat la răstignire
Ca să ne dai nemurire.
O, Iisuse, nume dulce
Ne-ai scăpat prin sfînta cruce,
Din osînda strămoșească
Și din mîna diavolească»⁶⁶⁾.
«Ca pre noi să ne izbăvească
De robia cea strămoșească»⁶⁷⁾.
«Pentru tine, Moș Adame
Eu purtai piroane'n palme»⁶⁸⁾.*

Reiese clar din citatele făcute din colinde, că credincioșii au în vedere eliberarea de sub păcat și de sub diavol. Pentru aceasta ei au credința puternică în Pruncul Iisus, care rupe zăpăsul morții la botez și înfrînge puterea diavolului prin coborîrea Sa triumfală, în iad. Credincioșii iau act cu umilință de patimile Domnului, dar gîndesc cu fericire la Invierea Lui cea preaslăvită de a treia zi. Și aci dogma este servită de resursele imaginației populare, care înregistrează faptele furnizate de slujbele dela denii și dela Prohod, îmbrăcîndu-le în podoaba versurilor și întărindu-le cu puterea credinței.

Să trecem acum la modul cum realizează fiecare ins în parte mîntuirea subiectivă. După concepția ortodoxă, condițiile mîntuirii subiective sunt trei: credință, fapte bune și Har. Cine posedă toate acestea în viață, capătă mîntuirea. Ce exemple ne oferă în această privință colindele? Stă în firea Românului de a fi milostiv, săritor grabnic la nevoie, ospitalier, iertător, iubitor de legea străbună și de pace. Colindele ilustrează toate aceste însușiri ale poporului român; moștenite din strămoși și pe

64. *Ibidem*, colindul Nr. 159.

65. *Ibidem*, colindul Nr. 187.

66. *Ibidem*, colindul Nr. 194.

67. *Ibidem*, colindul Nr. 226.

68. *Ibidem*, colindul Nr. 51.

care le consideră ca pe cel mai mare bun al său. Rugăciunea și grija de suflet se află în mare cinste la poporul român. Toate le face pentru preamărirea lui Dumnezeu și pentru mântuirea sufletului. Iată câteva exemple din colinde:

Cel care și-a asigurat loc în rai, răspunde când este întrebat:

*«Cine ți le-a dat-u
Atât bine mult-u
Datu-mi-a, mi-a dat-u
Pentru ce am rugat-u»* ⁶⁹⁾.
*«La d'albe biserici
Cu făclii aprinse
Și cu liturgii»* ⁷⁰⁾.
*«La d'albe biserici
Cu prescuri mergând-u
Ușa deschizând-u
Pe Domnul rugând-u
Precum L-am rugat-u
Așa El mi-a dat-u»* ⁷¹⁾.

Și-a câștigat loc în rai pentrucă:

*«Am pus casă lângă drum
Și-am adăpat secetoșii
Și-am încălzit friguroșii
Tot mai fac, Doamne, mai fac
Poduri tari
la ape mari
Puțuri reci
la câmpuri seci»* ⁷²⁾.

Omul rău găsește raiul încuiat. Cel sărac găzduște pe Dumnezeu și pe Sf. Petre, care-l răsplătesc pe urmă. Rugăciunea stăruitoare și continuă a credinciosului și Harul primit prin Sfintele Taine îl întăresc și îi netezesc calea spre desăvârșire.

În ceea ce privește Sfintele Taine, amintim aci despre Taina Sfintei Impărtășanii. Sunt numeroase colindele care încearcă să prezinte dogma transsubstanțierii. Astfel:

*«Carnea jos pica
Pe unde pica,
Grâu bun se făcea.
În mâini, în picioare
Mi-au bătut piroane.*

69. Sabin Drăgoi, *op. cit.*, colindul Nr. 30.

70. *Ibidem*, colindul Nr. 115.

71. *Ibidem*, colindul Nr. 73.

72. Gh. Cucu, *op. cit.*, colindul Nr. 72.

*Cu cui de oțel
Dând cu mai de fier
Și de ce bătea
Sângele țâșnea
Pe unde pica
Vin bun se făceau
Și spini aduna
Și Mă 'ncununa
Tare Mă 'npungea
Sudoare curgea
Pe unde pica
Miruri înflorea»⁷⁴).*

Prin urmare, dogma răscumpărării, ca și aceea a întrupării, se reliefează destul de clar în colindele religioase românești. Ele capătă o mare valoare în simțirea intimă a poporului credincios, care-și pune ca țintă a vieții de a face fapte plăcute Domnului, pentru a-și putea asigura din vreme un loc bun în rai.

d) Despre sfârșitul pământului, judecata viitoare, iad și rai.

Sufletele credincioșilor sunt dornice de a cunoaște ce se va petrece dincolo de pragul mormântului. Creștinismul a dat răspuns întrebărilor, chinătoare uneori, cu privire la viața viitoare, încât creștinul știe ce are de făcut în viața aceasta pământească și ce-l așteaptă în cea viitoare. El așteaptă cu seninătate moartea, care acum nu mai are putere asupra sa. El are nădejdea învierii și garanția împărăției celei veșnice.

Dumnezeu însă nu ne-a fixat data sigură când va fi sfârșitul pământului, ci numai ne-a indicat semne după care vom putea cunoaște acest sfârșit. Colindele pun și ele această întrebare: când va fi «zărșenia» pământului? Omul bun stă la masă cu Dumnezeu și cu Sfinții. La un moment dat, omul întreabă: «Când a și vacul d'apoi?».

*«Atuncia și vacu d'apoi
Cand va bate fi pe tată
Și fică-sa pe maică-sa
Frați mai mic pi șel mai mare
Soră mai mic și pi șea mai mare
Și himă-său pe nănașu-său*

74. Gh. Breazu, *op. cit.*, colindul Nr. 63 și N-rele: 68, 122, 124, 126; vezi și Gh. Cucu, *op. cit.*, colindele Nr. 72, 73, 74, 77, și Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, colindele Nr. 2, 34, 108, 297.

*Și hînă-sa pe nănaș-a-sa.
Atunci a și vacu d'apoi
Și sfârșirea pământului
Și mântuirea lumii noastre» 75)*

Aci iese la iveală concepția poporului despre viața familială. Certurile și bătăile între membrii familiei sunt lucruri atât de rele, încât vestesc sfârșitul pământului.

Judecata viitoare, care înseamnă răsplătirea faptelor bune și a celor rele, este arătată în colinde cu tot interesul, deoarece numai celor buni, care s'au făcut vrednici de împărăția cerească, le este permis să intre în rai, unde au fericirea de a sta în preajma slavei Tatălui Ceresc. Judecata particulară se face imediat după moarte. Sfântul Petru, portarul raiului, nu dă drumul în rai celor ce au făcut fapte rele, chiar dacă sunt neamurile sale cele mai iubite. Iată ce răspunde el tatălui său:

*«Ba tu loc în Raiu că n'ai
Că birău fostu-ți-ai
Pe săraci ai asuprit
Și-așa Raiul ai pierdut.*

Mamei sale îi spune:

*«Ba tu loc în Raiu, că n'ai
Crăsmărițu fostu-ți-ai
Iții goale datu-ți-ai
Și-așa ioc în Raiu nu ai.*

Surorii sale, dimpotrivă, îi răspunde cu dragoste:

*«Ba tu loc în Raiu că ai
Ți-a fost casa lângă drum
Pe cei goi i-ai îmbrăcat
Cei flămânzi i-ai săturat
Pe setoși i-ni adăpat
Loc în Raiu ai câștigat »76).*

La fel unui frate:

*«Loc în Raiu frățico ai
Că pân'ai fost în viață
Și cioban la oi ai fost
Ți-ai pus stâna lângă drum
Căți drumești pe drum treceau
Toți cu lapte îi hrăneai
Și de câini îi apărai» 77).*

75 C. A. Ionescu. *op. cit.*, colindele Nr.: 14, 25, 31, 60.

76. Sabin V. Drăgoi, *op. cit.*, colindele Nr. 22 și 182.

77. *Ibidem*, colindul Nr. 252.

Sunt și colinde care plâng ceasul morții, din cauza faptelor rele făcute în viață. Așa sunt «colindele de zorit», care se cântă în revărsatul zorilor, atunci când femeile tămâie morții în cimitir.

Omul, în fața morții, este conștient de judecata ce-l așteaptă, de aceea, după ce îndeamnă pe ai să ca să-i dea sărutarea de pe urmă, le spune:

*«Că mă duc unde m'așteaptă
La judecata cea dreaptă,
Ca să-mi iau bune sau rele
După păcatele mele.
Ci mă rog vouă fierbinte
Aduceți-vă aminte
Și pă rugați ca tot omul
Pentru mine către Domnul
Ca să nu-mi orânduiască
Unde o să mă muncească.
Ci înaina să-mi lumineze
Și în Raiu să mă așeze»⁷⁸⁾.*

Se vede deci cum credincioșii au Ortodoxia plămădită în tote cutele sufletului. Ei nu privesc cu teamă cerul. Ei știu că acolo sus este Acela care s'a întrupat, a trăit viață ca și noi, a suferit și a luat pe umerii Săi păcatele întregii omeniri. Ei știu că Acela este îndelung milostiv și pleacă luarea aminte la rugăciunile noastre și mai ales la rugăciunile Maicii Sale, care pururea se roagă pentru noi. Când îngerii o întrebă pe Maica Domnului de ce plânge și suspină, ea le răspunde:

*«Dar eu cum să nu suspin
Că oamenii când se scoală
Nici pe obraz nu se spală
Fără se duc la fâgădău
Sudue pe Dumnezeu.
Nu li-e frică că-i trăznește!
Și mi-e milă de pruncuți
Că rămân fără de părinți»⁷⁹⁾.*

Judecata de apoi este deasemenea prezentă în colinde. Ea este așteptată cu încredere de cei binecredincioși și este descrisă aproape cu cuvintele Sf. Scripturi:

*«Că lumea'n veac se sfârșește
Și județul se gătește
La județ toți ne vom strânge*

78. Gh. Breazu, *op. cit.*, colindul Nr. 217.

79. Săbin Drăgoi, *op. cit.*, colindul Nr. 251.

*Păcătoșii toți vor plânge,
Iisus Hristos le va zice:
«Veniți dreptilor la Mine,
Care ați slujit cu bine,
De împărățiți cu Mine
Impărăția cea bună,
Cu ingerii împreună,
Să ne facem voie bună».*
*Păcătoșilor va zice:
«Duceți-vă dela Mine
In focul cel de vecie
C'acolo sunt munci gătite
De tot felul de păcate
Curvelor le sunt gătite
Sbiciuiri de foc impletite
Curvarilor le sunt gătite
Paturi de foc înroșite
Lacomilor sunt gătiți
Viermii cei neadorămâți»⁸⁰).*

Arătarea Domnului la această ultimă judecată va fi plină de slavă și mărire.

Dar cum vede imaginația populară iadul, locul de tortură a celor păcătoși, și raiul, locul de fericire al celor credincioși. Desigur, izvorul de informație îl formează lectura pasajelor respective din Sf. Scriptură și Cazaniile care explică pericopele evanghelice în legătură cu acestea. Deasemenea, un bogat izvor de inspirație îl constituie diferitele icoane, care reprezintă iadul cu o serie întregă de categorii sociale care se chinuiesc în focul cel veșnic. S'ar putea face chiar o interesantă paralelă între colind și icoană. In orice caz, viziunea iadului și a raiului în concepția populară, este conformă cu doctrina Sf. Biserici Ortodoxe, care ne învață prin Sf. Scriptură că locul pregătit păcătoșilor este «iezer de foc»⁸¹), «cuptorul de foc, unde va fi plângerea și scrâșnirea dinților»⁸²), «întunericul cel mai din afară»⁸³), etc.

Iată o viziune a iadului și a raiului, care ne va scuti să măi dăm și alte exemple. Așa precum Dante a fost condus în infern de Ovidiu, sufletul celui mort este condus de un înger:

*«Ingerul morții acum
Mă însoțește la drum
Și mă trece pe la iad*

80. *Ibidem*, colindele Nr. 32 și 118.

81. Apocalips XX. 10—14 și II Petru, II, 17.

82. Matei, XIII, 42, 50.

83. *Ibidem*, XXII 13.

Unde păcătoșii ard.
Vai, la el când mă uitai
Ce văzui mă'nspăimântai
Văzui balaur căscând
Și din gură foc vărsând
Curgând ca un râu întins
Inflăcărat și nestins.
Și'n frunte-i un un drac ședea
Cu Iudu'n brațși ardea.
De acolo la alt vad
Tot la iad, la iad, la iad,
O, vai, când iar mă uitai
Ce văzui mă'nspăimântai...

În aceste vaduri se găsesc diferite categorii sociale, care-și iau răsplata pentru cele făcute în viață. Găsim aici: mulți popi eretici, cu dascăli și grămățici, împărați tirani, tâlhari și uci-gași, hoți și răpitori și pungăși, vrăjitoare și fermecătoare, bețivi și desfrânați, profetese false, negustori și femei nelegiu-ite, care și-au aruncat pruncii lor. Desigur, nu sunt trecuți cu vederea bogații, care acum ard în vâlvori pentru că nu au ajutat pe săraci. Iată și descrierea raiului în același colind:

«In dreptata când mă uitai
Ce văzui mă bucurai
Văzui raiul cel frumos
Ca soarele luminos
Și mese întinse de rând
Pe ele făclii arzând.
Unde 'mprejur drept sta
Și bucurie gusta
Impreună dănțuind
Și pe Dumnezeu slăvind...

În vadurile raiului, credincioșii se bucură în prezența Sfin-ților, Apostolilor și cuvioșilor. Pelerinajul la iad și la rai se ter- mină cu următoarea rugăciune îndreptată către Dumnezeu:

«Ci o, Doamne, mila Ta
De noi nu o depărta.
Tu ne-ai zidit, Tu ne știi
Iartă-ne cu niștor fii
Ție, Doamne, am greșit
Dar și Ție am slujit.
Pe alt Dumnezeu nu știm
Pe Tine toți Te slăvim»⁸⁴⁾.

84. Gh. Breazu, op. cit., colindul Nr. 216.

Pe lângă interesantele imagini pe care ni le trece pe dinaintea ochilor, acest colind are și o mare valoare morală, mai ales pentru cei ce sunt în pragul bătrânețelor și-și așteaptă moartea ca să-i izbăvească de pumnul de lut, care încă mai încopciază sufletul lor.

Credincioșii ascultă cu multă evlavie aceste colinde, care-i trezesc interesul și curiozitatea în legătură cu cele ce vor urma după moarte.

Așa cum reies din colinde, credințele cu privire la sfârșitul pământului, judecata viitoare, iad și rai vădesr baza dogmatică pe care ele s'au clădit.

Poporul român crede cu tărie în viața de dincolo de mormânt și o așteaptă cu seninătate, având nădejde la Maica Domnului și la Fiul ei cel răstignit pe cruce.

CONCLUZII.

Desigur, numeroase alte idei dogmatice, ca cele despre Dumnezeu, facerea lumii, îngeri, demoni, Maica Domnului, Sfinți, etc., care se găsesc în colindele religioase românești, au rămas netratate în această lucrare, pentru motivul arătat la început, că o tratare completă a problemei ar necesita un cadru mult mai larg. Ne vom strădui însă ca, în alte lucrări similare, să ne ocupăm și de celelalte idei dogmatice presărate din abundență în folclorul religios românesc.

Din expunerea de mai sus se pot scoate câteva concluzii:

În primul rând, observăm că majoritatea colindelor au în centrul lor pe Domnul nostru Iisus Hristos. Mai toate descriu Nașterea Sa cea mai presus de fire, patimile, moartea și Învierea Sa din morți. Pe lângă acestea, găsim presărate în colinde și numeroase idei în legătură cu Maica Domnului, Sfinți, Sfintele Taine, precum și interesante viziuni asupra iadului, raiului și judecării viitoare. Toate sunt însă legate de răscumpărarea omului, de mântuirea lui din lanțurile păcatului strămoșesc și din robia diavolului.

În al doilea rând, observăm că în toate colindele se simte năzuința omului de a fi cât mai aproape de Dumnezeu, de a-I servi și de a-L preamări. Credincioșii experiază pe Dumnezeu. În colinde, copiii îl poartă în sufletele lor nevinovate la ferestrele gospodarilor. Dumnezeu însuși colindă cu Sf. Petru sau Moș Crăciun, coboară pe o scară de lumină, binecuvântează lumea și credincioșii. Maica Domnului găsește scăpare cu Fiul ei în munții noștri. Românul îi primește în casa sa, la vatră, unde aprinde focul, îi ospătează și-i odihnește. Pruncul Iisus gângu-rește fericit. Este o intimitate duioasă a cerului cu pământul.

O a treia observație pe care am putea să o facem este aceea în legătură cu funcția socială a colindelor. Colinda circulă odată cu colindătorii și duce din casă în casă fiorii credinței și ai tradiției. Colinda unește generațiile între ele. Ea apleacă pe bătrâni cu duioșie asupra copiilor, pe care îi sorcovesc și le urează viață lungă. Colindele au darul de a îmbia pe oameni, să trăiască alături de Dumnezeu, de strămoși, de pământ și de copiii, care transmit mai departe colindele, pe care și ei le-au apucat dela părinții lor. În satul românesc, în vremea colindelor, e veselie, chiot, pocnet de bice. Toată natura ia parte la sărbătoare. Omul nu poate sta închis în casă, ci umblă, se duce la biserică, se întâlnește cu prietenii. Copiii povestesc mult timp cum au umblat cu colindele și se întovărășesc pentru la anul. Pe ei nu-i interesează ceea ce strâng: bani, colaci, mere, nuci, etc. Bucuria lor mare este aceea de a merge cu colindul... Așa trec anii, într-o înfrățire a cerului cu pământul și a oamenilor între ei.

În fine, am putea menționa și rolul de catehizare a poporului, pe care îl au colindele. Atâtea cete de colindători sunt tot atâtea cete de apostoli plecați la propovăduire. Cuvântul acestor micuți, cântat sau rostit, este ascultat cu căldură și dragoste de gazdele care-i primesc cu bucurie. Și chiar dacă fantezia credincioșilor a putut introduce în prezentarea adevărilor creștine unele elemente pitorești de coloratură locală și unele amănunte create de mintea lor iscoditoare, impresia noastră generală este că credincioșii noștri își reprezintă destul de fidel principalele dogme creștine în colindele lor iubite și păstrate cu sfințenie, ca niște adevărate rituri ale unui cult moștenit dela străbuni.

BIBLIOGRAFIE

1. Breazu Gh., *Colinde*, culegere, Craiova, Scrisul Românesc, 1938.
2. Kiriac D. Gh., *Colinde și cântece de Crăciun*, Ediția completă, îngrijită de C. Brăiloiu, București, 1945.
3. Coman Gh. Ioan, *Nașterea Domnului, în colinde*, (conferință), inedit.
4. Cucu Gh., *200 colinde populare*, culese dela elevii Seminarului Nifon, în anii 1924—1927, ediție postumă, îngrijită de C. Brăiloiu, București, 1936.
5. Drăgoiu V. S., *303 colinde*, cu text și melodii, culese și notate, Craiova, Scrisul Românesc, (fără an).
6. Gennep van Arnold, *Manuel de Folklore Français contemporain*, Paris, 1943, I.
7. Ionescu C. A., *Colinde*, cu text și melodii, Sibiu, 1944.
8. Pamfile Tudor, *Culegere de colinde*, București. *Sărbătorile la Români, Crăciunul*, București, 1914.
9. Rosetti Alex., *Colindele religioase la Români*, București, 1920.
10. Stănilca D., Pr. Dr., *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943.
11. Teodorescu Gh. Dem., *Colindele*, în lucrarea *Poezii Populare Române*, București, 1885.
12. Vulpescu M., *Cântecul Popular Românesc*, București, 1930.

ÎNVAȚĂMÂNTUL SUPERIOR AL BISERICII ORTODOXE RUSE

Operele Înalt Prea Sfințitului și Prea Fericitului Patriarh al Moscovei și al întregii Rusii, Alexei, tipărite la Moscova în anul 1948, îmbrățișează un material variat, format din cuvântări, pastorale, adrese, rapoarte, articole, referitoare la marile împrejurări istorice prin care a trecut Biserica Ortodoxă Rusă, începând din anul 1941.

Capitolul XI din această ediție cuprinde cuvântările I. P. S. Patriarh Alexei, cu privire la Academii și Seminariile duhovnicești din Moscova și Leningrad.

Aceste cuvântări resfrâng armonia gândirii și înaltele principii ale Conducătorului Bisericii Ortodoxe Ruse asupra organizării noului învățământ teologic din U. R. S. S.

Totodată, în aceste cuvântări pe care I. P. S. Patriarh Alexei le-a pronunțat în localurile Academiiilor și Seminarilor duhovnicești din Moscova și Leningrad, aflăm o admirabilă caracteristică a vechilor și noilor școli duhovnicești; din ele răsare chipul noului păstor pe care noile instituții de învățământ duhovnicesc au misiunea să-l pregătească și să-l dea poporului pravoslavnic credincios rus.

Prin înalta învățătură, prin înalta atitudine morală și bogata experiență pe care o înfățișează, ele ne pot fi de un real folos; de aceea dăm în traducere o parte din aceste cuvântări.

Conf. I. Negrescu

1. Alexii, Patriarhul Moskovskii i vsia Rusi: «Slova, reči, poslanie...». Alexei, Patriarh al Moscovei și al întregii Rusii: «Alocuțiuni, cuvântări, pastorale...». Moscova, 1948.

C U V A N T A R E

rostită înainte de săvârșirea serviciului divin, cu prilejul înaugurării în Moscova a Institutului Teologic și a cursurilor teologico-pastorale ²⁾).

14 Iunie 1944.

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh!

Ne-am adunat astăzi, părinți și frați, ca printr'o obștească rugăciune să cerem binecuvântarea lui Dumnezeu pentru buna și, am putea spune, marea faptă a creierii unei noi școli duhovnicești, care trebuie să ia locul vechei școli duhovnicești. Vechea școală duhovnicească a fost o școală serioasă, profundă, severă, și în unele cazuri, o școală aspră. Bună să-i fie amintirea, cinste și mărire ei! Din ea a ieșit un întreg șir de sfinți ierarhi, păstori, teologi învățați, modești dar sânguincioși ostenitori în toate domeniile de activitate bisericească, de Stat și socială. Au învățat în ea Prea Sfințitul Tihon Zadonski, Filaret, Mitropolitul Moscovei, Prea Sfințiii Inochentie și Nicanor de Gherson, vrednicul de veșnică pomenire părintele Ioan de Kronștat; lumini ale științei teologice, ca rectorul Academiei Duhovnicești din Moscova, Protoiereul A. V. Gorski, profesorul Protoiereu Golubinski, prof. Bolotov, prof. Gluboevski și mulți, foarte mulți ostenitori în știința teologică, și un om de Stat atât de celebru cum a fost contele Speranski. În sfârșit, din școala duhovnicească a ieșit și Sanctitatea Sa Patriarhul nostru Sergheie, o mare celebritate, atât ca gânditor teolog, cât și ca scriitor duhovnicesc.

Nu vom putea înșira, într'o scurtă cuvântare, pe toți oamenii mari din toate domeniile științei și artei care au ieșit din vechea școală duhovnicească, seminarii și academii duhovnicești.

Dar, ca toate cele din aceeași lume pământească, și școala duhovnicească, cu toate meritele sale uriașe, a avut și părți slabe; o latură slabă a vechei școli duhovnicești a fost aceea că ea avea o dublă misiune. Era o școală de castă; ea avea misiunea de a înlesni castei clerului, în general celui sărac, să dea într'un mod avantajos educație și învățatură copiilor; a doua misiune a ei era de a pregăti cadrele de viitori slujitori ai Bisericii.

El limpede că nu orice fiu de preot sau de diacon sau de cântăreț avea înclinare spre slujba pastorală, spre a merge pe urmele părinților și străbunilor lor, și de aici urma că astfel de elevi, fără trageră de inimă spre instituțiile de învățământ duhovnicesc, aduceau în ele un spirit străin de Biserică, un spirit laic, scoborând nivelul atmosferei duhovnicești. Pe de altă parte

2. I. P. S. Patriarh Alexei, *op. cit.*, p. 163.

și conducerea însăși din aceste instituții duhovnicești, fiind indulgentă față de astfel de stări sufletești, dacă nu a majorității, totuși a multor elevi, îngăduia abateri, improprii unei severe școli duhovnicești, în privința regimului și a întregului mod de viață interioară.

Rezultatul era că școlile noastre duhovnicești aveau un caracter semi-laic, ce se reflecta în întregul sistem, atât de învățătură, cât și de educație. Acum însă nu trebuie să mai fie așa. Și nu va mai fi așa. Noi nu mai avem caste; nu mai există nici casta preotească; și oricare cetățean, indiferent al cui fiu și urmaș ar fi el, își poate alege în mod liber drumul după înclinarea sa; de aceea, cei ce vor intra în școlile noastre duhovnicești, vor intra în ele nu siliți, ci urmând înclinările lor de a sluji Sfintei Biserici, în cinul sfințit al preoției. Întregul regim al acestor școli trebuie să fie sever, bisericesc, fără nicio abatere spre modul de viață lumesc, laic, și toți elevii școlii noastre vor trebui să i se supună.

Cer binecuvântarea dumnezeiască asupra noii școli teologice, care din voința lui Dumnezeu se deschide cea dintâi în Moscova.

Fie ea urmașe în duh și putere Academiei Duhovnicești din Moscova, care a fost creiată și a înflorit sub ocrotirea și binecuvântarea Sfântului și de Dumnezeu purtătorul părintele nostru Serghie dela Radonej, făcătorul de minuni. O binecuvintez atât pe ea, cât și pe voi, pe toți ce veți osteni în ea, cu icoana Sfântului și a Arătării Maicii Domnului către El.

Să se pogoare această îndoită binecuvântare a Impărăției Cerurilor și a Sfântului Serghie asupra voastră a tuturor, ostentori ai învățământului duhovnicesc, și dacă nu este aceasta o urare prea îndrăzneată, duhul binefăcător al Academiei Duhovnicești din Moscova să fie îndoit în Institutul Teologic din Moscova, așa precum duhul prorocului Ilie s'a arătat îndoit în ucenicul său, prorocul Elisei.

Să ne rugăm pentru binecuvântarea dumnezeiască și ajutorul lui Dumnezeu către noi toți, în marea operă a creierii unei noi Școli Teologice, întru fericirea și slava Sfintei Biserici Ortodoxe.

Traducere făcută în seminarul de limba rusă al studenților din anul IV, dela Institutul Teologic de grad Universitar, București.

C U V A N T A R E

la Adunarea solemnă înclinată inaugurării Institutului Teologic și cursurilor teologico-pastorale din Moscova³).

14 Iunie 1944.

Vă felicit, iubitori de înțelepciune dumnezeiască, spirituală, bisericească, cu prilejul pășirii în câmpul învățaturii ei, sub ocrotirea și cu binecuvântarea Sfintei Biserici, sub conducerea unor profesori experimentați, ce au dobândit această înțelepciune în condițiunile grele ale vechei școale duhovnicești.

Vă numesc iubitori de înțelepciune, pentru aceea că nu am motive să presupun că altceva v'a adus aici: pe unii, pentru a răspândi învățătura; pe alții, pentru a agonisi învățatură, în afară de iubirea față de înțelepciunea duhovnicească și bisericească.

Dacă doriți să vă pătrundeți de ea, pentru ca apoi să depuneți cunoștințele și puterile voastre la picioarele lui Hristos, întru deplina slujire a Bisericii Lui, aceasta adâncește valoarea bunelor voastre aspirații și ne dă nouă, slujitorilor Bisericii, buna nădejde că îi veți sluji, la vremea voastră, ca niște păstori bine pregătiți, din punct de vedere duhovnicesc.

Acum la începutul drumului, vă este cu deosebire necesar să înțelegeți în ce anume constă învățătura duhovnicească sau, ceea ce este același lucru, înțelepciunea duhovnicească, și prin ce trăsături se caracterizează. Sfântul Apostol Iacob caracterizează astfel această înțelepciune duhovnicească: «Iar înțelepciunea cea de sus, întâi este curată, apoi pașnică, blândă, ușor de înduplecat, plină de îndurare și de roade bune, neîndoielnică și fără fățarnicie» (Iacob 3, 17).

Iată cât bine poate agonisi omul din apropierea sa de adevărata înțelepciune.

Și astfel, înainte de toate, înțelepciunea creștină este «curată».

Ea este curată atât după izvorul ei, cât și după scopul ei. Izvorul ei curat este Dumnezeu, Cuvântul Lui, cuprins în Sfintele Scripturi, apoi explicat și aplicat față de toate laturile vieții, prin învățătura și experiențele duhovnicești ale Părinților și Învățătorilor înțelepțiți de Dumnezeu. Scopul ei curat este de asemenea Dumnezeu, cunoașterea Lui în Hristos și înțelegerea căilor plăcute Lui.

De aici veți înțelege, cât este de importantă pentru voi, pentru toți cei ce năzuți să nu mergeți ca orbii pe cărările vieții, ci cu ochii deschiși, asemeni ucenicilor lui Hristos, Cleopa și Luca, cărora în contactul cu Domnul, izvorul oricărei cunoașteri și înțelegeri, «li s'au deschis ochii și L-au cunoscut pe El» (Luca

3. I. P. S. Patriarh Alexei, *op. cit.*, p. 165.

24, 31); — cât este de necesară și de importantă studierea cu grijă a Sfintei Scripturi, a operelor Sfinților Părinți, a regulilor și regulamentelor bisericesti, și nu o studiere cărturărească — uscată și ruptă de viață — ci una unită cu o reală înfăptuire a adevărilor învățate.

Înțelepciunea creștină este «pașnică și blândă, plină de îndurare și de roade bune». Pașnic și blând trebuie să fie și acela care lucrează pentru ea. După cum chipul soarelui se refrânge într'o apă liniștită, neturburată, tot astfel, numai într'un suflet liniștit, neturburat de patimi și de fel de fel de frământări, se poate reflecta lumina cerească a înțelepciunii spirituale.

Înțelepciunea spirituală a fost dăruită nu pentru ca ea să slujească drept armă de discordie și de vrajbă între oameni, ci pentru ca ea să contribuie la unirea spirituală a oamenilor, în numele adevărului, în numele iubirii de Hristos, așa precum a fost la Apostolii lui Hristos, care stăpânind adevărul și înțelepciunea spirituală, au fost «legați prin unirea iubirii». Înțelepciunea spirituală ne învață să manifestăm chiar în viață cuvântul profetic: «printre cei ce urăsc pacea, iubitori de pace sunt» (Ps. 119. 6).

Înțelepciunea creștină este «lesne de înduplecat, neîndoelnică și fără fățarnicie». Ea proclamă și dăruiește adevărata libertate spirituală. Dar totodată propovăduiește cu Apostolul «supunera la ordinea omenească pentru Domnul» (I Petru 21, 3). Cei ce râvnesc la adevărata înțelepciune trebuie să înalțe spiritul oamenilor din înjosirea robiei și din slăbirca duhului, spre libera descoperire și manifestare a puterilor lui, și totodată să-l sustie într'o liberă și nefotarnică supunere, fără șovăire, față de legea și autoritatea stabilite de Dumnezeu, și să-l apere de samavolnicie, care este denaturarea și pervertirea libertății.

Iată, părinți și frați, ceea ce trebuie unii să propovăduiți iar alții să învățați în această grădină duhovnicească din nou deschisă.

Pe noi ne-a adunat și ne-a unit astăzi dorința obștească de a cere și a primi binecuvântarea lui Dumnezeu, la începutul bunei noastre înfăptuiri.

Și noi credem că—prin rugăciunile Sfântului Serghie, căruia i-am închinat acest nou răsadnic de învățământ duhovnicesc, și a Sf. Justin Filosoful, în a cărui zi își deschide porțile — binecuvântarea dumnezeiască se va coborî peste străduințele plăcute lui Dumnezeu și peste faptele noastre bune, părinți și frați, și că aceste străduințe și fapte vor aduce la vremea lor o îmbelșugată roadă spre slava lui Dumnezeu, a Sfintei Lui Biserici și a învățământului duhovnicesc.

Noi credem că și Prea Fericitul Patriarh răposat Serghie ia parte la bucuria noastră de astăzi, el care a lucrat atât de

mult și cu atâta dragoste pentru creierea Institutului Teologic și a cursurilor teologico-pastorale, și că el, împreună cu noi, imploră ajutorul lui Dumnezeu, pentru această mare înfăptuire bisericească a noastră.

Traducere făcută în seminarul de limba rusă al studenților din anul III, dela Institutul Teologic de grad Universtiar, București.

C U V Â N T A R E

la Adunarea festivă anuală dela Institutul Teologic din Moscova, ținută cu prilejul terminării cursurilor școlare⁴).

30 Iunie 1946.

Cu ajutorul lui Dumnezeu, am terminat al doilea an școlar în Școala noastră duhovnicească.

Din mila lui Dumnezeu, cu munca stăruitoare a părintelui Rector și a întregului corp profesoral dela Institutul Teologic și dela Cursurile pastorale, s'a realizat mult în acest an, pentru progresul Școalei noastre duhovnicești. Acum cei ce învață au dobândit, ca să zicem așa, înfățișare de elevi și studenți, și ceea ce este mai presus de toate, dispoziția lor sufletească este duhovnicească, bisericească. Acest lucru se vede din toate: și din atitudinea lor față de obiectele de învățământ, și după purtarea lor, și după răspunsurile la examene. Ceea ce constituie lucrul cel mai important într'o școală duhovnicească, legătura cu Biserica și cu slujba dumnezeiască, a celor ce învață, noi acum o avem. Elevii noștri pot să se închine zilnic în biserică, să participe la slujbele sfinte — prin cântare, citire și ajutorul ce-l dau în altar. Se poate spune cu mângâiere, prin cuvintele unui canon bisericesc, că «armonios a răsunat cântarea bisericească» la noi în Școala Teologică. Noi am fost martori la aceasta în timpul Liturghiei de astăzi. Acest lucru este cu mult mai semnificativ și mai important decât pare la o privire superficială.

Asupra Școalei noastre duhovnicești s'au îndreptat nu numai privirile credincioșilor Moscovei, nu numai ale oamenilor Bisericii din Uniunea noastră, dar și ale întregii lumi ortodoxe de peste graniță, și mai ales din țările slave, de unde mulți ostenitori ai Bisericii și-au primit cultura teologică în Academiiile noastre Duhovnicești: de exemplu, capul Bisericii Bulgare, Exarhul Mitropolit Ștefan, și-a primit învățătura superioară teologică în Academia Duhovnicească dela Kiew; Mitropolitul Iosif, care în lipsa Patriarhului stă în fruntea Bisericii Sârbe, a terminat de asemenea Academia Duhovnicească dela Kiew; încă doi episcopi sârbi și-au primit învățătura în Academia

4. I. P. S. Patriarh Alexci, *op. cit.*, p. 168.

din Moscova; Patriarhul român Nicodim a fost deasemenea elev al Academiei dela Kiew. Acum, acești Ierarhi nădăjduesc să dea învățatură duhovnicească tinerilor din țările lor, care doresc să se consacre slujirii Bisericii, cu încredințarea că această școală, în fond, este vechea Academie Duhovnicească, care i-a format pe ei și despre care ei păstrează cele mai frumoase amintiri.

Știința duhovnicească nu este ușoară: în fața celor ce învață se ridică sarcini speciale, pentru că ei se îndrumează spre o slujire specială, slujirea Bisericii, și ei se îndrumează din vocație și nu din silire sau din nevoie. Cu atât mai prețios este faptul că elevii noștri trec pe calea învățaturii cu atâta dragoste și râvnă, pregătindu-se pentru înalta slujire a Bisericii lui Dumnezeu. În aceasta vedem noi garanția succeselor lor viitoare. Căci din școala noastră duhovnicească vor ieși Arhipăstorii și Păstorii care vor trebui să ne înlocuiască pe noi, profesorii și conducătorii învățământului duhovnicesc din Patria noastră.

La trebuințele Școalei noastre duhovnicești, cu dragoste răspund și Arhipăstorii și toți credincioșii din țara noastră; în sprijinul lărgirii rețelei instituțiilor de învățământ duhovnicesc vine cu mare simpatie Guvernul nostru, care cu toată bunăvoința a privit inițiativa noastră de deschidere a Academiei Duhovnicești din Moscova, Leningrad și Kiew și a Seminarilor Duhovnicești din câteva Eparhii.

Cu ajutorul lui Dumnezeu, dela începutul noului an școlar, sub vechiul acoperământ al mănăstirii Sf. Serghie, în vechea sa clădire istorică, se va deschide Academia Duhovnicească din Moscova, condusă de un rector Episcop, iar Cursurile noastre Pastorale vor fi transformate în Seminar Duhovnicesc. La fel și în alte Eparhii.

Exprim recunoștință părintelui Rector și întregului corp profesoral, pentru ostenele duse întru slava Bisericii Ortodoxe și a învățământului duhovnicesc. Chem asupra conducătorilor, profesorilor și studenților binecuvântarea lui Dumnezeu și le urez să ostenească și mai departe, cu aceeași râvnă și cu mai mare succes, pentru același scop înalt și sfânt.

Traducere făcută în seminarul de limba rusă al studenților din anul II, dela Institutul Teologic de grad Universitar, București.

C U V A N T A R E

la Adunarea solemnă a Academiei Duhovnicești din Leningrad ⁵⁾.

14 Octombrie 1946.

Cu un sentiment de recunoștință către Dumnezeu, pentru îndurarea Lui față de noi, felicit pe Inalt Prea Sfinția Voastră, pe profesorii și studenții celei mai înalte școli duhovnicești a noastră, Academia Duhovnicească din Leningrad, cu prilejul deschiderii cursurilor ei.

Acest fapt este plin de semnificație pentru Biserica noastră Ortodoxă, ca un semn de renaștere a unui centru de învățământ duhovnicesc, ca o întemeiere a nădejdei de înmulțire în ea a păstorilor plini de înțelepciune duhovnicească și de cunoștințe teologice, ca o înfăptuire a uneia din cele mai de seamă misiuni a autorității bisericesti — de a se îngriji de educația și formarea viitorilor păstori.

Datorită griilor și ostenețelor Inalt Prea Sfinției Sale Mitropolitul Grigore și colaboratorilor lui cei mai apropiați întru organizarea Academiei Duhovnicești, avem mângâierea de a vedea că ea este acum gata să-și înceapă opera sa de mare importanță și răspundere. Noi vedem cu bucurie între zidurile ei locașul dumnezeiesc, această străveche școală de cucernicie, în care ne-am închinat astăzi, cerând binecuvântarea dumnezeiască pentru marea lucrare bisericască, pentru sfânta slujbă a propovăduirii lui Dumnezeu (Rom. 15, 16), spre a împărtăși învățătura vieții veșnice elevilor noștri, dintre care mulți apoi vor deveni păstori ai Bisericii lui Hristos.

Dar ce trebuie făcut pentru ca Academia Duhovnicească, re-născută, să fie la înălțimea chemării sale și să dea Bisericii păstori sfințiți — duhovnici, râvnitori și venerați lucrători în ogorul lui Hristos, a căror misiune în toate timpurile, în mod statornic, este nu atât propria mântuire, ci mântuirea păstoritorilor ce li s'au încredințat?

Recunoscând ceea ce se cuvine, mai mult încă, închinându-ne înaintea faptelor mari ale ostenitorilor științei spirituale vechile noastre Academii Duhovnicești, dintre zidurile cărora au ieșit mulți renumiți arhipăstori și păstori, învățați teologi ce au îmbogățit știința spirituală cu operele și studiile lor, noi suntem totuși datori să ne îngrijim de a evita acele greșeli și abateri care, în fond, au dus la aceea că, nu fără o deosebită acțiune a Providenței Dumnezeiești, s'au închis pentru un timp porțile școlii duhovnicești, pare că pentru a ne da timp să ne gândim ce anume se cere dela o școală duhovnicească și dela cei ce lucrează în ea, și ce trebuie ea să evite, pentru a fi într'ade-

5. I. P. S. Patriarh Alexei, *op. cit.*, p. 170.

văr o școală duhovnicească, pentru ca să nu fie defăimat în ea Harul Sfântului Duh ci să lucreze fără nici o piedică.

Dar ce greșeli și abateri ale vechii școli duhovnicești, atât medii cât și superioare, s'ar putea arăta spre preîntâmpinarea repetării lor în noua noastră școală? Despre acest lucru s'ar putea vorbi mult și pe larg; despre aceasta au vorbit și au scris mult la timpul lor arhipăstorii de seamă, «păzitorii casei lui Dumnezeu»: aici eu mă voi referi la această problemă doar pe scurt și în liniile cele mai generale. A fost un timp când în școala duhovnicească domnea o direcție scolastică, o învățare uscată și formală a materiilor și încă într'o limbă străină, în limba moartă latină. Dela profesorii și elevii de atunci se cerea nu atât o expunere înaltă, ci o expunere bombastică a celor mai banale idei. În zilele festive ale serbărilor, în zilele de sărbătorire a bărbaților de seamă ai Statului și ai Bisericii, ei erau atrași spre scrierea și pronunțarea de cuvântări omagiale în care întrebuintau cu deosebire exemple din mitologia păgână. Astfel, de pildă, sărbătorind odată pe Mitropolitul Moscovei Platon, renumitul bărbat al Bisericii dela sfârșitul sec. al XVIII-a și începutul celui de al XIX-lea, elevii Seminarului Vitan au recitat în onoarea lui versuri și au intonat cantate, în care îl comparau cu Apollo; și acest lucru nu a uimit pe nimeni, desi cântăreții, declamatorii și ascultătorii și însăși Vlădica — Mitropolitul Platon, se înțelege, nu puteau să nu recunoască că între tânărul zeu păgân și Mitropolitul de adânci bătrânețe, nu erau, decât prea puține lucruri comune...

Acest întreg sistem de studiu al științelor spirituale întuneca esența cunoștinței duhovnicești, și dacă, totuși, din această școală au ieșit oameni cu serioase și bogate cunoștințe, aceasta se datorește acelei excepționale stăruințe și râvnei fără seamăn față de știință în general, prin care se caracterizează fețele din așa numitul cîn bisericesc.

Acest sistem a fost înlocuit prin ploconirea în fața autorității învățaților teologi protestanți nemți. Operele lor se traduceau și se tălmăceau în tomuri întregi, și până în timpul din urmă profesorii și elevii noștri, mai ales cei din școala superioară, au rămas prizonierii lor.

El drept că odată cu aceste opere ale ostenitorilor-profesori ai Academiiilor Duhovnicești s'au tradus și operele Sfinților Părinți și ale Învățătorilor Bisericii, dar învățații teologi se foloseau în lucrările lor mai puțin de acestea decât de izvoarele germane.

Toate acestea, la urma urmelor, nu constituiau ceea ce trebuia să îndestuleze pe elevii școalelor duhovnicești pentru ca în ei să se sădească o solidă învățătură Ortodoxă și o adâncă dispoziție religioasă.

Școala duhovnicească a sărăcit treptat în spirit religios,

și numai personalități izolate mai păstrau în suflet o dispoziție cu adevărat bisericească, religioasă; însă majoritatea celor ce învățau erau pătrunși de un spirit lumesc, laic.

Acest lucru e explicabil, întrucât școala duhovnicească din acel timp urmărea un scop îndoit: pe de o parte, de a da învățatură teologică elevilor ei, pe de alta de a fi o școală accesibilă pentru copiii clerului mai puțin înstărit, întrucât protoiereii bogati își dădeau de preferință copiii lor la instituțiile de învățământ laice; și de aceea nu totdeauna toți cei ce intrau și absolveau școala duhovnicească erau oameni cu vocație religioasă. De aceea, în mediul elevilor școlilor duhovnicești, atât superioare dar mai ales medii intrau oameni chiar necredincioși...

Dar ce poate fi mai monstruos și mai de neînchipuit decât noțiunea de «teolog necredincios»? Multumim lui Dumnezeu, — toate aceste lucruri triste din școlile duhovnicești au rămas în trecut. Acum nu numai că putem dar și suntem datori să luăm din vechea școală acele multe lucruri bune pe care ea le-a dat, și să renunțăm la păcatele, abaterile și greșelile ei.

Acum în Seminarile și Academile noastre Duhovnicești vin să predea și să învețe doar acei ce în adevăr simt în ei bătaia unei inimi credincioase, cărora li s'a dat de Dumnezeu darul nepretuit al credinței și al iubirii față de Domnul, acei ce sunt gata să închine viața lor slujirii lui Hristos și Bisericii Lui, ce sunt gata să ia asupra lor din tinerețe blândul jug al lui Hristos.

O mare răspundere și mare obligație are întregul corp profesoral, în frunte cu rectorul Academiei, de a îndruma chiar dela început pe calea cea dreaptă mersul cursurilor în Academie, de a da cuvenita «înfățișare» Academiei și de a arăta că ea este în plinul sens al cuvântului o Academie Duhovnicească, în care studenții vor pătrunde, înainte de toate, științele spirituale — Sf. Scriptură, operele Sfinților și înduhovnicitorilor întru Dumnezeu Părinți și Învățători ai Bisericii, se vor sprijini pe operele lor și nu pe operele celebre, ce-i drept, dar neluminate de Rațiunea Dumnezeiască, ale învățaților și scriitorilor laici, după cum s'a observat la mulți scriitori-teologi învățați și după cum vedem și acum la unii predicatori bisericești care sunt prea puțini sau chiar nu sunt deloc cunoscători ai bogatei literaturi bisericești, și care dintr'o frică neîntemeiată de a nu trece ca înapoiți, introduc în operele lor fragmente și citate luate din literatura laică.

Noi punem în noua noastră școală superioară și medie, în Academia Duhovnicească și în Seminarul Duhovnicesc cele mai luminoase nădejdi.

Suntem fericiți că odată cu cunoștințele teologice și bisericești-istorice, tinerii ce ies din școlile noastre vor duce și o dispoziție spirituală, o cucernică năzuință spre sfințenie, vor de-

veni apărătorii pietății, vor fi inspirați în năzuința lor de a sluji Biserica lui Dumnezeu, nu înălțându-se întru înțelepciune, ci purtându-se ca niște smeriți, după expresia Apostolului Pavel.

Aceasta este nădejdea Bisericii și a ierarhiei ei.

Socot că este o datorie a noastră să relevăm că și Guvernul nostru, și Marele Conducător din fruntea lui, I. V. Stalin, care prin înțeleapta sa grijă îmbrățișează toate laturile vieții poporului nostru, privesc cu simpatie creșterea școlii noastre duhovnicești și, fără îndoială, așteaptă ca ea să se desvôle în spiritul ei propriu bisericesc, și să scoată dintre zidurile ei păstori care prin conducerea duhovnicească a păstoriiților lor, vor duce poporul credincios spre înfăptuirea aceluiași scopuri spre care aspiră și Guvernul, cultivând anume în popor dragostea pentru muncă — baza bunei stări a poporului, conducându-l spre desăvârșirea morală, încălzind în el devotamentul pentru Patrie și pentru vechile tradiții ale pământului natal.

Să-i ajute Domnul școlii noastre duhovnicești să îndreptățească nădejile puse în ea!

Garanția că Academia Duhovnicească din Leningrad și Seminarul duhovnicesc din Leningrad vor realiza aceste nădejdi o avem în marea experiența pedagogică a conducătorului ei—Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Grigorie, precum și în alegerea făcută de el a conducătorilor și a profesorilor însuflețiți de dorința de a sluji opera de educație duhovnicească a tineretului încredințat.

În semnul binecuvântării lui Dumnezeu predau în dar școlilor duhovnicești din Eparhia Leningradului această icoană a ocrotitorului științei teologice, a Sf. Apostol și Evanghelist Ioan Bogoslovul, prin rugăciunile căruia să se întărească și să crească Academia noastră Duhovnicească și Seminarul nostru Duhovnicesc, renăscute, și asupra lor să fie ocrotirea Maicii Domnului.

Traducere făcută de grupul profesorilor Institutului Teologic de grad universitar din București, care urmează cursul de Limba Rusă.

C U V Â N T A R E

(ținută în biserica Academiei duhovnicești din Leningrad 6).
6 Decembrie 1949.

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh.

Am fost bucuroși, iubiți părinți și frați, să săvârșesc slujba Dumnezească în această sfântă biserică, în ziua închinată amintirii Marelui și Dreptcredinciosului Cneaz Alexandru Nevschi, ale cărui rugăciuni și a cărui binecuvântare de mult au stăruit asupra școlii duhovnicești ce și-a aflat locul în apropiere de

Lavra lui. Noi credem că și acum binecuvântarea sfântului cneaz Alexandru stăruie asupra acestui loc și asupra acestei instituții de învățământ. Pentru mine este o mângâiere să văd cu ce dragoste a fost renovată această sfântă biserică ce păstrează comoara sfântă a Leningradului — icoana făcătoare de minuni a Impărătesei cerurilor, numită «Arătarea Maicii Domnului».

Știu că oamenilor lui Dumnezeu le place să vie aici nu numai pentru aceea că aici slujba se desfășoară frumos și pentrucă, aici se cântă frumos, dar mai ales, pentrucă poporul credincios vede aici o răsadniță de învățatură duhovnicească, vede aici via ce promite să dea roade bune.

Poporul ortodox rus a ostenit în căutarea unor păstori spirituali în adevăr buni. Credem că nu puțini sunt aceștia și acum, dar nici pe departe nu sunt atât de mulți, cum ar voi poporul ortodox rus și câți trebuiesc pentru fericirea și înflorirea Bisericii noastre Ortodoxe. De aceea, rugându-ne aici împreună cu acei ce cu timpul vor fi păstori, care acum se pregătesc spre a deveni păstori, poporul rus privește cu o deosebită dragoste la ei ca la nădejdea de viitor a Bisericii, ca la viitori păstori, străini de acea ispită ce într'o vreme nu prea îndepărtată a bântuit ca un uragan în Biserica noastră și la care, spre părere de rău, au fost părtași mulți și mulți păstori...

Poporul ortodox rus știe, într'un mod foarte subtil, să recunoască și să prețuiască pe adevăratul păstor. Pe acesta nu-l ispitesc și nu-l pot induce în eroare pietrele prețioase ce strălucesc pe mitrele și crucile multor sfinți de astăzi; el dorește să vadă păstori împodobiți cu strălucirea calităților sufletești, dorește să vadă strălucirea sufletului păstorului; el dorește să vadă păstorul — un om de înalte merite spirituale; poporul rus dorește să vadă pe păstorul-părinte, care se apleacă cu iubirea lui la nevoile turmei; el se îndreaptă spre preot și așteaptă să audă dela el cuvântul de mântuire: cum să-și mântue sufletul, cum să-și îndrume viața ca să atragă asupra sa grația dumnezească, cum să biruiască greutățile vieții, cum să se izbăvească de mâhnirile, de bolile, de neputințele sale, cum să se păzească de căderea în păcate.

Iată ce dorește el să afle dela păstor. El nu crede în cuvintele sgomotoase ale aceluï păstor predicator, în cuvintele în care nu se aud glasurile Sfintei Scripturi și ale sfinților părinți, dar în care sunt din belșug risipite cuvintele pământești ale pământeștilor artiști ai cuvântului. Cuvintele unor astfel de predicatori nu pătrund în inima omului rus pravoslavnic. El caută la păstor explicarea cuvintelor lui Dumnezeu, așteaptă ca păstorul în predica lui să-i arate calea pe care trebuie să meargă; și atunci, în fața unui astfel de păstor i se deschide inima. Păstoriții vor ierta, poate, unui păstor o oarecare ariditate și asprime ce sunt proprii anumitor caractere, fi vor ierta chiar slă-

biciunea; dar niciodată omul rus pravoslavnic nu va ierta unui preot necredința sau îndeplinirea necucerinică, neglijență, exterioară sau formală a obligațiilor sale pastorale.

Iată, iubiți părinți și frați, cu ce gânduri vin credincioșii în casa lui Dumnezeu, nădăjduind să vadă între zidurile ei păstori și părinți buni; și de aceea cred că și pentru voi ce-ați umplut astăzi această Biserică nu va fi fără folos să auziți cum trebuie să fie un adevărat păstor și îngrijitor al sufletelor omenești.

Păstorul are două sfinte îndatoriri: rugăciunea și fapta. Rugăciunea și fapta sunt ca două aripi ce-l înalță pe păstor de pe pământ în spațiile cerești. Cu rugăciunea el însoțește orice lucrare sfântă a sa în Biserică; cu rugăciunea el se pregătește și acasă pentru săvârșirea slujbei Dumnezeiești. Și cu cât, mai adâncă este această rugăciune singuratecă, cu cât mai râvnitor îndeplinește îndatorirea lui tainică, cu cât mai exact îndeplinește el cerințele stabilite de Biserică, cu atât mai efectivă devine puterea lucrărilor lui sfinte.

Și poporul rus pravoslavnic distinge bine dacă păstorul se roagă săvârșind o rugăciune oarecare, sau dacă el îndeplinește doar într'un chip formal ceea ce este scris în cărți.

Apoi — fapta însoțește întreaga viață a păstorului. Păstorul trebuie să se dăruiească în întregime înaltei sale slujiri; el trebuie să îndeplinească exact regulamentele și normele Sfintei Biserici; trebuie să respecte sever posturile stabilite de Biserică, dând prin aceasta exemplu păstoriiților săi. Prin faptă el trebuie să lumineze întreaga sa cale păstorească, trebuie să trăiască nu pentru sine și chiar nu numai pentru familia sa, cât pentru turma încredințată. Imi veți răspunde la aceasta că o astfel de renunțare la lume și dăruirea integrală virtuții este aproape monahism. Da. Păstorirea și monahismul sunt doi frați buni, două căi ce se aseamănă, întrucât și una și alta cer dela om renunțare de sine și neîncetată virtute. Dacă Sfânta Biserică binecuvintează pe păstor să aibă familie, aceasta este pentru ca el să aibă o mângâiere în variata lui activitate pastorală. El vine dela Biserică în casa sa, și aici îl întâmpină liniștea familiară și-l înconjoară îngrijirile celor apropiați. Și fericit este acel păstor care poate să ridice familia sa la înălțimea vieții duhovnicești, pentru care familia este Biserica de acasă; amar de acel păstor care și el însuși caută desfătări lumești, și pe familia lui o atrage pe calea ispitelor lumești: foarte curând el va simți primejdia unor astfel de desfătări.

Fapta păstorului trebuie să conștie și în aceea ca să renunțe la îndulcirile și mângâierile lumii, și dacă un păstor nu este liber de această ispită, este un semn că el nu are adevărat duh pastoral.

Nu este un lucru neînsemnat nici modul în care păstorul se comportă în aspectul său exterior; dacă, spre părere de rău,

și acum, vedem la multe fețe duhovnicești că se comportă fără respect față de haina duhovnicească și preferă să aibă înfățișarea de pater catolic sau de pastor luteran, nu este oare acesta un semn că el nu și-a lăsat nici alte deprinderi și obiceiuri lumești? Și cum poate el să pretindă respect față de sine, ca spre un păstor, când el însuși nu arată respect față de rangul său?

Păstorul și în biserică și acasă, în familia sa, trebuie să rămână un sfânt slujitor și să-și amintească întotdeauna, că el trebuie să fie, după Apostol, «pildă de adevărat cuvânt, de adevărată viață, de adevărată iubire, de adevărat spirit, credință și curăție» (I Tim. 4, 12).

Un monah-sfânt slujitor nu are această mângâiere; el și în chilia lui își îndeplinește singuratic fapta sa. Dar și preotul cu familie, și monahul-sfânt slujitor împlinesc unul și același lucru sfânt, merg pe unul și același drum dumnezeiesc și vor răspunde deopotrivă în fața judecății lui Dumnezeu pentru turma păstorită.

Iată, iubiți părinți și frați, ce chip înalt de păstor cere și dorește să vadă Sfânta Biserică, în oricare din acei ce merg pe acest drum. Și aici, în școala duhovnicească, totul trebuie îndrumat spre a creia tipul integral de adevărat iubitor de Dumnezeu și cucernic păstor. Și de aceea, când auzim că în școala duhovnicească tot mai sunt uneori încercări de a introduce obiceiuri și desfătări lumești, nu aprobăm, pentrucă aceasta treptat, atrage pe acei ce se pregătesc pentru păstorire, dela acel drum și dela acel scop, spre care ei trebuie să aspire. Totul aici trebuie îndreptat spre aceea ca să creiem spiritualitate în elevii școlii duhovnicești. Această spiritualitate o cere Sfânta Biserică, tot pe oceasta doresc s'o vadă în școala noastră și mirenii, care se bucură nu mai puțin decât noi de renașterea școlilor noastre duhovnicești.

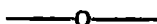
Noi nădăjduim că viitorii noștri păstori vor fi oameni de o înaltă moralitate, că ei se vor concentra în întregime slujbei lor, că ei vor da exemplu păstoriiților și, mai înainte de toate, exemplu de curăția vieții duhovnicești. Este grea această virtute., mai ales când lumea atât de impetuos și ca un torent năvălește în câmpul Bisericii, când oameni care au deja rang bisericesc adeseori se lasă pradă ispitelor acestei lumi și pierd astfel autoritatea lor duhovnicească în fața turmei lor.

Am spus că poporul nostru este foarte sensibil la modul cum se comportă preotul, cum este păstorul lui duhovnicesc, și dacă el, totuși, primește dela un păstor, pe care nu-l poate stima, Sfintele Taine și binecuvântarea, acest lucru arată doar cât de smerit este poporul nostru rus, cât de just și de adânc înțelege el însemnătatea sfințeniei; înțelege, dar totodată se mânănește...

Să dea Dumnezeu ca viitorii păstori ce vor ieși dintre aceste

ziduri să fie așa precum dorește să-i vadă poporul rus credincios, să fie astfel precum îi învață să fie Sfânta Biserică și școala duhovnicească, ce pune în ei semințele bune ale vieții duhovnicești și-i învață să respecte acest înalt rang spre care ei aspiră.

Chem binecuvântarea lui Dumnezeu asupra profesorilor și studenților din această școală duhovnicească, asupra ei să fie ocrotirea Maicii Domnului, spre care zilnic să se îndrepte cu rugăciunea și elevii și conducătorii lor ca spre un nesecat izvor de binecuvântări cerești și asupra noastră a tuturor să se co-boare rugăciunile sfântului cneaz Alexandru Nevski, a cărui pomenire o săvârșim acum, împreună, în mod atât de solemn. Amin.

IN MEMORIA LUI GRIGORII TEODOROVICI LIVOVSCI *)

În anul 1949 s'au împlinit 50 de ani dela moartea renumitului compozitor Grigorie LivovŃchi, al cãrui nume este bine cunoscut în toate marginile hotarelor Bisericii Ortodoxe din Rusia. În rândurile contemporanilor săi, compozitori ruŃi bisericeŃti ca E. Azeev, A. Arhanghelski, M. Balachirev, N. Rimski-Korsacokov, P. CeaicovŃchi, D. Soloviev Ńi alŃii, precum Ńi în rândurile înaintaŃilor săi cei mai apropiaŃi, ca A. Lvov, P. Turcianinov, D. Bortneanschi, Davido, compozitorul Grigorie LivovŃchi ocupã unul din locurile cele mai cinŃtite.

El a îmbogãŃit Biserica Rusã cu operele sale muzicale bisericeŃti, pline de inspiraŃie, a scris o serie de articole preŃioase despre cântarea bisericeascã, a învăŃat corurile conduse de el, a executat cântãrile bisericeŃti atent Ńi fin. Operele lui în domeniul cântãrii bisericeŃti nu Ńi-au pierdut valoarea nici pânã în ziua de astãzi.

Acum, când de curând s'au împlinit 50 de ani dela moartea compozitorului G. T. LivovŃchi, e potrivit Ńi necesar a aminti viaŃa Ńi opera sa, în folosul Sfintei Biserici Ortodoxe Ńi astfel sã-l pomenim cu un cuvânt bun.

G. T. LivovŃchi s'a nãscut la 25 Ianuarie 1830, în satul LencouŃi (MereŃevca) în Basarabia. Tatãl sãu era mic moŃier ucrainean, iar mama sa moldoveancã. În copilãrie, Grigore Teodorovici a primit educaŃie religioasã. PãrinŃii lui, dorind ca fiul lor sã fie în slujba Bisericii, l-au dat la Școala Spiritualã din ChiŃinãu Ńi apoi în Seminarul Teologic, unde i s'au descoperit marile daruri muzicale, cãci cânta foarte bine, dirija corul mai bine decãt toŃi Ńi mânuia vioara cu mãestrie.

Absolvind Seminarul Teologic, ca unul din cei mai buni elevi, G. LivovŃchi ar fi putut fi trimis la Academia Teologicã, însã Prea SfinŃitul Antonie, Episcopul ChiŃinãului, l-a convins sã plece la St. Petersburg Ńi sã intre în Capela de canto, care pe acele timpuri era singura școalã muzicalã unde se preda cântarea bisericeascã. Prea SfinŃitul Antonie i-a fãgãduit lui LivovŃchi, cã dupã absolvirea studiilor, îl va numi dirijorul corului arhiepiscopal din ChiŃinãu. PãnãvoînŃa Episcopului Antonie faŃã de LivovŃchi a ajuns pânã acolo, cã Prea SfinŃia Sa i-a dat

*) Jurnalul Patriarhiei de Moscova. Nr. 11/1943 p. 68—78.

și scrisoare de recomandare către Mitropolitul Nicanor din Petersburg.

Mitropolitul Nicanor a arătat mare atențiune acestui tânăr talentat, oferindu-i în Lavră, pe tot timpul studiilor, chilia și întreaga întreținere. Viața între zidurile Lavrei, încă și mai mult a adâncit în Livovschi sentimentul religios. Cu mare bucurie sta ceasuri întregi la slujbele divine, în marea catedrală a Lavrei, unde a legat cunoștință și prietenie cu studenții Academiei Teologice.

Protoiereul Ioan Serghiev din Kronstadt, pe atunci student al Academiei, adeseori îl vizita pe Livovschi în chilia sa și asculta cântul lui la vioară, participa la cântări sub conducerea lui, purta convorbiri pe teme religioase-filosofice.

În acești ani, personalitatea lui G. Livovschi s'a format așa cum a rămas în toată viața, adânc religioasă, strict morală, iubitoare și aptă de muncă, devotată în întregime cântului bisericesc, modestă, sinceră, cinstită și — la toate acestea — om de umanitate excepțională.

Absolvind cu succes strălucit cursurile la Capelă, Livovschi, întorcându-se la Chișinău, devine dirijorul corului arhiepiscopal timp de trei ani.

În 1853, Mitropolitul Nicanor al Petersburgului îl chiamă ca dirijor al corului mitropolitan și Livovschi primește cu mare bucurie acest înalt post.

În 1858 i s'a oferit de către Capelă postul de profesor al corului cântăreților dela Catedrala Sf. Isachie. Concomitent a fost mulți ani profesor de cântare al corurilor din regimentele de gardă Preobrajensk și Semenov. Totodată a predat cântul la Institutul Smolnâi și la școala eparhială de fete, numită «Isidorovscaia».

Când în 1853, Livovschi a devenit dirijorul corului mitropolitan, și după 5 ani profesor de cânt al altui mare cor dela catedrala Sf. Isachie, asupra lui a căzut multă grijă și răspundere. Mai întâi de toate a trebuit să introducă ordine în corul mitropolitan, în compunerea căruia nu se distingeau elemente desăvârșite, poate chiar și de aceea că, coriștii erau slab retribuiți. Și această parte a lucrului, Livovschi a reușit s'o împlinească cu mare succes. El a schimbat compunerea coriștilor, făcând o călătorie prin eparhiile din Sudul Rusiei, cu scopul atragerii elementelor cu voci frumoase, după ce a obținut pentru coriști o retribuțiune mai omenoasă și locuință în casele Lavrei, și astfel a adus corul mitropolitan în stare exemplară. Despre G. Livovschi, ca dirijor, s'au păstrat un șir de referințe onorabile din presă.

Concomitent cu aceasta, Livovschi lucra mult asupra ale-

gerii melodiilor care trebuiau să fie executate de corul mitropolitan în timpul slujbelor divine.

Indeplinirea acestei părți de lucru ar fi fost imposibilă lui Livovschi, dacă n'ar fi fost, într'adevăr, un compozitor inspirat. E ușor de înțeles că, pentru a înlătura unele obișnuințe ale vieții reale, îndeosebi în domeniul cântării bisericești, e imposibil, dacă nu le poți înlocui cu ceva nou și perfecționat.

Livovschi a început treptat a introduce în conținutul serviciilor divine compozițiile sale, cari prin simplitatea lor artistică, prin frumusețe și printr'un stil pur bisericesc, depășeau cu mult compozițiile fără gust și țipătoare, ce predominau de obicei în stranele bisericești.

Mitropolitul Nicanor și succesorul său din 1856—1860, Mitropolitul Grigorie I, prețuiau și respectau talentul și stăruințele lui Livovschi și nu-i refuzau nimic, când era vorba despre îmbunătățirea corului sau mărirea fondurilor pentru întreținerea lui.

Situația s'a schimbat brusc, când pe scaunul mitropolitan dela Petersburg s'a suit în 1860 Mitropolitul Isidor. Acesta nu se interesa de cântare, nu aprecia calitățile corului, refuza cheltuelile pentru întreținerea lui și era cu totul indiferent față de operele muzicale bisericești ale renumitului dirijor și mergea chiar până acolo că nu admitea întotdeauna lui Livovschi să-și execute în Lavră, compozițiile sale.

Această situație deprimantă pentru Livovschi a durat 30 de ani, până la moartea mitropolitului Isidor.

La suferințele morale ale lui Livovschi s'au adăugat și cele fizice. La sfîntirea unei biserici, în 1863, răcind, a căpătat un reumatism greu, care l-a chinuit toată viața. Vârfurile degetelor dela mâini s'au încovoiat, a pierdut posibilitatea de a cânta la vioară și numai cu mult efort cânta la roial. E posibil că permanentele suferințe au avut deosebită repercusiune asupra creației lui. Aproape toate operele lui sunt pătrunse de un setiment trist.

În Septembrie 1893 a murit mitropolitul Isidor. Noul mitropolit Paladie s'a arătat un mare amator al muzicii lui Sarti, Galuppi chiar Mozart, și a altor maestri în compunerea cântării ortodoxe, și a cerut lui Livovschi «întoarcerea către stilul vechi al cântării».

Sunt ~~...~~ Livovschi unui om cu o inimă zdrobită de durere și cu lacrimi în ochi. El nu cauza ci persoanele, și nu în felul cum aș dori, ci cum mi se poruncește. Sunt între ciocan și nicovală, și nu știu ce va fi mai departe; acum însă, mi-e foarte greu» (scrisoare către A. N. Carasev, din 16 Decembrie 1892).

Mai departe s'a întâmplat ceea ce nu se aștepta deloc Li-

vovschi. Mitropolitul Paladie, neprevenind pe Livovschi, a chemat dela Reazani pe dirigjorul său I. Ia. Ternov și l-a însărcinat cu conducerea corului mitropolitan. Ternov, spre cinstea sa, a consimțit să fie numai ajutorul lui Livovschi și numai cu scopul de a-l pune la curent cu gusturile muzicale ale Mitropolitului Paladie. Firește, această stare de lucruri n'a durat mult. În Mai 1894, Livovschi, conform cererii sale, a plecat dela conducerea ambelor coruri, cel mitropolitan și cel dela catedrala Sf. Isachie, primind o mică pensie.

În primăvara anului 1894, Livovschi a plecat cu familia sa pentru toată vara, în satul său natal Lencăuț, visând a lucra în plină libertate. Acolo a scris el «Heruvicul Nr. 4» și ultima sa operă «Să tacă tot trupul omului». Cântarea aceasta, așa zisa «Znamenscago raspeva», a fost prelucrată și armonizată de zeci de diferiți autori și însuși Livovschi a folosit-o de două ori la priceastna «Fericit pe care l-ai ales». În practica sa de dirigjor, la slujbele bisericești, în Sâmbăta Mare, Livovschi folosea întotdeauna frumoasele transpuneri ale protoiereu'ui P. Turceaninov, la aceeași melodie, introducând numai mici schimbări în acele locuri, cu scopul de a păstra integritatea melodiei, unde protoiereul Turceaninov comitea unele abateri.

Părea că orice transpunere a acestei melodii a fost epuizată și cu atât mai de mirare că Livovschi a găsit noi combinațiuni minunate de sunete, noi ieșiri, care uimesc cu puterea creațiunii și frumusețea lor. Deosebit de frumoasă e, în comparație cu transpunerea prot. Turcianinov, armonizarea cuvintelor «și să stea», «cu frică și cu cutremur», «nimica pământesc întru sine să nu gândească», «Impăratul împăraților», «să se dea spre mâncare credincioșilor».

Această operă mărturisește puternica inspirație religioasă a marelui muzician.

În vara anului 1894, Livovschi a răcit și n'a mai putut să se vindece de boală. La 5 Octombrie 1894, la orele 3 p. m. a decedat. El murea în plină conștiință: binecuvântând copiii, a luat în mâini lumânarea aprinsă, făcându-și semnul crucii și zicând: «Doamne, în mâinile Tale îmi dau sufletul», a adormit pe veci. Sicriul cu rămășițele pământești ale lui Livovschi, a fost adus la 11 Octombrie la Petersburg. A doua zi, după prohodul cuvenit, Livovschi a fost înmormântat în cimitirul Tihvinschi al Lavrei Alexandru Nevski, la capătul aleii a 3-a dela intrarea în curte.

Viața lui G. T. Livovschi a fost exemplară și plină de învățăminte. El a fost lucrătorul bisericesc, rămas credincios Bisericii până la moarte. Fiind om adânc religios și înțelegând lucrul său de cliros, ca lucrul slujirii lui Dumnezeu, el s'a datat cu totul cântărilor bisericești și introducerii în muzica biseri-

cească a direcției noi, necăutând pentru sine, prin acest lucru, nici onoruri, nici foloase, nici recompense. Nu pentru câștig căuta să-și umple ziua cu lecții și ocupațiuni, pe lângă corul mitropolitan, încă în Catedrala Sf. Isachie, în corurile reg mentelor Proobrajensk și Semenov, în școala de fete «Isidor» și în Institutul Smolnâi.

În Livovschi ardea dorința nestinsă de a face ca activitatea sa să fie folositoare. Tot sensul vieții îl avea în realizarea ideilor sale despre cântarea bisericească și ardea de dorința de a lărgi cât mai curând cercul aderenților noiei mișcări în cântarea bisericească. «Lupta pentru ideie întotdeauna a fost și va fi lucrul muncitorilor cinstiți, pe care soarta nu-i alintă și bunica nu-i descântă. Deci să răbdăm și să mergem cu pași hotărâți pe calea pe care însuși ne-am ales-o», scria Livovschi lui A. N. Carasev, la 25 Nov. 1891.

Răspunzând aceleiași persoane, care se plângea de greutatea de a lucra pe lângă Mitropolia lui Isidor, care nu înțelegea activitatea lui Livovschi, A. N. Carasev îi scria: «Recurgeți mai adesea la rațiune, gândiți-vă că slujți lucrului căruia v'ati dedicat cu tot sufletul, și nu unora și altora dintre oameni care nu înțeleg lucrul nostru. Mângâiați-vă cu gândul că noi vom trece, dar faptele noastre vor rămânea și vor mărturisi că n'am fost niște robi leneși» (16 Nov. 1891).

Livovschi, după situația și activitatea sa, era departe de politică, însă toată activitatea sa în domeniul cântului bisericesc slujea intereselor poporului rus. Exceptional de caracteristic a fost faptul că într'un câmp de activitate neutru, cum e cântarea bisericească, el a resimțit neajunsurile vieții sociale a regimului țarist de pe atunci. Era greu a-și realiza ideile, deoarece în ochii societății, ca dirijor al corului bisericesc, ocupa o situație mică. «Dirijorul e la fel ca bucătarul», zicea cu surâs amar Livovschi. «Stăpânii le comandă bucatele și pe amândoi nu-i admit la masa lor». «Pentru succes — sublinia el — trebuie să ai spinare flexibilă și coadă de vulpe», iar calitățile acestea la Livovschi nu se aflau. «Dacă vreodată se va discuta chestiunea, în care țară, unui geniu, unui om de talent îi este mai greu a-și croi drumul, în ce țară e mai greu a trăi, a lucra, a se desvolta, a se manifesta în toată splendoarea aptitudinilor sale, apoi Rusiei îi va fi rezervat dacă nu primul, în tot cazul nu ultimul loc» (Livovschi către Carasev, 6 Iunie 1891).

Livovschi nu se asemăna cu dirijorul tipic profesional al timpului; el nu se închidea în cadrul îngust al activității profesionale.

Dela natură, înzestrat bogat, în domeniul muzicii bisericești era un făuritor multilateral de concepții largi și lupta pentru realizarea curentului nou în viața bisericească. El lupta

contra închinării oarbe în fața Apusului, «contra întoarcerii către timpurile lui Sarti, Galuppi și alți maeștri de fabricare a cântului nostru (bisericesc) ortodox, după modelul străinătății».

El se lupta contra întrebuițării la stranele bisericesti a unor opere agramate, seci, «ridicate fără regulile arhitecturii artistice» (Scrisoarea lui Livovschi din 23 Martie 1893). El se străduia «să ridice, pe baza melodiilor bisericesti vechi rusești, un adevărat sistem muzical, plin de armonie».

Trebue să amintim referatul lui Livovschi, plin de idei adânci, prezentat Sfântului Sinod în care a arătat amănunțit că «în afară de melodiile religioase păstrate în Biserică, din timpurile străvechi, prin tradiție, nu este și nici nu poate avea sorți de izbândă un curent înnoitor, în sensul strict al acestui cuvânt». Studiind mai mult de 30 de ani cântarea bisericască, — scria referatul său — am ajuns la concluzia că glasurile și alte melodii vechi bisericesti, trebue să rămână nealterate în toate combinările armonice, ca și textul Sf. Scripturi. Adeseori, adâncindu-mă în caracterul cântărilor noastre vechi, am început a armoniza melodiile bisericesti, păstrând strict stilul și lăsând melodia la vocea întâia și având grija ca prin armonizare, ea să rămână cât se poate mai clară și liberă de orice paralelism și de modulațiile netrebuincioase, care schimbă caracterul melodiilor și deformează cu diferite acorduri, încât nu le mai recunoaștem.

Nicio Biserică de confesiune străină, nu posedă o așa bogăție de melodii bisericesti vechi, ca Biserica noastră Ortodoxă. «Seceriș este mult, lucrători puțini». «Fă, Doamne, ca autorii duhovnicești ce se ocupă cu muzica bisericască, în loc de savanțiacăul propriilor opere, străine spiritului și caracterului Bisericii Ortodoxe, să-și îndrepte privirea spre vechile cântări ale Bisericii noastre, străduindu-se a desvolta adevărata cântare bisericască, pentru preaslăvirea numelui lui Dumnezeu și spre binele Bisericii Ortodoxe».

Atitudinea așa de cuviincioasă a lui Livovschi față de melodiile vechi, era ceva nou pentru timpurile de atunci. Chiar autorități indiscutabile, ca prot. P. Turcianinov și A. F. Lvov, admiteau mai mult sau mai puțin raportul liber către vechea melodie. Ei, uneori se retrăgeau dela melodiile vechi și le schimbau, unde găseau aceasta de cuviință.

Arătatul mijloc de armonizare al lui Livovschi, a cântului vechi, deasemenea era nou. Prot. Turcianinov, în toate ale sale prelucrări și A. F. Lvov — în multe — se țineau după teoria mult mai simplă a armonizării, anume: melodia în vocea a doua, vocea întâia urmează paralel celei a doua, în terță; basul acompaniază pe scările principale, tenorul umple locurile libere ale acordurilor. Cu inima omului rus și puternicul său talent mu-

zical, Livovschi a apreciat adânc puterea și frumusețea melo-
diilor vechi ale Bisericii rusești, însă ar fi o greșală a conchide
că Livovschi mărginea tot cercul muzicii bisericești, numai la
cântările vechi rusești. El, de pildă, nu aproba deloc părerea
compozitorului D. N. Soloviev, autorul multor opere, editate de
Sf. Sinod în 5 volume, care admitea că numai așa zisul «Zna-
menski rospev» e adevărat bisericesc, iar restul tot putre-
ziciune.

Livovschi dădea mare însemnătate cântului național al
altor Biserici Ortodoxe: greacă, bulgară, sârbă, și se folosea larg
de melodile lor și era adânc încredințat că temele melodiilor Bi-
sericii Ruse au la baza lor nu atât gamele, în general comune
muzicii (majore și minore), ci tonalitățile vechi grecești, ce-
eace înscamnă o bază comună tuturor cântărilor Bisericilor
Ortodoxe de Răsărit.

În articolele sale teoretice, în referate și în alte scrieri, G.
Livovschi a dat un număr de prețioase indicațiuni despre scopul
și problemele corurilor bisericești. Livovschi scria: «Cântarea
corală în timpurile noastre nu e întotdeauna pătrunsă de înțe-
lepciune și adeseori e lipsită de evlavie către sfințenia locașului
Domnului. În loc să întărească dispoziția sufletească pentru ru-
găciune — ce se cere și se așteaptă de la un cor bisericesc —
adeseori acesta sau te îndispune cu executarea sa neglijentă
și astfel te rupe de la rugăciune, sau, urmărind scopuri artistice
cu nuanțe laice, acționând satisfăcător asupra urechii, exploa-
tează în acest sens, artistic atenția, neglijând scopul adevărat
al rugăciunii. Sentimentul religios e sensibil nu numai la negli-
jența corului, ci și atunci când, după părerea multora, cântările
se execută cu deosebit efect și strălucire».

Livovschi se lupta cu neprețuirea cântărilor simple. «Ade-
seori, se întâmplă a auzi în biserici, la slujbe, frumoase coruri.
Când însă vine lucrul până la cântarea simp'lă de glas, aceleași
melodii devin de nerecunoscut, se cântă fără a pronunța cuvinte,
neatenț, uitând că în aceasta este chiar vrednicia corului, când
el, de la începutul până la sfârșitul slujbelor, cântă la fel de ar-
monios și cu aceeași venerație».

«Scopul cântăreților bisericești constă în acela că, execu-
tând orice cântare, trebuie să fie atenți nu numai la partea vo-
cală a sunetelor, ci mai ales la sensul și sp'ritul cântării, a fi
într'o legătură neîntreruptă și eficace cu sfinții slujitori, răs-
punzând cu înțelepciune și cu evlavie la fiecare d'n efonisul
lor, amintindu-și totdeauna cuvintele psalmistului: «Cântați cu
înțelepciune» (Ps. 46).

Livovschi stabilea că cea mai radicală măsură pentru îm-
bunătățirea cântării bisericești în biserici, trebuie să fie reforma
predării cântului bisericesc în școalele teologice.

Potrivit propunerii Mitropolitului Isidor, Livovschi a alcătuit un referat pe numele Sfântului Sinod, despre îmbunătățirea predării cântului bisericesc în școlile teologice, în care scria: «În școlile teologice, de la început până la sfârșit se urmărește singurul scop de a pregăti slujitori bisericești». Și noi avem tot dreptul de a nădăjdui, că obiectelor care formează necesitatea organică pentru îndeplinirea serviciilor divine, anume: cântarea bisericească, limba slavă bisericească, studiul practic al tipiconului, li se va da locul cuvenit și că profesorilor de muzică bisericească li se va da o atenție mai mare.

Predarea cântului bisericesc adeseori se face fără nicio sistemă, fiind lăsat la aprecierea însăși a profesorilor, care nu totdeauna au despre cântul bisericesc cuvenitele cunoștințe. Unii din acești profesori, neavând cunoștințe îndestulătoare despre melodiile vechi, ignorează predarea lor, abia fac cunoștință elevilor săi cu sistemul notelor muzicale și învățându-i într-o oarecare măsură cântarea corală, îi lipsesc de satisfacerea celei mai organice necesități: cunoașterea cântărilor melodioase ale glasurilor din vechime, care au legătură directă cu slujbele Bisericii Ortodoxe».

«Trebuesc obligați profesorii de cânt bisericesc, să execute cu elevii cântările de glasuri introduse în manual, în unison — adică într-o singură voce, neadmitând niciun fel de note armonice complimentare. E foarte important și necesar, ca elevii să-și însușească în mod solid melodiile glasurilor, pe care, drept vorbind, se bazează cântarea cea simplă a Bisericii noastre Ortodoxe» (2 Dec. 1891. Proiectul manualului cântării bisericești, pe note).

Referatul prezentat a fost aprobat și Sf. Sinod a însărcinat pe Livovschi să alcătuiască programa de predare a cântului bisericesc în școlile duhovnicești, care a fost primită și aprobată în întregime, afară de dorința lui Livovschi de înființare a unei catedre de istoria cântării bisericești, în Academia Teologică.

După scurta cunoștință cu viața și priverile teoretice ale lui Livovschi asupra cântării bisericești, se cuvine a arunca măcar o privire fugară asupra operelor lui. Totalul operelor tipărite ale lui Livovschi sunt în număr de 80. Majoritatea lor sunt transpunerea melodiilor vechi.

Ar fi de dorit răspândirea cea mai largă a următoarelor opere ale lui Gr. T. Livovschi:

I. La Priveghere: a) «Veniți să ne închinăm» și «Binecuvân-tează suflete al meu pre Domnul». Psal'mul preîncepător la Vecernie are versetul din psalmul 94, v. 6: «Veniți să ne închinăm și să cădem Lui», ce se repetă, ca prochimien, de trei ori, cu ușoare schimbări de text, cari iscusit întăresc sensul lui: «Im-

păratului nostru Dumnezeu», «Să cădem la Hristos (Impăratul)», «Să cădem la Insuși (Hristos Impăratul)».

Tipicul bisericesc îndcă modul executării acestor stihuri: «stihul întâi — cu voce joasă, al doilea stih — puțin mai sus, al treilea — cu voce înaltă». Este greu a reda în cuvinte frumusețea sunetelor, însă cine știe «Veniți să ne închinăm» al lui Livovschi, acela trebuie să accepte că niciun compozitor, în afară de Livovschi, n'a putut să redea așa de inspirat în muzică și ușoara modificare a textului și indicația tipică a cântării stihurilor.

Psalmul 103: «Binecuvintează suflete al meu pre Domnul», după Tipic e așezat pe glasul al 8-lea. De o solemnitate lină, predominant în slujbele la Cincizecime, Înălțarea Sf. Cruci și la Acatist — e cântarea de biruință. Despre cântarea «Binecuvintează», în Tipic se spune: «se cântă fără grabă, cu cântare dulce, ușor, cu glas potrivit și de alți frați».

Prelucrarea de către Livovschi a melodiei grecești, devine modelul artistic al prescripțiilor tipicului bisericesc.

Primele două rânduri: «Binecuvintează suflete al meu pre Domnul», care prezintă introducerea, sunt scrise într'un mod simplu. A treia chemare e scrisă însă altfel: în ea se subliniază chemarea anume către sufletul său. Muzica următorului verset: «Doamne Dumnezeul meu, măritu-Te-ai foarte», exprimă viu entuziasmul plin de evlavie al omului credincios înaintea Creatorului lumii. Tot corul, sub conducerea basului care se înalță cu putere pe trepte în sus, îl urmează crescendo, ajungând la treapta cea mai înaltă a sunetelor la cuvântul «Te-ai», apoi cu o mișcare de contrapunct, cu intercalări de întârzieri și sincope ce cuprind mai toate vocile, ajunge la sfârșitul frazei. Un astfel de procedeu era ceva nou, și în muzica lui Livovschi e foarte caracteristic. A. Lvov nu avea un astfel de procedeu. Până la Livovschi, la penultimul cuvânt: «foarte», se introduce acordul de treapta V-a și astfel se schimba melodia.

Livovschi nu admitea schimbarea melodiei; el o scootea sfântită, ca și textul Sfintei Scripturi.

Armonizarea stihurilor: «Peste munți vor sta ape; prin locul munților vor trece ape», sunt caracteristice pentru Livovschi. La A. Lvov, la aceste stihuri basului îi este rezervată mișcare monotonă: octava, cvinta, cvarta. La Livovschi, basul nu acompaniază, ci cântă și melodia basului nu cedează înaintea melodiei de bază. Urmarea acestui procedeu, alto și tenorul nu se închid pe întindere de 2-3 note, ci în spațiu, supunându-se creațiunii inspirate a compozitorului și imensului talent muzical și științei lui.

În armonizare ca și în melodii, o notă, două, au mare însemnătate și talentul se simte nu numai în concepția generală a operei în întregime, ci și în amănunte. Așa în cuvântul «vor

sta», Livovschi aplică cadența originală, care reține atențiunea și acordul la cuvântul «vor sta», descrie tabloul apelor oprite în lacurile de munți. La cuvântul «vor trece», la alto sunt notele: «sol, fa, mi, mi». Aceste note trecătoare, dau reprezentarea apelor ce cad de pe vârful munților, însă cuvântul «vor sta» alto cântă: «sol, mi, mi», afirmând cu sunetele «mi» starea apei ce s'a oprit. Așa de fin simțea Livovschi și știa a reda toate nuanțele gândirii în sunete.

Pripeala la psalmul «Bine ești cuvântat, Doamne», Minunate sunt lucrurile Tale, Doamne», «Slavă Ție Doamne, carele ai făcut toate», sunt scrise într'o largă și liberă mișcare a vocilor și redau expresiv religioasa uimire plină de extaz și recunoștință față de Domnul-Z'ditorul Providențial. Deși melodia este identică, armonizarea pripelelor a lui Livovschi nu e la fel. El visa timpurile când poporul din biserică, împreună cu corul, va cânta aceste pripele. In coruriile școalelor duhovnicești, această dorință a avut puțința să se realizeze.

«Fericit bărbatul, care nu umblă în sfatul necredincioșilor». Psalm 1. Muzica acestui psalm este opera originală a lui Livovschi. Muzica simplă și serioasă a lui Livovschi se contopește de minune cu conținutul simplu și important al psalmului.

Muzica celor dintâi trei stihuri povestesc liniștit și simplu despre fericirea bărbatului «care nu umblă în sfatul necredincioșilor și în calea păcătoșilor n'a stat și pe scaunul pierzătorilor nu șade». Cuvintele «nu umblă» sunt subliniate, cuvântul «nu șade» e subliniat mai pronunțat. Apoi caracterul melodiei se schimbă, devine mai luminoasă, mai energică; compozitorul cu două acorduri pe una și aceeași notă, la cuvintele «și noaptea — cu un procedeu, ca și la «Binecuvântează» — afirmă fidelitatea omului drept față de Legea Domnului «ziua și noaptea».

Mai departe, psalmistul compară viața omului drept cu «pomul răsădit lângă izvoarele apelor».

Partida de alto, prin notele sale descrie tabloul copacilor legănându-se cu ramuri, pe malul apelor. Alto și basul, pe fondul altor voci, povestesc expresiv «și frunza lui nu va cădea și toate oricâte va face, vor spori».

Toate vocile se unesc la ideia psalmistului, că dreptul «va spori» im fermato general, la soprano, alto, bas, o notă — fa—; la tenor, nota la. Cu acest procedeu artistic, compozitorul a arătat că ideia nu s'a sfârșit. Intr'adevăr, basul împreună cu alto în sunete puternice, pe fondul notei, re, în octavă la soprano și tenor, vestea că soarta necredincioșilor e cu totul alta decât a dreptilor: «nu așa necredincioșii, nu așa; ci ca praful ce-l spulberă vântul».

Notele de jos, asemenea unor unde ale bașilor, însoțesc melodia altilor, pronunțarea deslușită de toate vocile a cuvântului

scurt «vânt», apoi fermato ce urmează la a patra pauză — toate acestea evoacă imaginea despre «vârtejul vântului», ce a spulberat toate rezultatele faptelor necredincioșilor. Cu acorduri triste în piano, redă mai departe Livovschi, că «nu vor învia necredincioșii la judecată», «nici păcătoșii în sfatul dreptilor».

La cuvintele «la judecată», Livovschi aplica una din cadențele sale atât de iubite.

Cuvintele de încheere: «Că știe Domnul calea dreptilor și calea necredincioșilor va pieri», sunt redată cu jumătăți de note, ceea ce produce impresia categoric irezistibilă. Tempo-ul încetinit, reține atenția asupra concluziilor psalmului. Trăcerile dese din acord în acord parcă vorbesc despre tulburarea generală provocată de soarta definitivă a dreptilor și păcătoșilor. În sfârșit, toate vocile se întâlnesc pe o notă în ultima silabă. Aceasta înseamnă, că toate vocile recunosc deplina dreptate a dumnezeieștii hotărâri, a soartei dreptului și păcătosului. Fermato — două lovituri.

Opera lui Livovschi «Fericit bărbatul» ne arată cât de adânc și fin înțelegea compozitorul textul psalmului și cum se pricepea să redea această înțelegere în cele mai fine nuanțe muzicale. Cu toate acestea, muzica lui Livovschi este strict bisericească și strâns legată cu cântările simple după glasuri ale slujbelor bisericești.

II. La Liturghie, din operele lui Livovschi se disting: a) «Sfinte Dumnezeule» — miniatură rafinat muzicală; b) Heruvicul de melodie grecească; c) «Mila păcii» la Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur și d) Stihuri la priceastă.

b) Heruvicul de melodie grecească a fost tipărit întâi la sfârșitul anului 1880 și a căpătat curând mare faimă. Frumusețea și originalitatea acestei opere reține atenția generală și până în timpurile prezente.

Melodia grecească se vede aici într'aceea, că basului i se oferă notele de bază prelungite: «mi-sol», «mi-re». Pe acest ton de bază al basului, Livovschi a împletit desenul dantelat muzical, fermecător prin frumusețea sa și descoperitor de tot mai noi tablouri. Totul în această operă este original, însuflețit și bisericesc. Heruvicul acesta sună ca o cântare a ființelor cerești. Bașii în pianissimo încep melodia Heruvicului. La tactul al doilea intră soprano și alto. Alto conduce melodia cu basul. La al treilea tact, tenorul repetă melodia alto-ului, ceea ce creiază noi frumuseți. Partea întâia a Heruvicului este artistic legată de a doua, prin notele tenorului: «re, mi, re, do». Toată opera e scrisă în contrapunct.

c) «Mila păcii» la Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, este o frumoasă, simplă și artistică operă, cu tâlc legată de canonul liturgic. «Pre Tine Te laudăm», ce se începe cu vocile bărbă-

tești, e pătrunsă de adâncă dispozițiune rugătoare, aceasta în sensul strict al cuvântului, este într'adevăr o operă religioasă inspirată. Ea produce permanent o puternică dispoziție religioasă asupra sufletelor închinătorilor.

d) Din priceastnele zilnice, atrage atenție priceastna de Luni. «Cela ce face îngerii Tăi duhuri». Armonizarea acestui stih e ușor, diafan, transparent, la cântare în jumătate de voce și «legato» sună ca un răsunet al cântării cerești a sfinților îngeri.

Cea mai însemnată priceastă este: «Fericți, pre cari i-ai ales», transpunerea așa zisului «Znamernai rospev», scrisă în 1881. Muzica originală, inspirată, pătrunsă de dispozițiuni adânci, strict bisericești. Solemne și triste acorduri. Melodia tristă a basului, însuflețită de tenor, care cântă cu deosebită evlavie sfântul cuvânt «Doamne», la soprano, care sfârșește melodia pe fondul de acum a acordurilor oprite, după cuvintele «și pomenirea lor în neam și neam». Uimitoare în această operă e armonia strânsă dintre muzică și text. Muzica slujește numai mijlocul pentru exprimarea gândurilor despre fericirea celor adormiți în Domnul, despre calea plină de patimă, ce duce la fericire. Muzica redă și tristețea despărțirii de scumpii răposați și bucuria că ea merge către Domnul.

III. La cele douăsprezece sărbători. a) «Doamne miluiește» la Înălțarea Sf. Cruci. Această operă i-a adus lui Livovschi mare faimă. Ea se execută comun, de toate corurile mari, la rânduiala Înălțării Sf. Cruci. Executarea acestei opere și de corul sinodal din Moscova, la concertele de peste graniță și de A. A. Arhanghelschi la concertele duhovnicești ale lui în Rusia, întotdeauna stârneau admirația generală. Mai bun «Doamne miluiește», după Gr. Livovschi, nimeni n'a scris.

b) Axionul la Intâmpinarea Domnului, e foarte iubit de cântăreți. Axionul e scris în stilul strict bisericesc. Este expresivă armonizarea cuvintelor separate: «Fecioara» și «și mântuiește».

c) Cântările la Adormirea Maicii Domnului: «Prea împodobită cu dumnezeiască slavă...», «Aleasei din toate neamurile», «Apostoli dela margini».

Aceste lucrări s'au scris de Livovschi în anii tinereții sale, în stilul prot. P. Turcianinov, cu următorul prilej: Mitropolitul Grigorie I a introdus, în biserica Sf. Cruci, slujirea zilnică a Acatistului Adormirii Maicii Domnului, după melodiile Lavrei Pecersca din Kiev. La aceste Acatiste se aduna mulțime de credincioși. Lui Livovschi ia căzut sarcina de a transpune cântările Lavrei din Kiev, pentru corul mitropolitan. Neschimbând întru nimic melodia Lavrei din Kiev, Livovschi, cu talentul său adecvat, a transpus în mod clasic aceste melodii, pentru corul mixt, pe patru voci.

e) Stihira la Nașterea Domnului: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu», în la major. Această operă a lui Livovschi este cea mai bună, cea mai inspirată și bogată prin prelucrarea sa muzicală. Este scrisă în stilul de contrapunct. Melodia de bază e la soprano, însă și partiturile altor voci înfățișează melodii însemnate. Surprinzătoare sunt mișcările la alto, în cuvintele de sfârșit: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu»; expresivă e toată melodia tenorului. Partida basului e pătrunsă de măreția calmă și solemnitate, însuflețită e melodia lui, la cuvântul «Pruncului». Tot produsul poartă în sine pecetea adâncii înțelegeri religioase a stihirei, de compozitorul talentat.

IV. Cântările Postului Mare. Din operele lui Livovschi pentru postul Mare, remarcabile sunt două numere. «Să se îndrepteze rugăciunea mea», Doamne al puterilor», «Acum puterile cerești», «Brațele părintești» și «Fericii cei fără prihană». «Doamne al puterilor», «Doamne de n'am avea pre sf'nții...» și altele, sunt de așa zis «Znamennago rospeva» și se cântă la Pavecernița cea mare în Postul mare. Melodiile «Znamennago rospeva» sunt vestite prin ele înșile. În transpunerea lui Livovschi pe patru voci a corului mixt, melodia a căpătat noi frumuseți și noi puternice forțe a influenței religioase asupra sufletelor rugătorilor.

a) «Acum puterile cerești»... operă originală a lui Livovschi, de multe ori executată la concerte. Melodia ce trece dela o voce la alta, e serioasă, severă și plină de frumusețe. Acorduri majestuoase, Ideile rugăciunii: «Puterile cerești cu noi nevăzut slujesc», «Împăratul slavei intră...» sunt rediate în muzică cu mare măiestrie și putere.

b) «Brațele părintești» sedelna în săptămâna Fiului risipitor și la tunderea călugărilor în «La minor». Muzica acestei stihiri aparține uneia din cele mai frumoase creațiuni ale lui Livovschi. Protoiereul M. Lisițin, renumitul liturgist, muzicant învâtat și compozitor zicea: «Această creațiune e operă de o înduioșare extraordinară, ce te sguđuie până în străfundurile sufletului». Melodia este mănăstirească dela Athos. Sunt cunoscute multe cazuri, când executanții cântau această stihiră cu lacrimi. Armonizarea cuvintelor separate «cu umilință strig», «păcă-tuit-am la cer și înaintea ta» sunt pline de adevărată inspirație rugătoare și a artei înale a compozitorului.

c) «Fericii cei fără prihană» în Sâmbăta Mare, melodie grecească. La această compoziție Livovschi s'a întors de multe ori în cursul vieții sale și numai cu un an înaintea morții sale, în 1893, a scos-o la tipar.

În comparație cu excelenta transpunere a prot. P. Turciainov a aceleiași melodii, muzica lui Livovschi înfățișează desvoltarea ulterioară și prelucrarea artistică a melodiei și abia

dacă e accesibilă pentru o transpunere mai bună. Deosebit de reușit sunt transpuse de Livovschi, lucrurile separate, de pildă «Pământul s'a spăimântat și soarele, Mântuitorule s'a ascuns...» «Toate neamurile cântare îngropării Tale aduc».

Sunt la Livovschi multe, deși nu prea mari compoziții în care s'a reflectat atât marele talent cât și inspirația sa religioasă. Așa de pildă: «Nimeni alergând la Tine, nu va fi rușinat» și icosul «Fără de moarte».

Când acest icos a apărut în presă, un critic anonim în «Gazeta muzicală rusă» pentru anul 1900 a scris elogios: «Vor trece decenii — sute de ani și opera lui Livovschi va aminti generațiilor viitoare, că și'n trecut au trăit suflete mari, ce au insuflat sentimente înalte în puternice melodii și acorduri».

Cu lucrările tipărite nu se epuizează moștenirea muzicală a lui Livovschi. Sunt multe creațiuni, care nu poartă numele autorului, dar cari îi aparțin. Așa: stihirile Pashale, cunoscută sub numele a Lavrei, Hristos a înviat, câteva numere și altele.

În Patriarhia din Moscova, se păstrează manuscrisele lui Livovschi, «Doamne strigat-arn», pentru corul mixt pe toate 8 glasurile, stihirile la stihoavnă, tropare, prochimene, mărimurile și altele; corectările greșalelor comise de A. F. Lvov, observate de el, în subtextul textului la irmoasele duminicale. Asemenea manuscrise, către creațiunile protoiereului Pavel Turcianinov, Livovschi a complectat (de exemplu în stilul lui Turcianinov, pripeala către Axionul din ziua Sf. Treimi) însă nu l-a tipărit. Toate aceste creațiuni ale lui Livovschi, prezintă mare interes. Descrierea vieții și activității lui Grig. T. Livovschi, ne aduce la următoarele deducții: Livovschi a făcut tot ce a putut în condițiunile timpului și împrejurărilor. El a fost fiu adevărat al Bisericii, care, conștiincios și cinstit, și-a îndeplinit datoria, precât a fost aceasta posibil în condițiunile date.

Cu viața și activitatea sa, el apare ca exemplu luminos posterității pentru imitare. Cu operele sale el a arătat calea adevărată, pe care trebuie să meargă dezvoltarea muzicii bisericești din Rusia. El a dat modele clasice de transpunerea melodiilor, așa ziselor Znamennago și Chievscago rospeva și un rând întreg de creațiuni originale, bazate pe melodiile vechi. În mijlocul însemnatelor și luminoaselor nume, cu care e atât de bogată istoria muzicii bisericești din veacul al XIX-a, numele lui Livovschi ocupă un loc foarte mai onorabile lucruri.

Au trecut mai mult de 50 ani dela moartea compozitorului și operele lui Gr. Livovschi nu s'au învechit, ci ele trăesc și vor trăi mulți ani în executarea corurilor.

Cu operele sale însuflețite, cu strădanile sale, pentru ridicarea slujbei bisericești, Gr. Livovschi și-a dobândit dela posteritatea recunoscătoare, slavă veșnică și veșnică pomenire.

VIZITA RECTORULUI ACADEMIEI TEOLOGICE DIN MOSCOVA LA INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN BUCUREȘTI

În zilele de 18 și 19 Mai a. c., Institutul Teologic Universitar din București a avut marea bucurie să primească vizita P. C. Protoiereu Alexandru P. Smirnov, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova și a P. C. Protoiereu al Moscovei, P. D. Filonov, veniți în țara noastră ca soli ai Prea Fericitului Patriarh Alexei și purtători ai unei scrisori către Înalt Prea Sfințitul Patriarh Justinian, despre care s'a scris în numărul trecut al revistei ¹⁾, în legătură cu poftirea I. P. S. Sale de a merge la Moscova, cu prilejul praznicului Duminicii Rusaliilor, spre a i se înmâna diploma de membru de onoare al Consiliului Academiei duhovnicești din Moscova și ca să ia parte la o consfătuire, în vederea hotărîrii unei acțiuni comune pentru apărarea păcii.

De bună seamă, această vizită a avut menirea pe deoparte să adâncească colaborarea frățească dintre teologii ruși și români, iar pe de altă să continue vechile și folositoarele legături dintre înaltele școli de pregătire teologică ale celor două Biserici Ortodoxe surori. Căci nu putem trece cu vederea nici șirul clericilor români care s'au pregătit odinioară în vestitele școli teologice din Kiev, Moscova și Petersburg, și nici bogata literatură bisericească rusă, tâlmăcită în limba română, în cele din urmă trei veacuri.

Deasemenea trebuie să mărturisim că Institutul Teologic de grad Universitar din București s'a simțit cel dintâi onorat de alegerea Înalt Prea Sfințitului Patriarh Justinian ca membru de onoare al Consiliului Academiei duhovnicești din Moscova, fiindcă am socotit că prin această alegere a fost cinstită întreaga noastră preoțime, care urmează pilda și îndemnul Înaltului nostru Stăpân și cărmuitor sufletesc, apărând cu nestrămutare Ortodoxia, stând necontenit în slujba poporului și sădind în sufletul lui dragostea frățească față de Biserica Ortodoxă Rusă, și de popoarele prietene din Uniunea Sovietică.

1) Vezi *Ortodoxia*, anul II, Nr. 28, (Aprilie-Iunie 1950), pp. 173-196.
Altația încheiată de Bisericile Ortodoxe Rusă și Română în vederea des-
Măturării unei acțiuni comune pentru apărarea păcii.

În după amiaza zilei de 18 Mai a. c., la orele 17, cei doi oaspeți, însoțiți de P. C. Preot Consilier Simion Neaga și P. C. Protoiereu Pavel Statov, parohul bisericii ruse din București, au sosit la Institutul Teologic, fiind întâmpinați de P. C. Rector Diacon Nic. Nicolaescu, care i-a condus în sala de consiliu, unde se aflau de față toți membrii corpului didactic — profesori, conferențieri, lectori și asistenți. Au urmat prezentările cunoscute, după care P. C. Rector Alexandru Smirnov s'a întreținut cu mai mulți dintre profesori, interesându-se în deaproape de programa cursurilor cu studenții, de felul cum sunt predate disciplinele teologice în cei patru ani de studii, de lucrările pentru licență și doctorat, precum și de alte amănunte în legătură cu pregătirea viitorilor preoți.

La orele 6 p. m. a avut loc în sala de festivități a Institutului, rularea filmelor documentare: Jubileul de 500 de ani dela autocefalia Bisericii Ortodoxe Ruse; Consfătuirea panortodoxă dela Moscova din Iulie 1948 și Revenirea preoților și credincioșilor greco-catolici la Ortodoxie, din toamna anului 1948. În pauze, corul studenților teologi a cântat mai multe bucăți muzicale din repertoriul rus și român.

După ce s'au întreținut cu studenții și cu preoții care urmau cursurile de îndrumare misionară și pastorală, distinșii oaspeți au părăsit Institutul la ora 8 seara, făgăduind că revin a doua zi.

În dimineața zilei de 19 Mai, P. C. Rector Alex. Smirnov, însoțit de P. C. Protoiereu P. Filonov au vizitat din nou Institutul, cercetând biblioteca, sălile de curs și Paraclisul, în care se săvârșea slujba Sfintei Liturghii.

La ora 10, după terminarea Sf. Liturghii, oaspeții au luat parte la cursul de limba rusă, ținut de dl. prof. I. Negrescu, cu studenții din anul IV. Cu acest prilej P. C. Rector Alex. Smirnov a rostit următoarea cuvântare, tradusă în românește de P. C. Preot Consilier Simion Neaga:

«Am rămas plăcut impresionat de cunoștințele pe care le dovedesc studenții, deși știu că abia de curând au început să învețe limba rusă.

Parcă văd în fața mea pe studenții Academiei duhovnicești din Moscova, care și ei învață limbi străine, cum este limba ebraică.

Constat însă că studenții D-voastră sunt mai talentați în limbi străine, iar progresul pe care ei îl fac este mai simțitor. Intemeiat pe aceste impresii pe care le-am constatat astăzi, eu prevăd, iubiți studenți, rezultatele frumoase pe care D-voastră le veți dovedi cu ajutorul cunoștințelor ce le veți dobândi la acest curs.

În fața noastră stă figura veneratului Patriarh Nicodim, care și-a adăpat cunoștințele din școlile noastre teologice și

care, întors la D-voastră în țară, a putut să îmbogățească literatura bisericească română, traducând o mulțime de cărți din operele diferiților învățați teologi ruși.

Noi avem același izvor comun, de unde ne adăpăm cunoștințele teologice, adică Sf. Scriptură și scrierile Sf. Părinți și mari Dascăli ai Bisericii creștine, cum au fost de pildă Sf. Vasile cel Mare, Grigorie Cuvântătorul de Dumnezeu și Ioan Gură de Aur.

Acestea sunt primele izvoare de unde culegem cunoștințele noastre teologice și ele stau la temelia învățaturii Sfintei noastre Biserici, și dela ele trebuie să pornim în toate studiile și cercetările noastre.

Din istoria vieții noastre am putut constata, că studenții care se mărginesc numai la memorizarea textelor evanghelice, nu se pot descurca în problemele vieții. Și au fost cazuri când, după ce au terminat teologia, s'au întâlnit cu diferiți oameni străini de teologie, dar care cunoșteau nu numai textele, ci și interpretarea diferitelor texte scripturistice. De aceea, ei au fost puși uneori în situații dificile. Iată pentru ce eu vă îndemn să stăruiți nu numai în cunoașterea textelor Sf. Scripturi, ci să și adânciți înțelesul și interpretarea lor, ca să puteți face față oricărei împrejurări în viața D-voastră de preoți.

De aceeași însemnătate socotim că sunt și scrierile Sf. Părinți, pe care avem datoria să le cunoaștem amănunțit, fiindcă sunt izvor neseecat de unde putem scoate tot ceea ce este interesant și folositor pentru teologia noastră.

Vă amintesc de povestea lui Proclu, ucenicul Sf. Ioan Hrisostom, care a ajuns apoi episcop la Constantinopol, și care se spune că a văzut un bărbat necunoscut care inspira pe Sf. Ioan, atunci când tâlcuia epistolele Sf. Apostol Pavel. Se crede că acest bărbat necunoscut era chiar Sf. Apostol Pavel. În legătură cu această istorioară, repet îndemnul meu să căutați să pătrundeți textele scripturistice care sunt inspirate de Duhul Sfânt.

Înalt Prea Sfințitul Alexei, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Ruse, întotdeauna caută să sfătuiască pe studenții teologi ruși să se dedice în studierea Sf. Scripturi și a Sf. Părinți, fiindcă numai în felul acesta vor putea să adâncească învățătura creștină.

Dar Creștinismul este foarte multilateral și precum un buchet de flori dă un ansamblu plăcut ochiului, tot astfel și Creștinismul dă un aspect plăcut sufletului omenesc, prin multilateralitatea învățăturilor sale.

Intemeietorul Bisericii noastre, Domnul Iisus Hristos, a trimis pe ucenicii Săi în lume și le-a spus: «Mergând, învățați toate popoarele». Această învățătură s'a transmis și a fost pri-

mită de către diferite popoare, cum sunt Grecii, Slavii, Românii și alții. Și D-voastră, Români, ați primit această lumină a învățaturii creștine dela diferiți predicatori. Inșă, precum lumina este aceeași, fie că este violetă, albă sau galbenă, tot asemenea și lumina Creștinismului este la fel, fie că a fost luată de un popor sau altul, fie că a fost primită dela un predicator sau altul, fiindcă ea are ca întemeietor și izvor pe Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos.

Ca dovadă a celor spuse, să lumina lui Hristos radiază și prin prisma teologilor ruși, despre care s'a vorbit în lecția de astăzi, vă voiu aminti că prin viața și activitatea lor ei au fost ca niște lumini strălucitoare în viața Bisericii și a teologiei ruse.

Astfel, Mitropolitul Filaret a fost cel mai sever ierarh, prin atitudinea lui, în privința purtării preoților. El însă a fost un om foarte drept și, după cuvântul lui Tertullian, «dreptatea este îngrădirea tuturor răutăților». Mitropolitul Inochentie a fost un poet și un mare orator bisericesc, care stârnea lacrimi din ochii credincioșilor, atunci când predica. Se spune că odată vorbea despre Sf. Epitaf și în timpul cuvântării a început să plângă, iar după el au prins a plânge toți credincioșii din biserică.

Mitropolitul Nicanor a fost un bun chivernisitor al Bisericii, iar Ioan din Kronstadt a fost preot, care prin viața lui sfântă și prin minunile săvârșite, a atras luarea aminte nu numai a credincioșilor din Rusia, ci și a altor creștini din țările vecine.

~~Biserica este desăvârșirea către care noi trebuie să tindem~~ neconținut. Ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse eu am amintit în câteva cuvinte unele personalități ale teologiei ruse. Nu mă îndoiesc că și în literatura bisericească română sunt personalități de seamă și că Biserica Ortodoxă Română a avut deasemeni teologi învățați vrednici de pomenire, între care nu amintesc decât pe Fericitul Patriarh Nicodim. D-voastră veți ști să apreciați pe toți acei care au aprins candela credinței în Biserica și în Teologia românească.

Cu dl. profesor I. Negrescu am făcut cunoștință nu de mult, cu prilejul călătoriei d-sale la Moscova și am constatat că este un bun cunoscător al limbei și literaturii ruse. Nu mă îndoiesc că d-sa va ști să desvolte în sufletele D-voastră dragostea pentru literatura noastră bisericească, fiindcă după cum a spus poetul Jucovschi, religia este sora pământească a poeziei.

Ultimul cuvânt și îndemn pe care vi-l adresez este ca să nu ocoliți nici literatura laică, fiindcă, după cum a spus Sf. Vasile cel Mare, cei care învață sunt ca albinele care pot să culeagă cuvinte de folos din orice scriere.

Vă urez spor la muncă în ogrorul Teologiei și doresc sănătate și succes tuturor profesorilor Institutului Teologic din București».

Din sala de curs a anului IV, oaspeții însoțiți de P. C. Diac. Nic. Nicolaescu, Rectorul Institutului, P. C. Preot Petru Rezuș, Directorul de studii și de mai mulți profesori, au mers în aula Institutului, spre a lua parte la prelegerea d-lui profesor Gh. Arghiropol, în cadrul cursurilor de îndrumare pastorală și misionară cu preoții din cuprinsul Mitropoliilor Ungro-Vlahiei, Moldovei și Olteniei.

P. C. Rector Nic. Nicolaescu a rostit o scurtă cuvântare, arătând preoților bucuria deosebită cu care înămpină vizita solilor Bisericii Ortodoxe Ruse, în persoana P. C. Protoiereu Alexandru Smirnov, Rectorul Academiei duhovnicești din Moscova și a P. C. Protoiereu al Moscovei, P. D. Filonov. Le urează bun sosit în mijlocul preoților cursiști și îi asigură că această vizită va întări și mai mult legăturile de dragoste și colaborare frățească între slujitorii celor două Biserici vecine și surori, Rusă și Română.

La sfârșitul prelegerii D-lui Prof. Gh. Arghiropol, P. C. Protoiereu Alexandru Smirnov a rostit în fața preoților cursiști următoarea cuvântare:

«Cu binecuvântarea I. P. S. Justinian, Patriarhul Bisericii ~~Ortodoxe Române, noi, reprezentanții Bisericii Ruse luăm parte~~ cu bucurie la una din prelegerile cursurilor organizate pentru ~~îndrumarea și desăvârșirea culturii clerului ortodox român.~~

Din discuțiile vii purtate între cursiști și profesori, eu simt că în D-voastră este o inimă vie creștină.

Marele bărbat biblic Solomon, căruia Dumnezeu i-a propus să aleagă ce îi este mai plăcut, a cerut inimă curată și smerită, spre a pătrunde înțelepciunea dumnezeiască. Același lucru se poate vedea și din cuvintele Sf. Apostol Pavel, care a grăit: «Dă-ne, Doamne, inimă curată, pentru cunoașterea adevărului».

Calea spre cunoașterea lui Hristos este calea cunoașterii istorice și a cunoașterii lăuntrice a lui Dumnezeu.

Dacă cercetăm istoria sinodului întâi ecumenic, ținut împotriva lui Arie, la anul 325, acolo aflăm calea cunoașterii istorice și lăuntrice. Acolo a trebuit și știință despre cunoașterea existenței lui Hristos. In cuvintele: *omousios* și *omiusios*, din simbolul credinței, numai o literă schimba întregul sens și adevăr.

Biserica a fost adevărata păstrătoare a credinței și a evlaviei și în persoana Sf. Athanasie a avut un adevărat și preasfințit apărător al credinței. La sinodul dela Niceea, în afară de Sf. Athanasie au fost și cameni, ca Sf. Nicolae, care prin credința sa a apărât pe Dumnezeu și care a cunoscut cu inima pe Dumnezeu. Sf. Spiridon, deasemenea, a apărât adevărata credință. Cei care erau de față la sinod, se temeau că el nu va putea să apere credința, dar el s'a împotrivit dușmanilor săi și a izbutit să facă astfel ca în inima lui să sălășluiască Hristos. In sufletul

Sf. Spiridon era o credință puternică și el a pus în așa fel problema ființei Sf. Treimi, încât dușmanii săi n'au putut să răspundă puternicelor lui argumente.

Filosoful Spinoza a spus că Dumnezeu ni s'a descoperit prin preafînțelepciunea Sa. Mântuitorul a grăit, că acel ce nu va fi ca un copil în credință și ca un înțelept în minte, nu va intra în Impărăția Cerurilor.

Cel dintâiu principiu al Evangheliei este ca noi și păstorii noștri să cunoaștem Sf. Scriptură, deoarece cunoscând Scriptura cunoaștem pe Hristos.

Istoria omenirii nu este numai calea cunoașterii istorice, ci și a cunoașterii lăuntrice a lui Dumnezeu.

Cuvântul meu de încheiere este urarea ca PP. CC. Voastre să cunoașteți pe Hristos printr'o trăire lăuntrică religioasă, iar în viață, prin fapte și convingeri, să apărăm pacea întru Iisus Hristos, Mântuitorul nostru».

La ora 13 a avut loc în localul Institutului Teologic o agapă frățească, în cinstea oaspeților ruși, la care au luat parte toți profesorii, conferențiarii, lectorii și asistenții, PP. CC. Profesori onorari Gala Galaction, Nae Popescă și Petre Vișnițescu, P. C. Protoiereu Pavel Statov, parohul bisericii ruse din București și P. C. Preot ~~Consilier Simion Neaga~~.

La sfârșitul mesei, P. C. Rector Diacon Nic. Nicolaescu a mărturisit în cuvinte alese, marea bucurie cu care Institutul Teologic Universitar din București a primit vizita Rectorului Academiei duhovnicești din Moscova, socotind că acesta este începutul unei mai strânse legături de colaborare în Domnul între școlile de pregătire a clerului din Biserica Ortodoxă Română și școlile duhovnicești ale Bisericii Pravoslavnice Ruse. A arătat apoi că profesorii Institutului nostru își îndeplinesc cu toată râvna sarcina de a pregăti pe viitorii slujitori ai altarelor în această atmosferă de dragoste sinceră între cele două Biserici și popoare și de a îndruma clerul român spre apostolatul social cerut de vremurile de înnoire obștească în care trăim.

«Noi ne străduim din tot sufletul să facem din fiecare student teolog și din fiecare preot cursist un bun slujitor al altarului, un bun predicator, un bun catehet și un osârduitor conducător al credincioșilor pe căile credinței ortodoxe, precum și un cetățean loial al scumpei noastre Patrii, R. P. R., pe care o dorim să trăiască în pace și în bună înțelegere cu toți vecinii săi. De aceea, noi ne-am alăturat din toată inima la lupta pentru apărarea păcii, știind că pacea este cel mai mare bun al omenirii și că Mântuitorul însuși a fericit pe făcătorii de pace».

În încheiere a rugat pe P. C. Rector Alexandru Smirnov să transmită distinșilor profesori ai Academiei duhovnicești din Moscova toate sentimentele de dragoste frățească și de aleasă

prețuire ale colegilor dela București, pentru munca lor în ogorul învățământului teologic ortodox.

P. C. Rector Alexandru Smirnov a răspuns prin următoarea cuvântare:

«Eu vă mulțumesc din inimă pentru frumoasele cuvinte ce ni le-ați adresat și vă rog să-mi dați voie să spun că abia așteptăm să-l vedem pe Inalt Prea Sfințitul Patriarh Justinian, să-l putem primi în Academia noastră, să-i putem rosti aceleași cuvinte de dragoste ce ni le-ați adresat.

Prea Fericitul Patriarh Alexei a poftit pe Inalt Prea Sfințitul Patriarh Justinian să binevoiască a-și lua osteneala să vină la Moscova și împreună să liturghisească în mănăstirea Sf. Treime, cu prilejul hramului.

Academia noastră teologică s'a întors în anul 1949 în vechiul ei local din mănăstirea Sf. Treime. Înăuntrul acestei mănăstiri vom fi foarte fericiți să-i avem de oaspete pe Inalt Prea Sfințitul Patriarh Justinian și să-i exprimăm toată dragostea Academiei noastre și a întregii teologii rusești.

Fac abstracție de toate celelalte Institute Teologice ce le avem în țară, Academia duhovnicească din Leningrad, Kiev, Harkov, însă Academia Teologică din Moscova este fericită că s'a putut întoarce în vechiul local, și care face o foarte frumoasă impresie nu numai asupra celor ce nu au cunoscut-o, ci chiar și asupra noastră.

Nu vrem să ne lăudăm, dar se vor convinge vizitatorii Dvs. despre cele ce spunem noi aici, așa cum și noi vom spune la rândul nostru despre cele ce am constatat și am văzut aici la București.

Nu sunt pentru întâia oară aici, ci am mai fost și în 1945, când m'am întâlnit cu profesorii Facultății de Teologie din Universitate.

Ca unul ce am primit educația duhovnicească în școlile teologice, începând cu seminarul și sfârșind cu Academia, am fost oarecum izbit când în 1945, traducătorul de atunci m'a prezentat student în teologie, în timp ce eu eram încă din 1913 magistru în teologie.

Din tinerețe eu am simțit o atragere deosebită spre tot ce este înălțător și mai ales către profesorii de teologie, care sunt ca niște creatori, ca niște mărturisitori ai adevărului, și de aceea am căutat să mă apropiu de dânsii.

Abia la 25 August 1949 am fost chemat de Prea Fericitul Patriarh Alexei în postul de Rector al Seminarului și al Academiei Teologice din Moscova și atunci am început să alcătuiesc o lucrare în vederea obținerii titlului de doctor în teologie. Deci la o vârstă destul de înaintată am văzut că mai pot învăța, ceea ce confirmă că este adevărat vechiul dicton: *ars longa, vita*

brevis. Și cu toată modestia, îmi îngădui să spun că mă pot supune oricărui examen și oricărui dascăl, dar mai cu seamă figurilor biblice ce-mi stau în față, venerabili profesori Gala Galaction și Nicolae Popescu, care îmi aduc aminte de cuvintele Psalmistului, care zice că omul îmbătrânește doar cu trupul, dar niciodată cu sufletul.

Am terminat Academia Teologică din Leningrad în 1913. De atunci sunt 37 de ani și cu toate acestea mă leagă atât de mult această «alma mater», încât caut prin scrisori și corespondență să țin legătura cu foștii mei colegi și să-i îndemn la o muncă constructivă. De aceea, când mă văd în mijlocul atâtor distinși profesori, mă simt îndemnat spre muncă constructivă și mai ales spre acea colaborare comună pentru cunoașterea adevărurilor dumnezeieștilor învățături.

Poate că n'am putut să redau prin această slabă cuvântare tot ceea ce simte sufletul meu în aceste clipe, dar vă rog să înțelegeți că ceea ce grăiesc prin cuvânt pornește din inimă, care nu poate exprima atâta cât simte.

Incheiu cu urarea îndătinată:

«Vivat Academia, vivat profesores».

După cuvântarea P. C. Rector A. Smirnov, P. C. Protoiereu P. D. Filonov a rostit cu grai domol acest cuvânt:

«Imi îngăduiți, ca în câteva cuvinte să mulțumesc și tuturor felicitărilor și să-mi exprim impresiile pe care le-am avut ieri, asistând la filmul jubileului de 500 de ani dela autocefalia Bisericii Ortodoxe Ruse.

Am fost plăcut impresionat, că ori de câte ori apărea pe ecran figura I. P. S. Patriarh Justinian, cei din sală aplaudau cu mare entuziasm persoana I. P. S. Sale.

Eu vă mulțumesc pentru sentimentele de grațitudine exprimate Prea Fericitului Patriarh Alexei și întregului cler al Bisericii Ortodoxe Ruse, din care fac și eu parte, și mă simt onorat de aceste sentimente.

Și în Biserica noastră clerul și credincioșii stimează și iubesc pe Prea Fericitul Patriarh Alexei, ca și Dvs. pe I. P. S. Patriarh Justinian.

Inchei urând viață îndelungată și păstorie fericită I. P. S. Patriarh Justinian și tuturor preoților slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române».

Din partea profesorilor Institutului Teologic din București, ca cel mai vârstnic, a cuvântat părintele profesor onorar Grigore Pișculescu, spunând:

«Este greu să iei cuvântul după o masă la care te-a împresurat pe de o parte marea dragoste care ne-a strâns laolaltă, iar pe de alta te-au năvălit gânduri și simțiri cu răsunet adânc în inimă.

În parte greutatea mea a fost ridicată prin cuvintele pe care le-a spus la urmă P. C. Rector al Academiei Teologice din Moscova.

Este foarte adevărat: cuvântul nostru cel din urmă este să credem în Mântuitorul Hristos și să ne jertfim Lui. Cine iubește, împlinește tot cuvântul și toată Scriptura.

Știm cu toții că în ceasul de față, pentru multele noastre păcate, Domnul ne încearcă. Dar, pentru urmașii Aceluia, care prin moarte și suferință a ajuns la biruință, nu vom uita nici cuvintele Lui: «În lumea aceasta necazuri veți avea; cutezați însă, că Eu am biruit lumea».

Imi este inima plină de plăcerea de a vă vedea pe voi, frați iubiți din Răsărit.

Am avut un moment clipa fericită de a privi în ochii senini ai Prea Fericitului Patriarh Alexei stând în fața sa la masă. Împrejurările n'au fost atunci prielnice și n'am putut să stau cu Prea Fericirea Sa de vorbă. Dar icoana sa mi-a rămas neclintită în minte și parcă-l văd și azi cum vă văd pe Prea Cucerниците Voastre.

Însă îmi pare bine și sunt mulțumit că și Înalt Prea Sfinția Sa a păstrat aceeași icoană despre mine, fiindcă mai târziu, deși nu m'a văzut lângă Înalt Prea Sfinția Sa, a întrebat: «Unde e preotul acela bătrân, care seamănă cu Tolstoi?».

Vă rog să-i spuneți că acel popă bătrân, care seamăna cu Tolstoi, nu uită clipa fericită când a stat în fața Înalt Prea Sfinției Sale.

Suntem fericiți toți, că vă avem în mijlocul nostru.

Suntem în preajunul praznicului acelaia, care a luat pe umerii săi armele crucii, punându-și semnul mântuitor al crucii pe armele sale. «Întru aceasta vei birui». Aceasta este puterea noastră, aceasta este îndrăzneala noastră, a slujitorilor Bisericii. Ca cei ce iubim pe Hristos, ai Lui vom fi deapururi.

Nu pot sfârși aceste cuvinte, decât aducându-ne aminte de cuvintele Psalmistului, care spune: «Iată cât este de plăcut și cât este de dulce, când frații stau împreună».

După masă oaspeții s'au întreținut îndelung cu profesorii, discutându-se mijloacele de colaborare reciprocă la revistele teologice ruse și române și la schimbul de publicații între profesorii Academiei duhovnicești din Moscova cu cei dela Institutul Teologic din țara noastră.

La despărțire, în semn de amintire, s'au oferit P. C. Rector Alex. Smirnov și P. C. Protoiereu A. D. Filonov câteva volume ilustrate cu monumente de literatura, arta și istoria Bisericii Ortodoxe Române.

După ce am dat la tipar această cronică, am aflat trista știre că distinsul Rector și Profesor al Academiei duhovnicești din Moscova, Protoiereul Alexandru Smirnov, a încetat din viață pe neașteptat, în urma unei necruțătoare boli de inimă.

Exprimăm pe această cale Academiei duhovnicești din Moscova și întregului ei corp didactic, cele mai sincere condoleanțe pentru marea și dureroasa pierdere suferită prin moartea venerabilului Rector și Profesor Prot. Alexandru Smirnov. Asigurându-i că îi vom păstra neștearsă amintire pentru clipele înălțătoare care ni le-a prilejuit vizita sa din urmă la Institutul Teologic Universitar din București, rugăm pe Bunul Dumnezeu să dăruiască odihnă veșnică sufletului său.

REDACTIA

